

**GLOBAL JOURNAL OF ECONOMICS
AND
BUSINESS STUDIES**

(Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi)

**Cilt: 4 Sayı: 8
Kış 2015**

DERGİ SAHİBİ

Prof. Dr. İhsan GÜNAYDIN
Gümüşhane Üniversitesi Rektörü

İDARİ İŞLER MÜDÜRÜ

Yrd. Doç. Dr. Alper Veli ÇAM

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Yrd. Doç. Dr. Tarhan OKAN

EDİTÖR

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mutlu AKYÜZ

Posta Adresi:

Global Journal of Economics and Business Studies (Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi)

Gümüşhane Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Bağlarbaşı / 29100

Gümüşhane

İletişim ve Teknik Destek:

Eposta: info@jgebs.com

ISSN: 2147-415X

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Orhan KÜÇÜK, Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Ekrem CENGİZ, Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK, Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Suat Hayri ŞENTÜRK, Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ali ÇİFTÇİ, Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Muhammet ŞAHİN, Gümüşhane Üniversitesi

HAKEM KURULU

Prof. Dr. İhsan GÜNAYDINKaradeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Haydar AKYAZIKaradeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ..... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin KALKIŞIM..... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Osman KARAMUSTAFA Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Osman PEHLİVAN Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer TORLAK Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Remzi ALTUNIŞIK..... Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Osman OKKAKaratay Üniversitesi
Prof. Dr. Rasim YILMAZ Namık Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Taner ACUNER.....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mukesh CHAUDHRY..... Indiana University of Pennsylvania
Prof. Dr. Birdoğan BAKİ.....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Şuayıp ÖZDEMİR Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Uğur KAYA Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin Sabri KURTULDU Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ZORTUK.....Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan KÜÇÜK Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Seyfettin ARTANKaradeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Halis DEMİR Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Doç. Dr. Tülay İlhan NAS Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan AYYILDIZ Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ekrem CENGİZ Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Fazıl KIRKBİR Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Bünyamin ER Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Bülent DOĞRU Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan AYAYDIN Gümüşhane Üniversitesi

Doç. Dr. Fikret MAZI	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Cemalettin KALYCI.....	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet KURTARAN	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Nihat YILMAZ	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Tarhan OKAN	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Suat Hayri ŞENTÜRK	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mutlu AKYÜZ	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Alper Veli ÇAM	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ali ÇİFTÇİ	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Muhammet ŞAHİN	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nuri BALTACI	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Hanefi TOPAL	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Müslüm BASILGAN	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Salih AKKANAT	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Salih YILDIZ	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Handan ÇAM	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İskender PEKER	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Barış YILDIZ	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Emel YILDIZ	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÜNVER	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Tufan ÖZSOY	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hikmet Gülçin BEKEN	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Pınar HAYALOĞLU	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Fatih DAMLIBAĞ.....	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kadir Caner DOĞAN	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Metin AKSOY	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasan Mahmut KALKIŞIM	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Levent GELİBOLU	Kafkas Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mutlu Yüksel AVCILAR	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Demet CANSARAN.....	Amasya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet DENİZ	Kafkas Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsa ALTINIŞIK	Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serap OVALI.....	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Cantürk CANER.....	Dumlupınar Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Şükrü Mert KARCI.....	İzmir Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Noyan AYDIN.....	Dumlupınar Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Savaş DURMUŞ.....	Kafkas Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsa ALTINIŞIK.....	Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Fulya ASLAY	Erzincan Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Emrah KOPARAN	Amasya Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Makaleler	Sayfa No
Talep Sistemlerinin Rankı: Türkiye Uygulamaları İçin Bir Literatür Eleştirisi <i>Egemen İPEK, Haydar AKYAZI</i>	01-09
Bir Yönetim Uygulamasının Türkiye Bağlamında Yeniden İnşası: Kurumsal Yönetim <i>Ertuğrul KAROĞLU, Onur ÇAPKULAÇ</i>	10-25
Japonya Ombudsmanı: Yapısal-Kurumsal ve İşlevsel Yönleri <i>Kadir Caner DOĞAN</i>	26-34
Finansal Oranlar ile Firma Değeri İlişkisi: BIST’te Bir Uygulama <i>Ahmet KURTARAN, Ayten TURAN KURTARAN, Melike KURTARAN ÇELİK, Zekiye TEMİZER</i>	35-45
Organizasyonlarda Maliyet Tasarrufu Sağlayan Etkin Bir Strateji: Sanallaştırma Teknolojisi <i>Abdulkadir ÖZDEMİR, Abdullah NARALAN, Handan ÇAM</i>	46-56
Politik Faktörler ile Finansman Arasındaki İlişki Üzerine: Teori ve Literatür <i>Hasan AYAYDIN</i>	57-73
Teşvik Sistemi Kapsamındaki Yatırımların İhracata ve İstihdama Etkisi: TR32 Bölgesi Üzerine Bir Değerlendirme <i>Mehmet AYDINER</i>	74-87
Çalışma Hayatında TAI CHI: Bir Alan Deneyi Örneği <i>Umut DENİZLİ</i>	88-96

TALEP SİSTEMLERİNİN RANKI: TÜRKİYE UYGULAMALARI İÇİN BİR LİTERATÜR ELEŞTİRİSİ

Egemen İPEK¹

Haydar AKYAZI²

ÖZET

Bu çalışmada, tüketim davranışlarını ölçmeye yönelik olarak kullanılacak olan parametrik talep sistemi modellerinin seçiminde bir ön-belirleme testi olarak kullanılması önerilen ve Lewbel (1991) tarafından geliştirilen 'talep sistemlerinin rankı' açıklanmıştır. Türkiye için talep sistemi modelleri kullanılarak yapılan çalışmalar incelendiğinde, model seçiminin herhangi bir model spesifikasyon testine tabi tutulmadan varsayımsal olarak belirlendiği görülmüştür. Talep sistemi modelleri kullanılarak yapılan ampirik çalışmalarda modelin yanlış belirlenmesi neticesinde tahmin sonuçlarının sapmalı olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle talep sistemi modelleri kullanılarak yapılacak çalışmalarda, model seçiminin rank testi sonucunun dikkate alınarak yapılması ya da parametrik olmayan talep sistemi modellerinin kullanılması önerilmektedir.

Anahtar Kelime: Rank Testi, Talep Sistemleri, Tüketici Davranışları.

JEL Kodu: C10, D12, R20.

THE RANK OF DEMAND SYSTEMS: A CRITICAL REVIEW OF EMPIRICAL LITERATURE FOR TURKEY

ABSTRACT

In this study, 'the rank of demand system' is developed by Lewbel (1991) recommended as a pre-test in the selection of parametric demand model system that will be use in order to measure consumption behavior is explained. When analyzing of studies using demand system models for Turkey, it is realized that model selection is determined ad hoc without being subjected to any model specification test. In the empirical studies using demand system models, estimated results is considered to be biased as a result of incorrect model identification. Therefore, model selection should be done considering the rank test results or use of nonparametric demand model system is proposed.

Keywords: Rank Test, Demand Systems, Consumer Behavior.

JEL Codes: C10, D12, R20.

1. GİRİŞ

Talep denklemlerinin tahmin edilmesinde kullanılan yaklaşımlar genel olarak iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grup yaklaşım, ampirik açıdan kabul edilebilir açıklamalar sağlayacak şekilde, bireysel tüketim mallarına olan talep denklemi tahminine odaklanmaktadır. Ancak bu yaklaşımda, bütçenin harcanması sırasında talep edilen bütün mallara ait ilişkiler arka planda kalmaktadır. İkinci grup yaklaşım ise, tüketici talebinin dağılımına odaklanmakta ve talep denklemlerini bir sistem olarak ele almaktadır. (Barten, 1968: 213).

Son elli yıldır benimsenmeye başlayan ikinci yaklaşımda, özellikle hanehalkı tüketici anketlerinin detaylı ve düzenli olarak toplanmaya başlanması ve veri toplama yöntemlerinde yaşanan gelişmeyle birlikte önemli bir literatür oluşmuştur. Hanehalkı veri seti üzerinden talep sistemlerinin tahmin edilmesinde sıklıkla Working-Lesser Modeli, Doğrusal Model, Rotterdam Modeli ve Doğrusal veya Karesel Formda İdeale Yaklaşık Talep Sistemi gibi parametrik modeller kullanılmaktadır.

Bahsedilen parametrik modeller, yapılacak ampirik çalışmanın kapsamına, ilgilenilen model katsayılarına, kullanılan veri setine ve yapılacak teorik varsayımlara bağlı olarak farklı avantajlara sahiptirler. Modellerin

¹ Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, eipek@gumushane.edu.tr

² Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, hakyazi@yahoo.com

birbirlerine karşı sahip oldukları avantajlardan dolayı, bir modeli diğer modele tercih etmek genellikle varsayımsal olarak yapılmaktadır. Ancak bu tercihin varsayımsal olarak yapılması yerine Lewbel (1991) tarafından, ön-belirleme testi çerçevesinde yapılması önerilmiş ve bu bağlamda 'rank testi' olarak bilinen yöntem geliştirilmiştir. Rank testi, ampirik talep sistemi modeli belirlenmeden önce veri setine uygulanmakta ve buna bağlı olarak seçilmesi gereken model veya gider fonksiyonunun sahip olabileceği fonksiyonel form hakkında araştırmacılara önemli bilgiler sunmaktadır.

Lewbel (1991)'in çalışmasından bu yana yapılan talep sistemi modellerinin belirlenmesinde rank koşulu birçok yazar tarafından kabul görmüş ve kullanılacak talep sistemi modelinin belirlenmesinde ön koşul olarak kullanılmıştır. Örnek olarak: Hausman vd. (1995), Banks vd. (1997), Donald (1997), Majumder ve Chakrabarty (1998), Micheline (1999), Lyssiotou vd. (1999), Betti (2000), Chiuri (2000), Costa (2001), Nicol (2001), Majumder ve Chakrabarty (2003), Lewbel (2003), Karagiannis ve Velentzas (2004), Villareal (2004), Crossley ve Low (2005), Pan vd. (2008), Chen (2008), Lyssiotou vd. (2008), Barigozzi ve Alessio (2011), ve McLaren ve Yang (2014) çalışmaları gösterilebilir.

Türkiye için yapılmış çalışmaların neredeyse tamamına yakınında talep sistemlerinin rankının dikkate alınmadan ad hoc³ olarak modellerin belirlendiği ve bu modeller üzerinden ampirik analizlerin yapıldığı görülmektedir. Oysa kullanılan talep sisteminin rankının tam olarak belirlenememesi, tahmin edilen gelir ve talep esnekliklerinin tutarsız olmalarına neden olabilmektedir (Chen, 2008, 4).

Türkiye için yapılan talep sistemlerine dayalı çalışmaların büyük ölçüde Lewbel (1991) çalışmasından sonrasına yapılmış olmasına rağmen, rank koşulunun dikkate alınmamış olması ülkemiz özelinde sahip olunan literatür için önemli bir eksiklik olduğunu göstermektedir. Bu noktadan hareketle çalışmanın birinci bölümünde Lewbel (1991) tarafından talep sistemleri için geliştirilen rank testinin teorik alt yapısı ve ardından ikinci bölümde Türkiye için yapılmış çalışmalar kapsamında literatürdeki eksiklik ortaya konulmaya çalışılacaktır. Sonuç bölümünde ise elde edilen önemli bulgulara ve önerilere yer verilecektir.

2. TALEP SİSTEMLERİNİN RANKI⁴

Talep sistemleri yaklaşımını kullanan pek çok çalışmada, fayda fonksiyonunun hem ayrılabilirliği/toplanabilirliği hem de parametrik/yarı-parametrik fonksiyonel formlara sahip olduğu konularında varsayımlarda bulunulmuştur. Fayda fonksiyonu için yapılan bu varsayımlar analiz için kullanılacak modelin belirlenmesinde araştırmacıya önemli bilgiler sağlayacaktır. Lewbel (1991) çalışmasında fayda fonksiyonunun yapısının varsayımsal olarak belirlenmesini eleştirmiş ve Gorman (1981) çalışmasında kullanılan Engel eğrileri rankını, herhangi bir talep sistemine uygulanabilecek şekilde geliştirerek talep sistemi çalışmalarında model seçiminin varsayımsal olarak değil, rank testi aracılığıyla belirlenmesini önermiştir.

Lewbel (1991)'in çalışmasında önerdiği rank testi, talep sistemi çalışmaları için bir ön-belirleme testi olup, ayrılabilirlik derecesi, toplanabilme ve gider fonksiyonunun yapısı hakkında kullanılacak veri seti ile tutarlı bilgiler elde edilmesine olanak sağlamaktadır. Böylece rank testi, daha tutarlı ve etkin tahminlerin elde edilebilmesi için kullanılacak talep sistemi modelinin seçilmesinde araştırmacıya yol göstermektedir.

Lewbel (1991) çalışmasında, basit parametrik olmayan yöntem ile ampirik talep sistemi çalışmalarında kullanılan veri seti için yapılacak rank testinin teorisini ise aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

$$z = C(u, R) \quad (1)$$

z fonksiyonu, N tane mal için, herhangi bir talep sisteminde tanımlanan gider fonksiyonu ya da logaritmik gider fonksiyonu olsun. Burada u ; fayda, R ; N tane malın fiyatı ya da logaritmik fiyatı, w ; toplam harcama veya gelir ve son olarak $z = \ln w$ olarak ifade edilmiştir. $\partial C(u, R)/\partial R_i$ terimi, i malının bütçe içindeki payına eşittir. Dolayısıyla, i malı için $\varphi_i = d_i(z, R)$, tüm malların bütçe içindeki payı için ise $\varphi = d(z, R)$ şeklinde gösterilir. Veri R fiyat seti ya da logaritmik fiyat seti $d(z, R)$, ve "ζ" $d(z, R)$ vektörü tarafından gerilmiş (span)⁵

³ "Amaca özel, niyete mahsus" anlamına gelen Latince ibaredir. Genelde bir soruna yönelik, geçici bir çözümü anlatmak için kullanılır. Bazen de bir yetersizliği ya da üstünkörü üretilen çözümleri vurgulamak için kullanılır.

⁴ Bu bölüm sorumlu yazarın İpek (2014: 30-33) doktora çalışmasından alınmıştır.

⁵ V bir vektör uzayı ve $v_1, v_2, \dots, v_m \in V$ olmak üzere bu vektörlerin doğrusal birleşimi olarak yazılabilen vektörlerin kümesi;

$span\{v_1, v_2, \dots, v_m\} = \{v \in V: v = \sum_{i=1}^m a_i v_i, a_i \in R, i = 1, 2, \dots, m\}$ bir alt vektör uzayıdır. Bu alt vektör uzayına v_1, v_2, \dots, v_m vektörlerinin gerdiği uzay denir (Akdeniz ve Öztürk, 1996: 12-13).

uzay olarak tanımlanmakta ve R' 'ye bağımlı olarak $\zeta(R)$ şeklinde gösterilmektedir. Dolayısıyla bu uzay, birçok farklı z fonksiyonunu içermektedir. Talep sisteminin rankı bu veri R fiyat seti ya da logaritmik fiyat seti için $\text{rank}^6[\zeta(R)]$ olarak tanımlanmaktadır. Burada rank, z' nin bütçe içindeki payı ile ilişkili olan ne kadar farklı z fonksiyonunun tam olarak bulunması gerektiğini göstermektedir. Bütçe içindeki payı cinsinden, tüm olası R fiyatlar için genel talep sistemi rankı (2) nolu denklemdeki gibi ifade edilmektedir.

$$M = \sup\{\text{rank}[\zeta(R)]\} \text{ tüm olası gerçek } R \text{ için} \quad (2)$$

(2) nolu tanım, daha az soyutlanmış karakterde i malının bütçe içindeki payını (3) nolu denklemdeki gibi göstermeye olanak sağlamıştır.

$$\varphi_i = d_i(z, R) = \sum_{m=1}^M a_{mi}(R) g_m(z, R), i = 1, 2, \dots, N \quad (3)$$

(3) nolu denklemde eğer rank M ise, i malının bütçe içindeki payı (φ_i), en çok M tane $a_{mi}(R)$ katsayısı ile çarpılmış z fonksiyonun toplamını vermektedir. Dikkat edilirse, $g_m(z, R)$ fonksiyonu i alt indisini içermemektedir. Ayrıca hem katsayı hem de fonksiyonlar R' nin bir fonksiyonu olmaktadır.

Herhangi bir talep sisteminin rankı olan M, N' ye eşit veya ondan küçük olabilir. $M = N$ özel durumunda ise, her i malı için özel bir $g_i(z, R)$ fonksiyonu olduğu anlamına gelir ve bu özel durumda model, tam esnek şekilde ifade edilmiş olunur.

Veri fiyat vektörü R^* için bütçe payları:

$$\varphi_i = \sum_{m=1}^M A_{mi}(R) G_m(z), i = 1, 2, \dots, N \quad (4)$$

Burada $A_{mi} = a_{mi}(R^*), G_m(z) = g_m(z, R^*)$ dir.

Lewbel (1991) çalışmasında, talep sisteminin rankı M ise yalnız ve yalnız $M, C(u, R) = H(u, \theta_1(R), \dots, \theta_M(R)) \exists H(\cdot), \theta_1(\cdot), \dots, \theta_M(\cdot)$ formunda bir gider fonksiyonu için en küçük tam sayıdır⁸ şeklinde ispatlamıştır. Bunun sonucunda talep sistemi modellerinde kullanılacak talep fonksiyonu yapısı için aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir(Lewbel, 1991: 714-716):

I. Eğer talep sistemi rankı $M=1$ ise yalnız ve yalnız talep homotetiktir⁹. Bütçe payları z' nin (gelirin) bir fonksiyonu değildir, dolayısıyla gelirden bağımsızdır. Veri fiyat R^* için, $\varphi_i = A_{1i}(R) G_1(z)$ olur. Çünkü bütçe paylarının toplamı, tüm olası z değerleri için 1 olmalı, bu da; $G_1(z)$ için z' nin bir fonksiyonu olmadığını gösterir. Sonuç olarak, bu durumda tüm gelir esneklikleri birim esnekliğe eşittir.

II. Eğer talep sistemi rankı $M=2$ ise yalnız ve yalnız talep genelleştirilmiş doğrusaldır.¹⁰ Dolayısıyla gider fonksiyonu $C(u, R) = H(u, \theta_1(R), \theta_2(R))$ şeklinde olur. Literatürde sıklıkla kullanılan talep sistemi modellerinden olan Doğrusal İdeale Yaklaşık Talep Sistemi (LA/AIDS), PIGL¹¹, PIGLOG¹² ve Doğrusal Harcama (DH) Modellerinin hepsi rank 2 modellerdir.

III. Tam toplulaştırma yapılabilen talepler;

$$\varphi_i = \sum_{k=1}^K b_{ki}(R) G_k^*(z), i = 1, 2, \dots, N \text{ şeklindedir.} \quad (5)$$

(5) nolu denklemde gösterilen şekilde yazılabilen tüm talep sistemi denklemlerinin hepsi Gorman'ın (1981) çalışmasında ispat edildiği üzere en çok rank 3 olabilirler. Ancak (5) nolu denklemdeki gibi yazılamayan rank 3 sınıfına ait talepler de, toplulaştırılmaya uygundur. Banks vd (1997) tarafından geliştirilen Karesel İdeale Yaklaşık Talep Sistemi (QAIDS) modeli rank 3'tür.

IV. İndirgenmiş Gelir sınıfında talepler

$$\varphi_i = \sum_{k=1}^K b_{ki}(R) G_k^*(z - \theta^*(R)), i = 1, 2, \dots, N \text{ biçiminde ifade edilir.} \quad (6)$$

⁶ Rank: Bir matrisin, alt kare matrislerinin (mxm) en az birinin determinantı sıfırdan farklı ve en büyük (m) ise o başlangıç matrisinin rankı m'dir.

⁷ Supremum, üstten sınırlayanların en küçüğü olarak tanımlanır.

⁸ Teoremin ispatı için bkz: Lewbel (1991) : 713-714

⁹ Homojen bir fonksiyonun monoton artan bir fonksiyonu olarak tanımlanan fonksiyonlar, homotetik olarak adlandırılır (De La Fuente, 2000:190).

¹⁰ Genelleştirilmiş Doğrusallık hakkında daha fazla bilgi için bakınız Muellbauer (1975).

¹¹ Fiyattan Bağımsız Genelleştirilmiş Doğrusal Model"

¹² Fiyattan Bağımsız Genelleştirilmiş Logaritmik Model"

Bu tür talep sınıflarının (5) nolu denklemde gösterilen formdan tek farkı, talebin indirgenmiş gelirin doğrusal bir fonksiyonu olmasıdır ve bu denklemler daha genel formda talep denklemleri verirler. Lewbel (1989) çalışmasında ispatladığı gibi, bu tür talep denklemler için rank en çok 4'tür. Ayrıca fayda maksimizasyonunu ihlal etmeden oluşturulacak tam toplulaştırma yapılamayan talepler rank 3'ten daha büyüktür (Lewbel, 2003: 2).

Lewbel (1991) çalışmasında, rank testinin parametrik olmayan; Gausscu eleme, Alt - Diagonal - Üst Üçgensel Matris ayrıştırması yöntemi ile sadece toplam harcama ve bütçe payları verileri matrisinin rankını hesaplayarak talep sisteminin rankını bulmuş ve bu iki matrisin rankının birbirine eşit olduğunu göstermiştir. Lewbel (1991) ayrıca, indirgenmiş gelir modeli dışındaki modellerin Gorman (1981) çalışmasında ispat ettiği gibi en çok rank 3 olabileceği yani herhangi bir talep sistemi gelirin doğrusal veya karesel bir fonksiyonu olduğunu ve yüksek ranklı modellerin klasik talep sistemi modelleri kullanılarak ampirik olarak tahmin edilmesinin zorluğunu da göstermiştir.

Sonuç olarak Lewbel (1991) tarafından önerilen parametrik olmayan rank testi; talep sistemi modellerinin seçilmesinde kullanışlı bir ön belirleme aracı olup, genel olarak ampirik çalışmalarda test edilmeden varsayımsal olarak kabul edilen ayrılabilirlik derecesi, toplam fayda yapısı ve gelir esnekliği gibi bilgileri rank aracılığıyla ortaya çıkarmaya yaramaktadır. Öte yandan, toplam harcama dağılımının kuyruğunda bulunan yani en üst ve en düşük toplam harcama verileri veri setinden çıkartıldığında tahmin edilen rankın azaldığı görülmüştür (Lewbel, 1991: 27).

3. TALEP SİSTEMİ MODELLERİ KULLANILARAK YAPILAN TÜRKİYE UYGULAMALARI ÜZERİNE LİTERATÜR ANALİZİ

80'li yıllardan itibaren talep sistemi modelleri yaklaşımı ile hanehalkı tüketim patikasının ve davranışlarının ampirik olarak test edilmesi neticesinde geniş bir literatür oluşmuş olsa da bu konu iktisat yazınında güncelliğini korumaktadır. Talep sistemi modellerinin hanehalkı tüketim davranışlarını daha gerçekçi bir yaklaşımla, bir başka ifadeyle, hanehalkının tüketim davranışını daha fazla temsil yeteneğine sahip modellerle açıklayabilme isteği bu konunun güncelliğini korumasındaki en önemli nedenlerden birisidir. İkinci bir neden ise, hanehalklarına ait veri setlerin erişilebilirliğin artması neticesinde daha fazla ampirik çalışmanın yapılabilir olmasıdır.

Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı Bütçe Anketi (HBA) Mikro Veri Seti'nin ilk olarak 1994 yılında yayınlanmış, ancak 2002 yılına kadar başka bir anket yapmamıştır. 2002 yılından sonra ise her yıl düzenli olarak HBA verilerini yayınlamaktadır. Türkiye için hanehalkı mikro veri setine sahip olunmasına karşın, hanehalkı tüketim davranışlarını talep sistemi modelleriyle inceleyen çalışmalar bir hayli sınırlı kalmıştır. Türkiye için yapılan ampirik çalışmalar genellikle gıda harcamaları üzerine yoğunlaşmıştır.

Nişancı (1998) çalışmasında, 1994 Türkiye hanehalkı veri setinden hareketle AIDS modeli kullanılarak kentsel bölgelere ilişkin tüketim harcamaları, hanehalkı büyüklüğü de dikkate alınarak analiz edilmiştir. Ayrıca tüketicisi teorisinin kısıtlarından olan simetri ve homojenlik kısıtları da çalışmada irdelenmiştir. Çalışma, Türkiye için AIDS modelini kullanarak hanehalkı tüketim davranışlarını inceleyen ilk çalışma olarak gösterilebilir. Nişancı (1998) çalışmasında gerek Gorman (1981) gerekse de Lewbel (1989) çalışmalarına atıfta bulunmuş olsa da, veri setini rank testine tabi tutmamış ve AIDS modelini varsayımsal olarak belirlemiştir.

Koç ve Alpay (2002), 1994 yılına ait hanehalkı tüketim veri setini kullandığı çalışmada, tam talep sistemi modelini görünürde ilişkisiz regresyon tahmin yöntemiyle test etmişlerdir. Hanehalkı büyüklüğünü de dikkate alarak yapılan analiz sonucunda, teorik beklentinin aksine hanehalkı büyüklüğünün gıda ve barınma harcamaları üzerinde negatif etki yarattığı sonucuna ulaşılmış, bunun nedeni olarak ise hanehalkı büyüklüğü arttıkça daha kalitesiz mal tüketiminin tercih edilmiş olabileceği gösterilmiştir. Ortaya çıkan bu beklenmedik sonuç, yanlış talep sistemi modelinin tercih edilmesinden kaynaklanmış olabilir. Çünkü yazarlar çalışmada kullandıkları veri setine rank testi uygulamamış ve model seçimini varsayımsal olarak yapmışlardır.

Nişancı (2002a) çalışmasında, 1987 ve 1994 yıllarına ait hanehalkı tüketim anketi verilerini kullanarak her iki dönemi LA/AIDS modeli çerçevesinde maksimum olabilirlik yöntemini kullanarak tahmin etmiştir. Analiz sonucunda her iki dönem için homojenlik ve simetri kısıtları reddedilmiştir. Ayrıca bu çalışmada test edilen 1987 ve 1994 yıllarına ait harcama kalıpları arasında bir farklılığın mevcut olup olmadığı Chow testi ile araştırılmıştır. Test sonucunda harcama kalıplarının gelir grupları itibarıyla değiştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Teorik açıdan önemli kısıtlar olan homojenlik ve simetri kısıtlarının bu çalışmada reddedilmesi ile modelin rank testi yerine varsayımsal olarak belirlenmesine bağlı olarak ampirik model eksik ya da hatalı kurulmuştur.

Nişancı (2002b) çalışmasında ise 1994 yılına ait hanehalkı tüketim anketi veri setini kentsel ve kırsal bölgede yaşayan hanehalklarının tüketim ve tasarruf davranışlarının farklı olacağından hareketle ayrı olarak incelemiştir. Çalışmada genişletilmiş doğrusal harcama modeli en çok olabilirlik yöntemi ile tahmin edilmiştir. Analiz sonucunda, kırsal veya kentsel bölgede yaşayan hanehalklarının tüketim ve tasarruf davranışlarının farklı olduğu sonucuna ulaşılmış olup, modelin belirlenmesinde rank testi tercih edilmemiştir.

Özçelik ve Şahinli (2009), 2003 yılına ait Türkiye hanehalkı tüketim anketi veri setine dayalı olarak yaptıkları çalışmada, on iki ana mal grubuna ait fiyat esnekliklerini AIDS modeli kullanarak incelemiştir. Hesaplanan esnekliklerin teorik beklentileri karşıladığı sonucuna ulaşılmış olup model belirlenmesi aşamasında yazarlar tarafından rank testi veri setine uygulanmamıştır.

Şengül ve Sigeze (2013), 2005 ve 2009 yıllarına ait hanehalkı bütçe anketi veri setinden hareketle 12 temel mal grubu için hanehalkı tüketim davranışlarını QAIDS ile modellemiştir. Çalışmada kullanılan hanehalkı bütçe anketi verilerinde (tekrarlanan yatay-kesitlerde) bireylerin aynı olmaması nedeniyle; bireysel gözlemlerin gruplandırılması yoluna gidilmiş ve pseudo panel veri kullanılmıştır. Oluşturulan pseudo panel veri modeli görünürde ilişkisiz tahmin yöntemi ile tahmin edilmiş ve ayrıca modele hanehalkına ait demografik değişkenler eklenmiş olup, bu değişkenlere ait katsayılar da tahmin edilmiştir. Ancak QAIDS modeli Lewbel (1991) çalışmasında gösterildiği gibi rank 3 sınıfına dâhil olan bir modeldir. Bu nedenle bu modelin kullanılabilmesi için veri setinin rank 3 koşulunu sağlandığının gösterilmesi gerekirken, model varsayımsal olarak seçilmiştir. Bu nedenle elde edilen sonuçların sapmalı olması ihtimali vardır.

Türkiye için yapılmış ve parametrik talep sistemi modellerini kullanan çalışmalar Tablo 1’de özetlenmiştir. Türkiye için yapılan ampirik çalışmalarda genellikle Doğrusal İdeale Yaklaşık Talep Sistemi ve Doğrusal Harcama modelleri tercih edilmiştir. Bu modellerin kullanılabilmesi için ön koşul olarak talep sistemi rankının 2 olduğunun gösterilmesi gerekir. Ayrıca Karesel İdeale Yaklaşık Talep Sistemi modelinin kullanılabilmesi için ise de talep sisteminin rankının 3 olması gerekmektedir. Tablo 1’den görüldüğü üzere yapılan çalışmaların tamamında talep sistemlerinin rankının dikkate alınmadan ad hoc olarak modellerin belirlendiği ve bu modeller üzerinden ampirik analizlerin yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda modelin yanlış belirlenmesine bağlı olarak sapmalı sonuçları elde edilme ihtimali ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1. Parametrik Talep Sistemi Modellerini Kullanan Türkiye Uygulamaları

Yazar	Model	Rank Testi
Akbay (2005)	W-L	Yapılmamıştır
Akbay ve Bilgiç (2011)	W-L	Yapılmamıştır
Akbay, vd. (2007)	LA/AIDS	Yapılmamıştır
Akçay (1999)	GDH	Yapılmamıştır
Armağan ve Akbay (2008)	LA/AIDS	Yapılmamıştır
Bilgiç ve Yen (2013)	LA/ADIS	Yapılmamıştır
Erdil (2006)	AIDS, Rotterdam, CBS	Yapılmamıştır
Fidan ve Klarsa (2005)	AIDS	Yapılmamıştır
Fisunoğlu ve Şengün (2011)	W-L	Yapılmamıştır
Günden, vd. (2011)	DH	Yapılmamıştır
Hatırlı, vd. (2007)	LA/AIDS	Yapılmamıştır
Koç ve Alpay (2002)	AIDS	Yapılmamıştır
Koç ve Tan (2001)	W-L, AIDS, Çift Log.	Yapılmamıştır
Koç ve Yurdakul (1995)	DH	Yapılmamıştır
Mutlu (2007)	LA/AIDS	Yapılmamıştır
Nişancı (1998)	LA/AIDS	Yapılmamıştır
Nişancı (2002a)	LA/AIDS	Yapılmamıştır
Nişancı (2002b)	GDH	Yapılmamıştır
Nişancı (2003)	Addlog, W-L, DH	Yapılmamıştır
Özçelik ve Şahinli (2009)	AIDS	Yapılmamıştır
Özer (2003)	DH	Yapılmamıştır

Tablo 1. Parametrik Talep Sistemi Modellerini Kullanan Türkiye Uygulamaları (Devamı)

Şahinli (2010)	AIDS	Yapılmamıştır
Şahinli (2013)	AIDS	Yapılmamıştır
Şengül ve Sigeze (2013)	QAIDS	Yapılmamıştır
Şengül ve Tuncer (2005)	LA/AIDS	Yapılmamıştır
Tekgüç (2012)	LA/AIDS	Yapılmamıştır
Yavuz ve Baydemir (2001)	LA/AIDS	Yapılmamıştır
Yereli ve Şahin (2013)	GDH	Yapılmamıştır

W-L: Working-Leser Modeli; AIDS: İdeale Yaklaşık Talep Sistemi Modeli; LA/AIDS: Doğrusal Formda AIDS Modeli; QAIDS: Karesel Formda AIDS Modeli; CBS: Hollanda İstatistik Bürosu Modeli; DH: Doğrusal Harcama Modeli; GDH: Genişletilmiş Doğrusal Harcama Modeli.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Lewbel (1991)'in çalışmasında önerdiği rank testi, talep sistemi çalışmaları için bir ön-belirleme testi olup, bu yolda ayrılabilirlik derecesi, toplanabilme ve gider fonksiyonunun yapısı hakkında önemli bilgiler sağlanabilmektedir. Böylece daha tutarlı ve etkin tahminlerin elde edilebilmesi için kullanılacak talep sistemi modelinin seçilmesinde araştırmacıya yol göstermektedir.

Türkiye için yapılan talep sistemi modellerini kullanan çalışmalar incelendiğinde, talep sistemi rankının belirlenmeden model seçimlerinin varsayımsal olarak belirlendiği görülmektedir. Ne var ki talep sisteminin rankı tam olarak belirlenmemesi durumunda tahmin edilen gelir ve talep esnekliklerinin tutarsız olma ihtimali ortaya çıkabilmektedir (Chen, 2008, 4). Ayrıca Türkiye için yapılan literatür taraması sonucunda bazı çalışmalarda teori ile tutarsız ve/veya talep teorisinden gelen homojenlik, simetri gibi önemli teorik kısıtların reddedilmesi şeklinde sonuçların elde edildiği görülmüştür. Bu tür sonuçların seçilen modellerin rank testine tabi tutulmadan yazarlar tarafından varsayımsal olarak belirlenmesi sonucunda modelin eksik ya da yanlış belirlenmesine neden olabileceği, bunun sonucunda da sapmalı sonuçların elde edilebileceği düşünülmektedir.

Yukarıda ileri sürülen savlarımızı destekleyebilmek ancak ve ancak söz konusu çalışmalarda kullanılan veri setlerine rank testinin uygulanabilmesi ile mümkün olacaktır. Çalışmalarda kullanılan verilere erişimin kısıtlı olması nedeniyle, rank testi tarafımızdan bu veri setlerine uygulanamamıştır. Ancak tüm bu bilgiler ışığında hanehalkı tüketim davranışlarını analiz edecek daha sonraki çalışmalarda doğru ampirik modelin belirlenebilmesi ve daha tutarlı sonuçların elde edilebilmesi için araştırmacılara:

- DH, AIDS ve QAIDS gibi klasik parametrik talep sistemi modellerinden herhangi biri seçilecek ise, bu seçimin rank testi uygulanarak yapılması veya Lewbel ve Pendakur (2009) tarafından önerilen rank testi gerektirmeyen parametrik bir model olan EASI¹³ talep sistemi modelinin tercih edilmesi,
- Rank testi gerektirmeyen parametrik olmayan talep sistemi modellerinin kullanılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- AKBAY, Cuma (2005), "Kahramanmaraş'ta Hanehalklarının Gıda Tüketim Talebi Ekonometrik Analizi", *KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi*, 8(1), 114-121.
- AKBAY, Cuma - BİLGİÇ, Abdulkaki (2011), "Türkiye'de 2003-2008 Dönemlerinde Tüketim Harcamaları ile Gıda Harcamalarında Meydana Gelen Değişimler", *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 17(2), 73-79.
- AKBAY Cuma; BOZ, İsmet - CHERN, Wen S. (2007), "Household Food Consumption in Turkey", *European Review of Agricultural Economics*, 34(2), 209-231. doi:10.1093/erae/jbm011
- AKÇAY, Yaşar (1999), "Tokat Merkez İlçede Gıda Harcamaları ve Gıda Ürünleri İçin Gelir-Harcama Esneklikleri Tahmini Üzerine Bir Araştırma", *G.O.P.Ü. Zir. Fak. Dergisi*, 16(1), 71-84.

¹³ Tam Belirlenmiş Afine Stone İndeksi (Exact Affine Stone Index)

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (01-09)

Volume: 4 Issue: 8 (01-09)

- AKDENİZ, Fikri; ÖZTÜRK, Fikri (1996), *Linear Modeller*, Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınevi, Ankara, 12-13.
- ARMAĞAN, Göksel; AKBAY, Cuma (2008), “An Econometric Analysis of Urban Households’ Animal Products Consumption in Turkey”, *Applied Economics*, 40(15), 2029–2036. doi:10.1080/00036840600949256
- BANKS, James; BLUNDELL, Richard; LEWBEL, Arthur (1997), “Quadratic Engel Curves and Consumer Demand”, *The Review of Economics and Statistics*, 79(4), 527–539.
- BARIGOZZI, Matteo; MONETA, Alessio (2011), “The Rank of a System of Engel Curves: How Many Common Factors?” *Working Paper, Econstor*, (1101).
- BARTEN, Antonius Petrus (1968), “Estimating Demand Equations”, *Econometrica*, 36(2), 213–251.
- BETTI, Gianni (2000), *Quadratic Engel Curves and Household Equivalence Scales : the Case of Italy 1985 – 1994*, Statistics Research Report LSERR50, London School of Economics, 1–18.
- BİLGİÇ, Abdulkaki; YEN, Steven T. (2013), “Household Food Demand in Turkey: A Two-Step Demand System Approach”, *Food Policy*, 43, 267–277. doi:10.1016/j.foodpol.2013.09.004
- CHEN, Pian (2008), *Nonparametric Local Rank Test and Reverse Demand Modeling Strategy*, School of Economics and Finance Victoria University of Wellington, 1–45.
- CHUIRI, Maria Concetta (2000), “Individual Decisions and Household Demand for Consumption and Leisure”, *Research in Economics*, 54(3), 277–324. doi:10.1006/reec.2000.0230
- COSTA, Dora L. (2001), “Aggregation, Rank, and Some Historical Engel Curves”, *Economics Letters*, 70(2), 183–186. doi:10.1016/S0165-1765(00)00364-5
- CROSSLEY, Thomas F.; LOW, Hamish W. (2005), *Unexploited Connections between Intra- and Inter-Temporal Allocation*, Working Paper, Econstor, (05/25).
- DE LA FUENTE, Angel (2000), *Mathematical Methods and Models for Economists*, Cambridge University Press.
- DONALD, Stephen G. (1997), “Inference Concerning the Number of Factors in a Multivariate Nonparametric Relationship”, *Econometrica*, 65(1), 103–131.
- ERDİL, Erkan (2006), “Demand Systems for Agricultural Products in OECD Countries”, *Applied Economics Letters*, 13(3), 163–169. doi:10.1080/13504850500393386
- FİDAN, Halil; KLASRA, Ahmed Mushtaq (2005), “Seasonality in Household Demand for Meat and Fish : Evidence from an Urban Area”, *Turkish Journal of Veterinary & Animal Sciences*, 29, 1217–1224.
- FİSUNOĞLU, Mahir H., & ŞENGÜL, Seda (2011), “Adana Kenttsel Alanda Hanehalkı Tüketimi”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 251–266.
- GORMAN, William M. (1981), “Some Engel Curves”, içinde Angus DEATON (Ed.), *Essays in the Theory and Measurement of Consumer Behaviour: in Honor of Sir Richard Stone* Cambridge University Press, ss. 7–29.
- GÜNDEN, Cihat; BİLGİÇ, Abdulkaki; MİRAN, Bülent; KARLI, Bahri (2011), “A Censored System of Demand Analysis to Unpacked and Prepackaged Milk Consumption in Turkey”, *Quality & Quantity*, 45(6), 1273–1290. doi:10.1007/s11135-011-9501-6
- HATIRLI, Selim Adem; ÖZTÜRK, Erdoğan; AKTAŞ, Ali Rıza (2007), “Kırmızı, Tavuk ve Beyaz Et Talebinin Tam Talep Sistemi Yaklaşımıyla Analizi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6), 211–221.
- HAUSMAN, Jerry A.; NEWEYA, Whitney K.; POWELL, James L. (1995), “Econometrics Nonlinear Errors in Variables Estimation of Some Engel Curves”, *Journal of Econometrics*, 65, 205–233.
- İPEK, Egemen (2014), *Hanehalkı Tüketim Davranışlarını Ölçmeye Yönelik Talep Sistemi Teorileri ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon.

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (01-09)

Volume: 4 Issue: 8 (01-09)

- KARAGIANNIS, Giannis; VELENTZAS, Kostas (2004), "Decomposition Analysis of Consumers' Demand Changes: An Application to Greek Consumption Data", *Applied Economics*, 36(5), 497-504. doi:10.1080/00036840410001682205
- KOÇ, Ali; ALPAY, Savaş (2002), *Household Demand in Turkey: An Application of Almost Ideal Demand System with Spatial Cost Index*, Economic Research Forum Working Papers No: 0226, 1-14.
- KOÇ, Ali; TAN, Sibel (2001), "The Demand of Dairy Products in Turkey: The Impact of Household Composition on Consumption", *METU Studies in Development*, 28(1), 169-182.
- KOÇ, Ali; YURDAKUL, O. (1995), "Türkiye'de Gıda Harcamaları ve Harcama Esneklikleri", *Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 10(3), 175-188.
- LEWBEL, Arthur (1989), "Nesting the Aids and Translog Demand Systems", *International Economic Review*, 30(2), 349-356.
- LEWBEL, Arthur (1991), "The Rank of Demand Systems: Theory and Nonparametric Estimation", *Econometrica*, 59(3), 711-730.
- LEWBEL, Arthur (2003), "A Rational Rank Four Demand System", *Journal of Applied Econometrics*, 18(2), 127-135. doi:10.1002/jae.677
- LEWBEL, Arthur; PENDAKUR, Krishna (2009), "Tricks with Hicks: The EASI Demand System", *American Economic Review*, 99(3), 827-63.
- LYSSIOTOU, Panayiota; PASHARDES, Panos; STENGOS, Thanasis (1999), "Preference Heterogeneity and the Rank of Demand Systems", *Journal of Business & Economic Statistics*, 17(2), 248-252. doi:10.1080/07350015.1999.10524814
- LYSSIOTOU, Panayiota; PASHARDES, Panos; STENGOS, Thanasis (2008), "Demographic Versus Expenditure Flexibility in Engel Curves", *Empirical Economics*, 34(2), 257-271. doi:10.1007/s00181-007-0120-y
- MAJUMDER, Amita; CHAKRABARTY, Manisha (1998), "A Nonparametric Exploratory Analysis of the Form of Engel Curves and Rank of the Demand System: The Case of Rural Maharashtra", *The Indian Journal of Statistics*, 60(2), 349-376.
- MAJUMDER, Aamita; CHAKRABARTY, Manisha (2003), "Relative Cost of Children: the Case of Rural", *Journal of Policy Modeling*, 25, 61-76.
- MCLAREN, Keith. R; YANG, Ou (2014), *A Class of Demand Systems Satisfying Global Regularity and Having Complete Rank Flexibility*, Working Paper, Department of Econometrics and Business Statistics, (February).
- MICHELINI, Claudio (1999), "The Estimation of a Rank 3 Demand System with Demographic Demand Shifters from Quasi-unit Record Data of Household Consumption", *Economics Letters*, 65(1), 17-24. doi:10.1016/S0165-1765(99)00127-5
- MULLBAUER, John (1975), "Aggregation, Income Distribution and Consumer Demand", *The Review of Economic Studies*, 42(4), 525-543.
- MUTLU, Seval (2007), *Gıda Güvenirliği Açısından Tüketici Davranışları*, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana.
- NICOL, Christopher J. (2001), "The Rank and Model Specification of Demand Systems: An Empirical Analysis Using United States Microdata", *Canadian Journal of Economics*, 34(1), 259-289. doi:10.1111/0008-4085.00074
- NİŞANCI, Murat (1998), *Türkiye'de Tüketici Harcamalarının Analizi- İdeale Yakın Talep Sistem Uygulaması*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- NİŞANCI, Murat (2002a), "Gelir Grupları İtibariyle Harcama Kalıpları: 1987-1994 Türkiye Kentsel Kesim Verileri", *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 7(1), 127-139.

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (01-09)

Volume: 4 Issue: 8 (01-09)

- NİŞANCI, Murat (2002b), “Kırsal ve Kentsel Kesimlerde Tüketim ve Tasarruf Kalıpları Genişletilmiş Doğrusal Harcama Sistemi Uygulaması”, *İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 16(3-4), 59–73.
- NİŞANCI, Murat (2003), “Hanehalkı Harcamalarının Engel Eğrisi Analizi: 1994 Türkiye Kentsel Kesim Örneği”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 28, 155–167.
- ÖZÇELİK, Ahmet; ŞAHİNLİ, Mehmet Arif (2009), “Estimating Elasticities with the Almost Ideal Demand System: Turkey Results”, *The International Journal of Economic and Social Research*, 5(2), 12–23.
- ÖZER, Hüseyin (2003), “Consumption Patterns of Major Food Items in Turkey”, *The Pakistan Development Review*, 42(1), 29–40.
- PAN, Suwen; MOHANTY, Samarendu; WELCH, Mark (2008), “India Edible Oil Consumption : A Censored Incomplete Demand Approach”, *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 3, 821–835.
- ŞAHİNLİ, Mehmet Arif (2010), “Yaklaşık İdeal Talep Analizi Yöntemi ile Harcama ve Fiyat Esnekliklerinin Tahmini”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(2), 147–158.
- ŞAHİNLİ, Mehmet Arif (2013), “The Turkish Demand for Food”, *Turkish Studies*, 8, 2111–2118.
- ŞENGÜL, Seda; SİGEZE, Çiler (2013), *Türkiye’de Hanehalkı Tüketim Harcamaları : Pseudo Panel Veri ile Talep Sisteminin Tahmini*, International Conference on Eurasian Economies, 279–288.
- ŞENGÜL, Seda; TUNCER, İsmail (2005), “Poverty Levels and Food Demand of the Poor in Turkey”, *Agribusiness*, 21(3), 289–311. doi:10.1002/agr.20049
- TEKGÜÇ, Hasan (2012), “Separability Between Own Food Production and Consumption in Turkey”, *Review of Economics of the Household*, 10(3), 423–439. doi:10.1007/s11150-011-9126-5
- VILLAREAL, Hector J. (2004), *Evaluation of Intertemporal Welfare Indices for Two Mexican Regions*, Working Paper, University of Wisconsin-Madison ITESM, Campus Monterrey.
- YAVUZ, Fahri; BAYDEMİR, Mustafa (2001), “Doğrusal Formda Yaklaşık İdeal Talep Sisteminin (LA/AIDS) Bir Uygulaması: Erzurum Merkez İlçe Verileri”, *Turkish Journal of Agriculture & Forestry*, 25, 119–128.
- YERELİ, Ahmet Burçin; ŞAHİN, Işıl Fulya (2014), “Türkiye’deki Hanehalklarının Haberleşme Talebinin Ampirik Analizi”, *Sosyoekonomi*, 21(1), 268–280.

BİR YÖNETİM UYGULAMASININ TÜRKİYE BAĞLAMINDA YENİDEN İNŞASI: KURUMSAL YÖNETİM

Ertuğrul KAROĞLU¹

Onur ÇAPKULAÇ²

ÖZET

Araştırmanın amacı Türkiye'deki kurumsal yönetim uygulamalarının inşa edilmesinde kullanılan söylemi ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda TÜSİAD'ın (Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği) ve TKYD'nin (Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği) 2002 ile 2015 yılları arasındaki kurumsal yönetim ile ilgili söylemleri Aristo'nun Ethos, Pathos ve Logos retorik stratejilerine göre analiz edilmiştir. TÜSİAD ve TKYD'nin kurumsal yönetimin inşası noktasındaki söylemlerinin analizi sonucunda elde edilmiş olan bulgulara göre Pathos ve Logos gerekçelendirmelerinin göreceli olarak ağır bastığını görülmektedir. Ethos gerekçelendirmesi her ne kadar en düşük oranda çıkan gerekçelendirme olsa da bulgular dikkatli incelendiğinde Ethos gerekçelendirmesi ile Pathos gerekçelendirmesi oranlarının birbirine çok da uzak olmadığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Yönetim, Söylem, Retorik, Yönetim Uygulamasının İnşası.

Jel Kodu: M10.

CONSTRUCTION OF A MANAGERIAL PRACTICE IN TURKEY CONTEXT: CORPORATE GOVERNANCE

ABSTRACT

The aim of this study is to assert the discourse about construction of corporate governance practices in Turkey. In accordance with this purpose, TÜSİAD (Turkish Industry & Business Association) and TKYD's (Corporate Governance Association of Turkey) discourses about corporate governance which are presented between 2002-2015 are analyzed with Aristoteles's rhetorical strategies: "Ethos, Pathos, Logos". Examining the reconstruction of corporate governance in Turkey, we have found that Pathos and Logos justifications are relatively come to the forefront. Even if Ethos justifications have lesser degree than the others, when examining thoughtfully it is seen that Ethos justifications and Pathos justifications rates are not far from eachother.

Keywords: Corporate Governance, Discourse, Rhetoric, Construction of Management Practices.

Jel Code: M10.

1. GİRİŞ

Bilginin baş döndürücü bir hızla eskidiği günümüzde yönetim düşünceleri ve uygulamaları da bu süreçten nasibini almaktadır. Carson ve arkadaşlarının (2000: 1145) yaptığı bir çalışmada 90'larda yönetim uygulamalarının modasının üç, dört yıl gibi kısa bir sürede geçtiğini ortaya konulmuştur. Toplam Kalite Yönetimi (TKY) de bu kavramlardan biri iken süreç içerisinde konu ile alakalı söylemin nasıl azaldığını ilgili herkes az çok gözlemlemiştir. Her ne kadar Carson ve arkadaşları (2000) bu modanın çok kısa sürdüğünü ifade etmiş olsa da 2002 yılında Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD)'nin çabalarıyla "Kurumsal Yönetim En İyi Uygulama Kodu" rehberini hazırlanması (TÜSİAD, 2002), 2003 yılında TKYD'nin kurulması ve 2003 yılından bu yana SPK (Sermaye Piyasası Kurulu)'nın kurumsal yönetim ilkelerini yayınlaması ile birlikte başlayan süreç başlangıçta anonim şirketler için hazırlanmış (Erdönmez, 2003: 45) olsa da zaman içerisinde diğer tüm işletmeleri kapsayacak şekilde genişleme alanı bulmuş ve gelişmesini sürdürmeyi devam ettirmiştir.

¹ Öğr. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, ekaroglu@ktu.edu.tr

² Öğr. Gör., Amasya Üniversitesi, onur.capkulac@amasya.edu.tr

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (10-25)

Volume: 4 Issue: 8 (10-25)

Her ülke kendine has kültürel, ekonomik ve sosyolojik özelliklere sahiptir (Whitley, 1994). Bu bağlamda herhangi bir ülkede ortaya çıkmış olan yönetim uygulaması bir başka ülke tarafından ithal edildiğinde aynı özellikler doğrultusunda inşa edilmesi, algılama ve uygulama noktasında problemlerle ile karşılaşılması doğal olacaktır. Kurumsal yönetim de bu yönetim uygulamalarından birisidir. Dolayısıyla kurumsal yönetim Türkiye’de (alıcı ülke) inşa edilirken ABD’den (kaynak ülke) farklı özellikler taşıyacaktır. Bu doğrultuda değerlendirdiğinde “Kurumsal Yönetim” in ulusal düzeydeki inşa sorunu ile karşılaşılması doğal olacaktır.

Ampirik çalışmalar alıcı örgütün bir düşüncenin benimsenmesinde daha fazla aktif rol oynadığını göstermektedir. Daha açık bir ifade ile düşünce ev sahibi kuruluş tarafından dönüştürülmektedir (Morris ve Lancaster, 2006: 207). Ülkelerin iş dünyası açısından merkez niteliğinde olan belli bir ‘kurumsal mantık’ doğrultusunda değişim söz konusu olduğunda, genel olarak bütün ulusal sistem içerisinde bir değişim yaşandığını ve bu değişimde ülkenin ekonomik ve politik aktörlerince gerçekleştirildiği ileri sürülmektedir (Fıkrkoca ve Kalemci, 2011: 191). Ülkemizde kurumsal yönetim kavramının gelişmesinde öncülük eden başlıca aktörler TÜSİAD, SPK ve Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (TKYD) ’dir.

Bir yönetim uygulamasının inşası ile alakalı çalışmalar yapılmıştır. Özen ve Berkman (2007) ulusal düzeyde TKY’nin inşası ile alakalı çalışma yapmışlardır ancak Kurumsal Yönetimin ulusal düzeydeki inşası ile alakalı göreceli olarak yeterli çalışma yapılmamıştır. Bu bağlamda Kurumsal Yönetimin inşası ile ilgili göreceli olarak alan yazında yeterli çalışma olmaması sebebi ile ulusal yazında boşluk bulunmaktadır.

Çalışmamızın amacı “Kurumsal Yönetim” ile alakalı Türkiye’deki meşru aktörlerden olan TÜSİAD’ın ve TKYD’nin söylemlerini analize tabi tutarak, ulusal seviyedeki Kurumsal yönetimin inşasında güçlü aktörlerin söylemlerinin yapısını ortaya koymaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Yönetim düşüncesinin dönüştürülmesi ile alakalı yapılmış olan araştırmalar popüler kavram ve tekniklerin sektörler ve işletmeler arasında yayıldığını göstermiştir (Morris ve Lancaster, 2006: 208). Aktörler yeni uygulamaları ve yapıları işletme verimliliğini artıracakları sebebi ile benimsedikleri görülmektedir (Green, 2004: 655). ABD, II. Dünya Savaşından itibaren birçok ülkenin örgütsel yapı ve uygulamalarını etkilemiş ve bu bağlamda yönetim konusunda bilgi üretiminin merkezi konumunda olmuştur (Özen, 2010: 4). Örgütsel yöntemler ile küreselleşme arasındaki yakınsama Amerikanlaşma olarak ifade edilen bu süreç sonucunda giderek artmıştır. Fıkrkoca ve Kalemci’nin aktardığına göre; Djelic (1998) bu yakınsamanın bizatihi kendisinin Avrupa’da Marshall yardımları sırasında oluşturulan Amerikan menşeli kurumsal mekanizmaların zorlamasıyla oluştuğunu vurgulayarak örgütsel eşbiçimliliğin kurumsal temellerine dikkat çekmiştir (Fıkrkoca ve Kalemci, 2011: 182).

Bilginin Türkiye’ye transferi Batı’dan özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) üzerinden gelmektedir (Üsdiken, 1996: 33). Kurumsal yönetim perspektifinden değerlendirdiğimizde ise Anglo Sakson yönetim sistemi ile benzeşme durumu Kıta Avrupası kurumsal yönetim sistemine sahip olan başka ülkelerde de benzer yasal çalışmaların olduğu bilinmektedir (Young vd., 2008: 198).

Gelişmekte olan ekonomilerde kurumsallaşma bağlamında yönetim mekanizmalarının biçimlendirilmesinde daha büyük bir rol üstleniyor gibi görünse de, kurumsal yönetim kavramının egemen modelinin ABD ve Birleşik Krallık gibi batı medeniyetlerinden transfer edildiği ifade edilmektedir (Roberstsson vd., 2013: 316). Almanya, Fransa, Hollanda ve Birleşik Krallık’da ki farklı kurumsal yönetim yapılarını ortaya koyan çalışmalar yapılmıştır (Edwards, 2004). Abrahamson ise yönetim uygulamalarının transferinin spesifik makro ekonomik faktörlerle ilgili olduğunu ifade etmiştir (Abrahamson 1996: 273).

Bir ülkenin temel kurumlarında köklü bir değişim gerçekleşebilmesi için bu değişim firmalar ve politik sistemin güçlü aktörlerince desteklenmesi ile gerçekleşmektedir (Lane, 2003: 84). Yönetim uygulamaları, yöneticilerin söylemleri sayesinde meşruiyet kazanarak yer edinmektedir (Green, 2004: 653). Söylemler, basitçe, anlamlı metinlerin yapılandırılmış derlemeleridir (Phillips vd. 2004: 636) ve yönetim uygulamalarının geniş olarak yayılmasını ve benimsenmesini sağlayan biçimlendirilmiş yargılardır (Abrahamson ve Fairchild, 1999: 708).

Söylem bilim veya söz bilim olarak bilinen retorik kitleleri ikna etmek, güvenilir yargılara veya kararlara ulaşmak ve sosyal eylemleri eşgüdümlemekte kullanılan söylev çeşididir (Gill ve Whedbee, 1997: 157).

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (10-25)

Volume: 4 Issue: 8 (10-25)

Örgütsel eylemleri ve örgütsel fenomenleri anlamak için farklı bakış açıları sağlayabilecek bir teori olan retorik teorisine olan ilgi örgüt alanında çalışan araştırmacıların da ilgisini çekmektedir (Abrahamson ve Fairchild, 1999; Gill ve Whedbee, 1997; Zbaracki, 1998).

Retorik yalnızca etkili iletişimde rol oynamakla kalmayıp aynı zamanda, örgüt, yapı ve değerlerin kurumsallaşmasında da etkili bir yöntemdir. Retorik yeni kurumsal kuram bağlamında kurumsal değişimde de üzerinde tartışılan kavramlardan biri haline almıştır (Keskin vd. 2013: 36). Retoriğin kurumsal değişimi meşrulaştırmadaki rolü Suddaby ve Greenwood (2005) tarafından açıklanmıştır.

Yeni kurumsal kuram destekçileri ışığı altında yönetim uygulamalarının yayılmasında karar vericiler açısından anlam ifade etmesi ve kurumsal çevreyi tatmin etmesi önem arz etmektedir (Green, 2004: 653). Retorik bakış açısına göre, uygulamaların yayılmasında yöneticilerin aktif bir rolü olduğunu çünkü yöneticilerin ne söylediği ve bunu nasıl söylediklerinin etkili olacağı öne sürülmektedir (Elsbach, 1994: 57; Pfeffer, 1981:4). Bu bakış açısı retoriğin bir yansıması olarak “yayılma”yı yeniden kavramlaştırmaktadır. Çünkü retorik, gerek yönetim uygulamaların yayılması hususunda sosyal yapı üzerinde gerekse firmaları yenilikçiliğe yönlendirmede etkili rol oynayabilmektedir. Retorik bakış açısı temelinde “yayılma” kavramı yönetim bilimcilerle yöneticiyi bilgiyi aktaran kişi olarak tanımladığında yeni fikirler geliştirmesinde destek sağlamaktadır. Bu bakış açısı kurumsallaşmanın ve rasyonelliğin dilsel kökenini vurgulamaktadır (Green, 2004: 654).

Söylemci görüş; dili sosyal uygulamaların bir formu olarak ve söylem analizini de metinlerin sosyo kültürel uygulamalarının bünyesinde nasıl çalıştığının analizi olduğunu ifade eder (Fairclough, 1995: 5-6).

Heracleous ve Barret (2001) Londra sigorta piyasasında elektronik iletişime uyumun teşvik edilmesinde dilin rolü üzerinde çalışmışlardır. Oakes, Townley ve Cooper (1998) iş planları formlarındaki yeni kelimeleri ortaya koymuşlardır. Kanada Alberta’da ki bölgesel müzeler ve kültürel miras sitelerindeki kurumsal mantıkları stratejik olarak yeniden tanımlamışlardır.

Retorik, meşruluğun nasıl şekillendirildiğini vurgulamaktadır (Green, 2004: 658). Retorik üzerinde çalışma yapan araştırmacılar Aristo’nun Pathos, Logos ve Ethos söylem dizisini önermektedirler (Meyer, 2009; Özen ve Berkman, 2007: Green, 2004).

Ethos, etik ve ahlaki değerleri ifade etmektedir (Frost, 2014: 2). Retorik söylemin diğer bir kavramı olan Pathos ise alıcıların duygularını ifade eder (Demirdöğen, 2010: 192). Üçüncü unsur Logos ise mantık, sebep sonuç ve rasyonel parametrelerdir (Rife, 2010: 261).

Green’in çalışmasında (2004) Pathos, Logos ve Ethos yayılımının hızının belirlenmesinde ve genişlemesinde önemli role sahip olduğu belirtilmiştir. Bu üç retorik dizisi, yayılımı geniş çapta olan yönetim uygulamalarında kullanılırken öncelikle bu yayılım sürecinde Pathosla başlayıp, Logosla devam edip Ethosla sonuçlanmaktadır. Her biri yayılım sürecinde belirli özelliklere ve etkiye sahiptir. Duygu temelli olan Pathos yayılma sürecinin başlangıcını oluşturmaktadır ki bu sayede potansiyel benimseyicilerin dikkatleri çekilebilir ve gönüllülükleri sağlanabilir. Logosla beraber ise yönetim uygulamalarının benimsenmesinin sürdürülebilmesi için yöneticilerin ikna edici argümanlar ortaya konması sağlanmaktadır. Etkililik ve verimlilik arzusunun ortaya konmasıyla Logos yöneticilerin ikna güçlerini sürdürmekte Pathosun sağladığından daha fazla olmasını sağlamaktadır. Çünkü yayılımın sosyal olarak kabulünün sağlanmasında akılcılık duygusallıktan daha önemlidir. Yayılım sürecinin ortalarında Logos ifadeleri yönetim uygulamalarının işlerliği ve belirlenen hedeflerin gerçekleşmesi inançlarını destekleyecektir. Böylece yöneticiler değişimi benimseme konusunda cesaretleneceklerdir. En sonunda Ethos ifadeleri etkisi en uzun süren ve en fazla olan ikna etme özelliğini ortaya koyacaktır. Ethosla desteklenen yönetim uygulamaları iyi ve doğru ifadeleriyle eş anlamlı hale gelecektir. Bu uygulamalar Ethosla beraber vazgeçilemez bir nitelik kazanacaktır. Böylece Ethos parametreleri yönetim uygulamalarının duygusal ve mantıksal güçleri bittiğinde dahi benimsenme sürecinin devam etmesini sağlayacaktır (Green, 2004: 660).

3. YÖNTEM

Söylem analizi söylem üzerinde düşünme ve söylemi dataleştirme yolu olarak karakterize edilir (www.marmara.academia.edu). Söylem analizi dil ve dilin sosyal ve psikolojik hayatın kuruluşundaki rolü ile ilgilenir (Willig, 2013). Bir çok insan dilin gerçekliğin ortaya konulmasında ve açıklanmasında kullanılan bir enstrüman olduğuna inanmaktadır (Boje vd., 2004: 571). Söylem analizi örgüt ve örgüt içi fenomenlerin sosyal inşasını anlamamızda kullanışlı teorik çerçeve sunmaktadır (Phillips vd., 2004: 636). Söylem temelli

yaklaşımlar, söylemi odağa almakta ve onu oluşturan sosyal gerçekliği açığa çıkartmaya çalışmaktadır (Keskin vd., 2013: 28).

Retoriğin tanımları üç kategoriye ayrılabilir. “Bunlar; retorik, dinleyicilerin manipüle edilmesi (Platon), güzel konuşma sanatı (Quintilianus’un ars bene dicendi’si) ve ikna etmesi gereken ya da ikna etmeyi amaçlayan argüman ve söylemlerin (Aristoteles) sergilenmesidir” (Meyer, 2009: 9-10).

Bu bölümde TÜSİAD ve TKYD’nin kurumsal yönetim ile ilgili söylemleri metin analizi metodu ile analiz edilmektedir (Silverman, 2001). Çalışmada TÜSİAD’ın ve TKYD’nin seçilmesinin nedeni, “Kurumsal Yönetim” ile alakalı ülkemizde yapılan çalışmalarda TÜSİAD’ın ve TKYD’nin oynadığı rollerdir.

Veri toplanmasında öncelikle TÜSİAD’ın ve TKYD’nin 2002 ile 2015 yılları arasındaki “Kurumsal Yönetim” ile alakalı söylemleri belirlenmiştir. Belirlenmiş olan metinler kamunun da erişimine açık olan metinlerdir (<http://www.tusiad.org.tr/>; <http://www.tkyd.org>). TÜSİAD başkanları ve yönetim kurulu üyelerinin ayrıca TKYD başkanı ve yönetim kurulu üyelerinin “4, 5, 6, 7 ve 8. Uluslararası Kurumsal Yönetim Zirvesi”, “Aile Şirketleri Semineri” ve “Kamu İşletmelerinde Kurumsal Yönetim Paneli” açılış konuşmaları, “Kurumsal Yönetim Konferansı, Kurumsal Yönetim – Piyasa Ekonomisi ve Şeffaflık” konulu seminer konuşmaları, TÜSİAD Yönetim Kurulu üyelerinin “Yönetim Kurulları İçin Kurumsal Yönetim Prensipleri Semineri”, “Kurumsal Yönetim ve İç Denetim Semineri” ve “Farklı Boyutlarıyla Kurumsal Yönetim Semineri” açılış konuşmaları ve TKYD’nin “6. Olağan Genel Kurulu, Kurumsal Yönetim Seminerleri Projesi İzmir, Bursa Kurumsal Yönetim Algı Araştırması“ açılış konuşmalarındaki gerek paragraf gerekse tüm metin bölüm olarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

İki araştırmacının bağımsız değerlendirmesi neticesinde kriterlere uygun olarak seçilen bölümler karşılıklı olarak tartışılmış ve farklılıklar karşılıklı ikna yoluyla en aza indirilmiştir. Üzerinde anlaşma sağlanamayan metinler analizden çıkarılmıştır. Tablo 1’de listelenmiş olan toplam 45 metnin kararlaştırıldığı çalışmada araştırmacıların metinler üzerinde anlaşma oranları %92,5 olarak gerçekleşmiştir. Farklı iki araştırmacının metinler üzerinde anlaşma oranının kabul edilebilir bir oran olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur (Özen ve Berkman, 2007).

Seçilen metinler bağımsız olarak analiz edilerek Aristo’nun üç klasik retorik form gerekçelendirmesi olan “ETHOS, LOGOS ve PATHOS” göre kategorize edilerek sınıflandırılmıştır. Aristo’nun üç klasik retorik form gerekçelendirmesi olan “Ethos, Logos ve Pathos şu şekilde tanımlanmıştır. Ethos gerekçelendirmesi; moral değerleri ve ahlaki hassasiyetleri ifade eden kabul edilmiş sosyal normları ifade etmektedir. Logos gerekçelendirmesi ise; metodik hesaplamalarla bilgi sağlamaya eğilim göstermeyi ifade etmektedir. Bu metodik hesaplamaların sonucunda etkinlik, verimlilik ve faydaya ulaşma ile son bulmaktadır. Son olarak Pathos gerekçelendirmesi ise bireylerin duygularına başvurarak faydacılığın meşru olarak inşa edilmesini ifade eder. Daha açık bir ifade ile (korku, hırs, ihtiras vb gibi) duyguları ifade etmektedir (Green, 2004: 659; Özen ve Berkman, 2007: 832).

Tablo 1. Türkiye’de Kurumsal Yönetimin İnşasında Söylemsel Stratejiler ve Konular

No.	Metin Bölümleri	Konular	Söylemler
1	<i>Bu gelişmeler zedelenen yatırımcı güveninin yeniden tesis edilebilmesi için zamanında, doğru ve eksiksiz bilgiye ulaşılabilen, şeffaf ve hesap verebilir bir yöntem anlayışının hedeflenmesini sağladı. Böylelikle, kurumsal yönetim, güven artırıcı özelliği ile yatırımcılar ve paydaşlar tarafından talep edilen bir yaklaşım haline geldi (Boynner, 2011).</i>	Güven	Pathos

Tablo 1. Türkiye'de Kurumsal Yönetimin İnşasında Söylemsel Stratejiler ve Konular (Devamı)

2	<i>Kurumsal yönetim kâğıt üzerinde ilkelere uyum sağlamaktan öte, içselleştirilmeli, tüm paydaşları kapsayacak bir kurum kültürü haline getirilmeli (Boyner, 2011).</i>	Kurum Kültürü	Ethos
3	<i>Günümüz iş dünyasında içselleştirilebilen iyi kurumsal yönetim uygulamalarının önemli bir misyonu daha var: şirketlerin rekabet gücünü arttırması (Boyner, 2011).</i>	Rekabet Gücü	Pathos
4	<i>Bu açıdan baktığımızda, küresel rekabet, şartlarında yer edinmeye çalışan ve hızlı bir dönüşüm sürecindeki Türk iş dünyasının da kurumsal yönetim yaklaşımını benimsemesi, Türk şirketlerinin rekabet gücünün arttırılmasında kritik öneme sahiptir (Boyner, 2011).</i>	Rekabet Gücü	Pathos
5	<i>Bu doğrultuda, güven artırıcı yönünü rekabet gücüne katkısı ile birlikte değerlendirdiğimizde; kurumsal yönetim anlayışı şirketlerimizin sürdürülebilirlik politikalarının, diğer bir deyişle sahip oldukları değerleri geleceğe taşıyabilmelerinin temel taşı olarak görülmelidir (Boyner, 2011).</i>	Rekabet Gücü, Güven + Sürdürülebilirlik + Kurum Kültürü	Pathos + Logos + Ethos
6	<i>İyi kurumsal yönetim sadece kural ve düzenlemelere bağlanmakla değil entelektüel dürüstlikle ilgilidir. Sermaye kaynakları bu şekilde iyi yönetim gösteren şirketlere yönelmektedir (Boyner, 2011).</i>	Entelektüel Dürüstlük + Kaynaklara erişim	Ethos + Pathos
7	<i>Bu çalışmaları hazırlarken ülkemizde iş yapma şekillerini, yeni bir iş yapma kültürü yaratarak değiştirmeyi amaçladık (Boyner, 2011).</i>	Kurum kültürü	Ethos
8	<i>Bu bağlamda yeni Türk Ticaret Kanunu'nun yönetim, kontrol ve şeffaflık mekanizmalarını getirdiği yeni uygulamalar ile aile şirketlerimizin uluslararası standartlara ulaşmaları için önemli bir kilometre taşı olduğunu düşünüyoruz (Boyner, 2011).</i>	Uluslararası Standartlar	Logos
9	<i>Bu bağlamda, ülkemizde özellikle son on yıllık zaman diliminde kurumsal yönetimi kendi inisiyatifleri ile hayata geçiren şirketimize baktığımızda küresel pazarlarda yer alabilmek için önemli bir rekabet gücüne sahip olduklarını gözlemliyoruz (Boyner, 2011).</i>	Rekabet Gücü	Pathos

Tablo 1. Türkiye'de Kurumsal Yönetimin İnşasında Söylemsel Stratejiler ve Konular (Devamı)

10	<i>Yapacağımız tüm bu çalışmaların şirketimize yeni bir bakış açısı sağlamasını ve şirketlerimizin sahip oldukları değerleri koruyarak ülkemiz ekonomisini daha yukarılara taşımasını dilerim (Boyner, 2011).</i>	Ulusal Gelişim	Ethos
11	<i>Kurumsal yönetimi hakkında hayata geçirebilen şirketlerin en büyük ödülü, kaynakların daha verimli kullanılması ve finansman kaynaklarına daha ucuz, hızlı ve kolay ulaşılması olarak nitelendirilmektedir. Kaynakların daha verimli kullanıldığı ve şirketlerin finansman ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayabildiği, bir başka ifadeyle yatırımların kolaylıkla realize edilebildiği bir ortam ekonomik büyümeyi de beraberinde getirmektedir (Sabancı, 2006).</i>	Verimlilik + Ulusal Gelişim + Kaynaklara Erişim	Logos + Ethos + Pathos
12	<i>Bu yaklaşım şirketlerimizin sürdürülebilirliklerinde başarıyı yakalamaları, hissedarlarına ekonomik değer yaratmalarını ve aynı zamanda var oldukları ve faaliyet gösterdikleri topluma ve dünyaya karşı saygı göstermelerini öngörmektedir (Başaran, 2010).</i>	Sürdürülebilirlik + Topluma Saygı	Logos + Ethos
13	<i>Küresel rekabette sınırları zorlayan ve hızlı bir dönüşüm sürecindeki Türk iş dünyasının daha şeffaf kurumsal yönetim ilkeleriyle çalışması Türk işletmelerinin küresel rekabet gücünü arttırmasında büyük öneme sahiptir (Başaran, 2010).</i>	Kurumsal Yönetim İlkeleri + Rekabet Gücü	Logos + Pathos
14	<i>Ülkemiz açısından baktığımızda ise kurumsal yönetim; şirketlerimizin yurtdışı piyasalarında rekabet gücünün artması, sermayeye erişimin kolaylaşması, yabancı yatırımcılar ile ortaklık yapılarına gidilmesi ve ülkemizdeki yatırım ortamının iyileştirilmesi adına kritik bir önem arz etmektedir (Başaran, 2010).</i>	Rekabet Gücü, Kaynaklara Erişim + Stratejik Ortaklıklara Gidilmesi	Pathos + Logos
15	<i>Kurumsal yönetim ve iç denetim alanındaki standartların ve düzenlemelerin hayata geçirilmesi şirketlerimizin gelişim sürecine ivme katacaktır (Kibar, 2008).</i>	Uluslararası Standartlar	Logos
16	<i>Sonuç olarak 'iyi' yönetim olgusunun şirket kültürü içerisinde benimsenmesi artık bir zorunluluktur. Ülkemizde de hem yerli hem de yabancı yatırımcının güveninin tesis edilmesinde kurumsal yönetim ilkelerinin benimsenmesi, uluslararası piyasalarda şirketlerimizin kaynaklarını daha verimli kullanmalarını ve finansman kaynaklarına daha ucuz, hızlı ve kolay ulaşmalarını sağlayarak rekabet avantajı sunmaktadır (Kibar, 2008).</i>	Kurum Kültürü + Güven, Rekabet Gücü, Kaynaklara Erişim + Kurumsal Yönetim İlkeleri, Verimlilik	Ethos + Pathos + Logos

Tablo 1. Türkiye'de Kurumsal Yönetimin İnşasında Söylemsel Stratejiler ve Konular (Devamı)

17	<i>Türk ekonomisinin güçlenmesi, şirketlerimizin uluslararası piyasalarda rekabet gücünü artması için kurumsal yönetim uygulamalarını gündemlerimize almak zorundayız (Özilhan, 2002).</i>	Ulusal Gelişim + Rekabet Gücü	Ethos + Pathos
18	<i>Avrupa Birliği üyeliğinin gerçekleşmesinden sonra, artan rekabet koşullarına uyum sağlayabilmeleri açısından da kurumsal yönetim ilkelerini bir an önce uygulamaya sokmak, Türk şirket kesiminin hazırlıklarını tamamlamasına yardımcı olacaktır (Özilhan, 2002).</i>	Rekabet Gücü +Kurumsal Yönetim İlkeleri	Pathos + Logos
19	<i>TÜSİAD olarak piyasa ekonomisinin bütünlüğü ve dolayısıyla ekonomik gelişme açısından kritik öneme sahip olan 'kurumsal yönetim' konusuna büyük önem vermekte ve bu konudaki çalışmalarımıza her geçen gün ivme kazandırarak devam etmekteyiz (Özilhan, 2003).</i>	Ulusal Gelişim	Ethos
20	<i>Eğer şirketlerimizin rekabet gücünü artırmak ve küresel rekabette boy göstermelerini istiyorsak başta yönetim anlayışı ve raporlama olmak üzere dünya ile aynı dili konuşuyor olmalıydık (Boyner, 2012).</i>	Rekabet Gücü + Kurum Kültürü + Uluslararası Standartlar	Pathos + Ethos + Logos
21	<i>TÜSİAD olarak bağımsız yönetim kurulu üyeliğinin ve azınlık pay sahibi haklarının korunmasının kurumsal yönetim ilkelerinin merkezinde yer aldığını her platformda savunuyoruz (Boyner, 2012).</i>	Kurumsal Yönetim İlkeleri	Logos
22	<i>Eğer şirketlerimizin sürdürülebilir bir yapı içerisinde ülkemiz ekonomisini ileriye taşımamızı hedefliyorsak büyümeyi kurumsal yönetim anlayışı ile dengelemeliyiz. Kurumsal yönetim ilkelerinin tüm paydaşların menfaatleri gözetilerek hazırlanması ve uygulanmasına özen göstermek zorunda olduğumuza inanıyorum (Boyner, 2012).</i>	Ulusal Gelişim + Kurumsal Yönetim İlkeleri, Sürdürülebilirlik	Ethos + Logos
23	<i>Kurumsal yönetim anlayışının şirketlerimizin bugünü ve geleceği, dolayısıyla ülkemiz ekonomisi adına taşıdığı önemi doğru tespit etmeli, doğru konumlandırmalıyız. Önümüzdeki dönemde kurumsal yönetim anlayışını içselleştiren şirketlerimiz, finansal ve operasyonel rekabet güçleri artırırken, iyi işleyen bir yasal çerçeve ile bağımsız düzenleyici otoritelerin şeffaf ve verimli performansı ülkemiz ekonomisini geleceğe taşıyacaktır (Boyner, 2012).</i>	Ulusal Gelişim + Rekabet Gücü + Düzenlemeler, Şeffaflık, Verimlilik	Ethos + Pathos + Logos

Tablo 1. Türkiye'de Kurumsal Yönetimin İnşasında Söylemsel Stratejiler ve Konular (Devamı)

24	<i>Önemli işlemlerde, işlemin genel kurul gündemine alınmasının, genel kurulda pay sahiplerinin bildirilmesinin ve pay sahiplerine söz hakkı tanınmasının esas alınması, ancak her durumda esas sözleşme ve imtiyazlar saklı olmak üzere her pay sahibine eşit oy hakkı tanınması gerektiği düşünülmektedir (Başaran, 2012).</i>	Kurum Kültürü	Ethos
25	<i>Esas alınan hedef, tavsiye edilen prensiplerin halka açılmak isteyen veya kaynaklarını geliştirmek isteyen ve yatırım ortamında uluslararası kaynak cezp etmek isteyen belli kapasitedeki halka kapalı şirketlerin, kurumsal yönetim tarzlarının oluşturulmasına ve iyileştirilmesine yardımcı olmasıdır (İzmen, 2008).</i>	Kurumsal Yönetim İlkeleri + Kaynaklara erişim	Logos + Pathos
26	<i>Gelişmekte olan ülkelerin küreselleşmenin getirilerinden yararlanabilmesi ve bu sürecin verimlilik artışına ve büyümeye yol açması, ülkenin dışa açılma sürecindeki kurumsallaşma seviyesine bağlıdır (İzmen, 2008).</i>	Verimlilik + Ulusal Gelişim	Logos + Ethos
27	<i>Adillik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk ilkelerini kurumlarımızın kültürü haline getirdikçe, yönetim sistemlerimizin esasını oluşturmasını gerektiren kurumsal yönetim metodolojilerini içselleştirdikçe, şirketlerimizde bir olgunlaşma evresine geçileceğine, rekabet güçlerinin artacağına ve sürdürülebilirlik performanslarında önemli bir iyileşmenin kaydedileceğine yürekle inanıyorum. Bir diğer yandan kurumsal yönetimi insanlığın bir arada yaşamak konusunda kaydettiği bir aşama olarak da görüyorum. Unutmayalım ki kurumsal yönetimde demokraside bir toplumsal olgunlaşma mertebesidir, ancak toplumsal bilinç ve katılımcı bir anlayışla ortak çabayla gerçekleştirilebilir (Yılmaz, 2014).</i>	Kurumsal Yönetim İlkeleri, Sürdürülebilirlik, Yöntem + Kurum Kültürü, Demokrasi, Toplumsal Gelişim + Rekabet Gücü	Logos + Ethos + Pathos
28	<i>Ancak şirketler şiddetli rekabet ortamı içinde varoluş mücadelelerini kurumsal yönetim anlayışını geliştirerek sağlamaya çalışmaktadır (Yılmaz, 2014).</i>	Rekabet Gücü	Pathos
29	<i>İlkelerin uygulamaya konulması, Türkiye'yi küresel rekabette daha üst sıralara taşıyacaktır (Yılmaz, 2014).</i>	Kurumsal Yönetim İlkeleri + Rekabet Gücü	Logos + Pathos

Tablo 1. Türkiye'de Kurumsal Yönetimin İnşasında Söylemsel Stratejiler ve Konular (Devamı)

30	<i>Kurumsallık, kurumsal ve iyi yönetim kapsadığı değerlerle aslında birinci lige çıkmayı önemseyen ve hedefleyen bir ülkenin yaşam standardını düzenleyen bir kültür olabilmeli. Biliyoruz ki ideal iş yapma kültürünü benimseyen, bir başka deyişle şeffaflık, hesap verebilirlik, sorumluluk ve adillik ilkelerini merkeze alarak faaliyet gösteren ve organizasyonlarını bu yönde şekillendiren şirketler nasıl yaratıyor (Boyner, 2013).</i>	Ulusal Kültür, Ulusal Gelişim, Kurum Kültürü + Kurumsal Yönetim İlkeleri	Ethos + Logos
31	<i>Kurumsal yönetim anlayışı güçlü, risk yönetimini ve denetim faaliyetlerini merkeze alan şirketler yarınlar için daha net bakabilen, krizlere karşı yol haritaları belirli olan ve paydaşlarına güven veren bir yapıya kavuşacaktır (Boyner, 2013).</i>	Krizlere Karşı Yol Haritaları, Risk Yönetimi, Denetim Faaliyetleri + Güven	Logos + Pathos
32	<i>Ayrıca, kurumsal yönetim anlayışının şirket performansına ve piyasa değerine olumlu katkısı olacağı açıktır. Bir sonraki oturumda iş dünyamızın duayenleri bu konuyu ayrıntılı olarak ele alacaklar. Ancak şunu belirtmek isterim ki yabancı yatırımcıyı çeken ve yerli tasarrufu teşvik eden bir sermaye piyasasının olmazsa olmazı kurumsal yönetim anlayışının varlığıdır. Kurumsal yönetim anlayışı ülkemizde güçlendikçe halka açılma oranları artacak bununla beraber sermaye piyasamız derinleşecek ve sağlamlaşacaktır. Şirketlerimiz için ise daha iyi kurumsal yönetim ilkeleri daha yüksek karlılık, daha iyi borsa performansı ve dış finansmandan daha fazla yararlanma imkanına sahip olma anlamına gelecektir. Elbette bu durum halka açık olmayan şirketlerimiz için de paralel sonuçları (Boyner, 2013).</i>	Verimlilik, Piyasa Değeri, Kurumsal Yönetim İlkeleri, Karlılık, Borsa Performansı + Kaynaklara Erişim, Güven	Logos + Pathos
33	<i>Küresel ekonominin geldiği noktada, kalkınmanın temel dayanağı olan özel sektörün sağlıklı bir ortamda gelişmesinde iyi yönetim anlayışı ön plana çıkmaktadır. Ülkemiz ekonomide önemli adımların atıldığı ve ekonomik büyümenin yaşandığı bir süreçtedir. Ancak ekonomik büyümenin tek başına yeterli olmadığına, büyümenin gelişmeye yönelik olması için gerekli tedbirlerin alınması gerektiğine inanıyoruz. Ekonomik büyümenin gelişmeye dönmesinin temel aracı ise kurumsal yönetimidir (Yılmaz, 2013).</i>	Ulusal Gelişim	Ethos

Tablo 1. Türkiye'de Kurumsal Yönetimin İnşasında Söylemsel Stratejiler ve Konular (Devamı)

34	<i>Mutlulukla gözlemliyorum ki kurumsal yönetim, ülkemizde giderek daha fazla önem kazanmakta ve daha fazla şirket buna gönüllü olmaktadır. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma, ancak yatırımcıların çıkarlarını koruyabildikleri, sağladıkları kaynakların amaca yönelik kullanıldığından emin olabildikleri, faaliyetleriyle toplumsal çıkarlara zarar vermeyen ve tüm bunlar için hak sahiplerine hesap veren şirketlerin, özetle, kurumsal yönetimin varlığıyla mümkündür. Ülkemizde oluşmakta olan olumlu atmosferin, kurumsal yönetim anlayışının kurum kültürü olarak içselleştirilmesi sürecini hızlandıracağına ve hedeflere ulaşmamızda katkı sağlayacağına inanıyorum. TKYD olarak faaliyetlerimize geçmişte olduğu gibi gelecekte de bu amaçla devam edeceğiz (Göçmen, 2013).</i>	Ulusal Kurum Güven + Gelişim, Kültürü +	Ethos +Pathos
35	<i>Kurumsal yönetim günümüzde rekabeti belirleyen temel unsurlardan biri olmuştur. Adil olmak, şeffaflık, sorumluluk ve hesap verebilirlik ilkeleri başta tüketici güveni olmak üzere, yatırımcıların, düzenleyicilerin, sivil toplum kuruluşlarının ve genelde toplumun tüm kesiminin beklentileri arasında ön sıralara gelmiştir. Halka açık şirketler için geçerli kural ve prensipler olarak doğan ve yakın tarihe kadar varlığını bu tanımla sürdüren kurumsal yönetim anlayışı, yeni bir yönetim kültürünün etkin aracı olarak karşımıza çıkıyor. Sorumlu, şeffaf, adil, hesap verebilir yönetimler 21. yüzyılda hepimizin ortak beklentisini oluşturuyor (Göçmen, 2013).</i>	Rekabet Gücü + Toplumsal Gelişim, Kurum Kültürü + Kurumsal Yönetim İlkeleri	Pathos + Ethos +Logos
36	<i>Türkiye ekonomisini geliştirmek ve bu gelişimi sürdürülebilir kılmak istiyorsak; ülkemiz şirketlerinin %95'ini oluşturan aile şirketlerimizin temellerini güçlendirmek ve uluslararası standartlarda bir yönetim ve kontrol yapısına sahip olmalarını sağlamak zorundayız. Ancak, milli gelirin %75'ini oluşturan, ekonomiye önemli katkıları olan aile şirketlerimizin gelecek kuşaklara devrolma oranlarının oldukça düşük olması; hedefler ile araçların uyumlu olmadıklarını bizlere göstermektedir. Aile şirketlerimizin sürdürülebilir bir başarı ile ticari ömürlerini uzatmaları kurumsal yönetim ilkelerini içselleştirdikleri oranda mümkün olacaktır (Göçmen, 2013).</i>	Ulusal Gelişim + Uluslararası Standartlar, Sürdürülebilirlik, Kurumsal Yönetim İlkeleri	Ethos + Logos

Tablo 1. Türkiye'de Kurumsal Yönetimin İnşasında Söylemsel Stratejiler ve Konular (Devamı)

37	<i>KİT'leri daha şeffaf ve sorumluluk sahibi yapma ihtiyacının yanı sıra etkinlik ve karlılıklarının sağlanması için büyük öneme sahip güçlü bir yasal düzenleme yapısı içinde işletmelerinin sağlanması, kural koyucuların KİT'lerin doğru yönetilmesi konusuna eğilmelerine yol açmıştır (Doğu, 2013).</i>	Etkinlik, Karlılık	Logos
38	<i>Uluslararası alanda rekabetçi olmak, aileler tarafından ortaya konan değeri gelecek kuşaklara aktarmak ve ulusal ekonomiye katkıda bulunmak sorumluluğuna sahip aile şirketlerinin, bir kurum kültürü oluşturmalarının yararlarına dikkat çekmek istiyoruz (Göçmen, 2013).</i>	Rekabet Gücü + Kurum Kültürü, Ulusal Gelişim +	Pathos + Ethos
39	<i>Aile şirketlerinin sürdürülebilir bir başarı ile ticari ömürlerini uzatmaları ancak kurumsallaşmakla mümkün olabilir. Kurumsal yönetimin şeffaflık, adillik, sorumluluk ve hesap verebilirlik ilkeleri ışığında kendilerini yenileyebilen şirketler, küresel pazarlarda önemli bir rekabet gücüne sahip olabilirler (Göçmen, 2013).</i>	Kurumsal Yönetim İlkeleri, Sürdürülebilirlik + Rekabet Gücü	Logos+ Pathos
40	<i>Temelleri adillik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk ilkeleri üzerine inşa edilen kurumsal yönetim ilkelerini uygulamanın hem şirketlerin hem de ülkelerin geleceği hayati bir öneme sahiptir (Göçmen, 2013).</i>	Kurumsal Yönetim İlkeleri	Logos
41	<i>Yıllarca şirketleri dikiz aynasından yönettik. Geçmişe dönük bilançolara bakarak iş yaptık. Ancak yatırımcı geleceğe bakar. Genç yetenek çalışmak istediği şirketin geleceğine bakar. (Göçmen, 2013).</i>	Güven	Pathos
42	<i>Kurumsal yönetim bir toplumun olgunlaşması mertebesidir ve ancak ortak bir çaba ile mümkündür. Bunu yaratmak için üzerinde faaliyet gösterdiğimiz zeminin bize yardımcı olması gerekir. Bu zemini sağlayan iki önemli şey de demokrasi ve hukuk devleti ile makro ve mikro ekonomik reformlardır. Ekonomin bel kemiği olan KOBİ'lerin rekabet avantajı sağlamak ve finansman kaynaklarına daha kolay erişmek için kurumsal yönetimi temel almaları gerekir (Yılmaz, 2014).</i>	Ulusal gelişim + Rekabet Gücü, Kaynaklara Erişim	Ethos + Pathos

Tablo 1. Türkiye'de Kurumsal Yönetimin İnşasında Söylemsel Stratejiler ve Konular (Devamı)

43	<i>Kurumsal yönetim bir yöneticiye ya da ortağa değil kurumum kendisine duyulan güveni tesis etmede çok önemli bir rol oynuyor. Bu güven de şirketlerin daha az maliyetli iş yapmasını sağlıyor (Argüden, 2014).</i>	Güven + Düşük maliyet	Pathos + Logos
44	<i>Şirketlerde sürdürülebilirliğin ana anahtarlarından birinin kurumsal yönetimidir. Adil, sorumlu, şeffaf ve hesap verebilir bir anlayışın şirketlerin bugünü ve yarını güvence altına alacaktır (Göçmen, 2014).</i>	Sürdürülebilirlik+ Güven	Logos + Pathos
45	<i>Ekonomik büyümenin, gelişmeye dönmesinin temel aracı ise kurumsal yönetimidir. Rekabet haline olduğumuz ülkeleri ve içinde bulunduğumuz coğrafyayı düşündüğümüzde, bunu bir rekabet avantajı olarak kullanabildiğimizi görüyor ve bu yönde daha çok çalışmamız gerektiğini düşünüyoruz (Göçmen, 2015).</i>	Ulusal Gelişim + Rekabet Gücü	Ethos + Pathos

Tablo 1’de ortaya konulmuş sonuçlara göre 45 farklı metinde 109 tane farklı ana fikir görülmektedir. Bu ana fikirler kurum kültüründen, topluma saygıya, küresel rekabetten yatırımcı güvenine, kurumsal yönetim ilkelerinden verimliliğe kadar farklı ve geniş yelpazede yer almaktadır. En sık kullanılan ana fikir ise rekabet gücüne yapılan vurgudur (19 kez). Küresel rekabette sonra en sık karşılaşılmış olan ana fikir ise ulusal gelişim ve kurumsal yönetim ilkelerine yapılmış olan vurgulardır (14 kez). Kurum kültürüne ise 11 kez vurgu yapılmıştır. Güven kavramına 9 kez, sürdürülebilirlik ve kaynaklara erişim kavramlarına ise 7 kez vurgu yapıldığı görülmektedir. Daha az olmakla birlikte verimliliğe 5 kez, standartlara uyuma 4 kez, toplumsal gelişim ve karlılığa 2 kez, topluma saygı, entelektüel dürüstlük, demokrasi, yöntem, şeffaflık, stratejik ortaklıklara gidilmesi, ulusal kültür, etkinlik, borsa performansı, düşük maliyet, denetim faaliyetleri, yasal düzenlemeler, risk yönetimi, krizlere karşı yol haritaları ve piyasa değerine ise 1 kez vurgu yapılmıştır

Bu sonuçlar Türkiye’deki kurumsal yönetim söyleminin makro kültürel söylemleri ile paralel olduğu göstermektedir. Kemalist ideoloji (Özen ve Berkman, 2007: 829) ve Türkiye’nin 2023 vizyonu örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Türkiye’deki kurumsal yönetim söyleminin küresel söylemlerden etkilenmiş olduğu tespit edilmiştir. Örneğin rekabet gücü, sürdürülebilirlik, uluslararası standartlara uyum, yatırımcı güveni, kurumsal yönetim ilkeleri ve yöntemleri gibi kavramların Türkiye’deki kurumsal yönetim söyleminde de yer almış olduğu görülmektedir. Bunlara ek olarak normatif ve rasyonel ifadelerde Türkiye’deki kurumsal yönetim söyleminde yer bulmuştur. Etkililik, verimlilik, kaynaklara erişim, düşük maliyet gibi kavramlar da bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Seçilmiş olan 45 metin üzerinde çalışılmıştır. Bahsi geçen 45 metin içerisinde salt Pathos’a vurgu 6 kere yapılmıştır (%13,3). Salt Ethos’a ise 6 defa vurgu yapılmıştır (%13,3). Salt Logos’a ise 5 kere vurgu yapılmıştır (%11,1). Ethos + Logos 5 kere (%11,1), Ethos + Pathos 6 kere (%13,3), Logos + Pathos 10 kere (%22,2), Ethos + Pathos + Logos’a ise 7 kere (%15,5) vurgu yapılmıştır.

Toplam olarak değerlendirildiğinde 45 farklı metinde 80 vurgu bulunmaktadır. 80 vurgunun 29’i Pathos’a (%36,3), 27’si Logos’a (%33,7) ve 24’ü Ethos’a (%30) yapılmıştır.

Ethos retoriğinde kurum kültürüne vurgu vardır. Bu vurgular 2, 5, 7, 16, 20, 24, 27, 30, 34, 35 ve 38. metinlerde görülmektedir. Kurumsal yönetim uygulamalarının içselleştirilerek kurum kültürü haline getirilmesi vurgulanmaktadır. Kurum kültürü kavramının içerisinde iyi yönetim anlayışı vardır. Bu anlayış batılı medeniyetlerdeki işletmelerin yapılarını ve iş yapma usullerinin sadece öykünmecî transferi değil ayrıca bu yapıların ve iş yapma usullerinin kurum kültürü haline getirilmesinin önemi üzerinde durulmaktadır. Bu sayede meşrulaşma gerçekleşecektir. Kurum kültürünün makro söyleme devşirilmesinde anahtar bir ifade olarak ulusal kültür kavramı kullanılmıştır. Ulusal kültür kavramına yapılmış olan vurgu 30. metinde görülmektedir.

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (10-25)

Volume: 4 Issue: 8 (10-25)

Ethos retoriğinde kullanılan bir başka unsur ise ulusal gelişimdir. 10, 11, 17, 19, 22, 23, 26, 30, 33, 34, 36, 38, 42 ve 45. metinlerde ulusal gelişimin öneminden bahsedilmektedir. Kemalist ideolojinin ortaya koymuş olduğu “muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak” mottosu kurumsal yönetimin meşru aktörlerince hedef haline getirilmiş olması ile manevî bir meşruluk kazandırmaktadır. Ayrıca Türkiye’deki iş sisteminin devlete bağımlı bir iş sistemi olduğunu yapılan çalışmalar ortaya koymuştur (Buğra, 2005). Dolayısıyla iş insanları açısından hükümet ile ilişkiler önem kazanmaktadır. Bu noktadan hareket ile 2002 yılından beri iktidarda bulunan siyasi partinin Türkiye 2023 vizyonu ile aynı paralelde bir moral meşruiyet kazandırmaktadır.

Ethos retoriğinde kullanılan bir başka önemli nokta ise topluma saygıdır. 12. metinlerde konuya vurgu yapılmaktadır. Ayrıca 27 ve 35. metinlerde de toplumsal gelişim kavramı üzerinde durulmaktadır. Milli ve dini kimliğin önemli olduğu Türkiye’de topluma saygı kavramının ahlaki boyutu ile birlikte dini boyutunun da altı çizilmelidir. Hem kutsal kitap olan Kuran-ı Kerim’de (49: 11; 5: 2) hem de peygamber Hz. Muhammed’in hadislerinde (Tirmizi: 61) topluma saygının yer edinmiş olduğu görülmektedir.

Yine Ethos retoriğinde entelektüel dürüstlük kavramından bahsedilmektedir. 6. metinde entelektüel dürüstlüğün altı çizilmektedir. Kavram tamamen etik değerler ile alakalı bir kavram olması sebebi ile ahlaki değerler içerisinde değerlendirilmiştir.

Ethos retoriğinde kullanılan bir başka kavram ise demokrasi kavramıdır. Demokrasi kavramı 27. metinde kullanılmaktadır. Yönetimsel demokrasinin toplumsal olgunlaşma mertebesinin vurgulanmış olması moral değerleri ifade eden bir diğer Ethos stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Pathos retoriği duygulara kapsayan, ifade ve hitap eden bir retorik olduğu daha önce belirtilmişti. Pathos retoriğinde kullanılan kavramlardan birisi güven kavramıdır. Güven kavramının içerisinde yatırımcı güveni, kurumsal yönetimin güven artırıcı rolü, paydaşlara güven, kurumun kendisine olan güven, geleceği güvence altına alma gibi kavramlar vardır. Bu kavramlar 1, 5, 16, 31, 32, 34, 41, 43 ve 44. metinlerde görülmektedir. Yatırımcılar iyi yönetim gösteren işletmelere yatırım yapmak istemektedirler. Eğer bir yatırımcı kendisini ve yatırımını güvende hissetmeyeceğini düşünür ise yatırım yapmaktan kaçınacaktır. Eğer yatırımcı yatırım yapacağı işletmeye güven besliyor ise bu durum yatırımcıyı cesaretlendirecektir. İşletmeler açısından bakıldığında ise iyi yönetim gösteren işletmelerin yatırımcı nezdinde güven sağlayacağı ek olarak işletme iyi yönetildiği için geleceğini güvence altına almış olacaktır.

Pathos retoriğinde kullanılan bir başka kavram ise rekabet gücü kavramıdır. Küresel rekabet kavramı da bu kavram içerisinde değerlendirilmiştir. 3, 4, 5, 9, 13, 14, 16, 17, 18, 20, 23, 27, 28, 29, 35, 38, 39, 42 ve 45. metinlerde küresel rekabet ve/veya rekabet gücü kavramları üzerinde durulmaktadır. Kurumsal yönetim uygulamalarını hayata geçiren işletmelerin küresel piyasalarda rekabet avantajı kazanacakları belirtilmektedir. Bu söylemle işletmeler kurumsal yönetim uygulamalarını hayata geçirmeleri noktasında cesaretlendirilmektedir. Karşıt söylem olarak, işletmelerin kurumsal yönetim uygulamalarını hayata geçirmemeleri durumunda ise rekabet avantajı kazanamayacakları veyahut rekabet güçlerini kaybedecekleri vurgulanmaktadır. Bu söylemde de işletmelerin küresel piyasalarda başarısız olacakları ve küresel piyasalara uyum sağlayamayacakları korkusu öne çıkmaktadır.

Pathos retoriğinde kullanılan kavramlarda birisi de kaynaklara erişim kavramıdır. 6, 11, 14, 16, 25, 32 ve 42. metinlerde kaynaklara erişimin önemle üzerinde durulmaktadır. Kurumsal yönetim uygulamalarını başarılı bir şekilde uygulayan işletmelerin sermaye kaynaklarına hem daha az maliyetli olarak hem de daha rahat erişebilecekleri ifade edilmektedir. Böylece kurumsal yönetim uygulamalarının işletmelerde uygulanması teşvik edilmektedir. Diğer bir noktadan değerlendirme yapıldığında ise kurumsal yönetim uygulamalarını uygulamayan işletmelerin sermaye kaynaklarına erişim noktasında zorluklarla karşılaşacağı vurgulanmaktadır. Bu noktadan değerlendirildiğinde sermaye kaynaklarına ulaşamama riski bir korku durumu olarak düşünülebilir.

Logos retoriğinde kurumsal yönetim ilkelerine vurgu yapıldığı görülmektedir. 13, 16, 18, 21, 22, 25, 27, 29, 30, 32, 35, 36, 39, 40. metinlerde kurumsal yönetim ilkelerinden bahsedilmektedir. İkelere uygun olarak yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği vurgulanmıştır (23. Metin) Kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanmasıyla iyi ve doğru yönetim anlayışına ulaşılacağı bununla birlikte 8, 15, 20 ve 36. metinlerde görüldüğü üzere uluslararası standartlara uygun olarak yönetileceğini, yönetim kurulu ilkelerine uyum ile birlikte işletmelerin doğru metodolojiyi (27. metin) kullanacaklarını, şeffaflığa ulaşacaklarına (23. metin), stratejik ortaklıklara giderek (14. Metin) modern yönetim uygulamalarını işletmeye taşıyacakları vurgulanmıştır.

Logos retoriği içerisinde işletmelerin verimliliği (11, 16, 23, 26 ve 32. metin), etkililiği (37. metin), borsa performansı (32. metin), piyasa değeri (32. metin), düşük maliyet (43. metin) ve karlılık (32 ve 37. metin)

kavramları ile Logos retoriğinin rasyonel yönüne vurgu yapılmıştır. Bununla beraber denetim faaliyetlerinin (31. metin) düzgün yapıldığı, riskin doğru yönetildiği (31. metin), krizlere karşı yol haritalarının (31. metin) oluşturulduğu işletmelerin bu sayede sahip oldukları kurumsal yönetim mantığı ile sürdürülebilir (5, 12, 22, 27, 36, 39, 44. metin) bir yapıya bürünecekleri ifade edilmektedir. Tüm bu kavramlar kurumsal yönetim söyleminin meşrulaşmasında rasyonel ve normatif yönüyle (Abrahamson, 1997: 493) karşımıza çıkmaktadır.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Elde edilen bulgular sonucunda ABD'den ithal edilen bir yönetim uygulaması olan kurumsal yönetimin ülkemizde inşası noktasında önemli roller üstlenmiş olan TÜSİAD ve TKYD'nin söylemlerinde Pathos ağırlığı görülmektedir. Pathos gerekçelendirmesinin bireylerin duygularına başvurarak faydacılığın meşru olarak inşa edilmesini ifade ettiğini daha önceden ifade etmiştik. Pathos gerekçelendirmesinin yüksek çıkmasının altında yatan sebebin pragmatik bakış açısı olabileceği düşünülmektedir. Green yapmış olduğu çalışmada kurumsal yönetim uygulamalarının yaygın yayılmasının Pathos gerekçelendirmesi ile başladığını ortaya koymuştur (Green, 2004: 661) Bu bağlamda elde etmiş olduğumuz sonuçlar Green'in (2004) elde etmiş olduğu sonuç ile örtüşmektedir. .

Kurumsallaşmanın ilk aşamalarında söylemsel olarak ileri sürülen uygulamanın bir değeri olmak ile birlikte sorgulanmaksızın kabul edilme durumu düşüktür. Kurumsallaşmanın ilerleyen aşamalarında ise söylemsel olarak gerekçelendirilen uygulamanın değeri azalır iken sorgulanmaksızın kabul edilme durumu ise yüksektir (Green, 2004: 657).

Daha önceden de bahsedildiği üzere TKY'nin inşası ile alakalı Türkiye bağlamını ortaya koymuş olan Özen ve Berkman (2007)'in çalışmalarında Ethos gerekçesinin yüksek olduğu görülmektedir. Araştırmamızda ise Logos gerekçelendirmesinin de nerede ise Pathos gerekçelendirmesi kadar yüksek çıkmasının altında yatan sebep olarak, kurumsal yönetim yapısının TKY'nin yapısından daha fazla rasyonel ve akılcı değerler üretmiş olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bir yönetim düşüncesinin yayılımının sosyal olarak kabulünün sağlanmasında akılcılık duygusallıktan daha önemlidir (Green, 2004: 660). Dolayısıyla kurumsal yönetimin Türkiye bağlamında inşası noktasında akılcı değerlerin yüksek oranda yer alması algılanabilir bir durumdur.

Ethos gerekçelendirmesi her ne kadar en düşük oranda çıkan gerekçelendirme olsa da bulgular dikkatli incelendiğinde Ethos gerekçelendirmesi ile Pathos gerekçelendirmesi oranlarının birbirine çok da uzak olmadığı görülmektedir. Bu durumun altında yatan sebep olarak Türk kültürünün toplumsal değerlere ve toplumsal normlara bakış açısı olduğu, ayrıca Kemalist ideolojinin vurguladığı üzere "muasır medeniyetler seviyesine yükselmek" mottosuna olan bağlılık ek olarak batı medeniyetleri ile rekabet edebilecek güçlü ekonomiler arasında yer alma hedefini içerisinde barındıran Türkiye 2023 vizyonu bağlamında Ethos ifadeleri de yüksek çıkmıştır.

Yönetim uygulamalarından olan kurumsal yönetimin ülkemizdeki inşa görevini TÜSİAD ve TKYD üstlenmiştir. TÜSİAD ve TKYD'nin kurumsal yönetimin inşası noktasındaki söylemleri analiz edildiğinde Pathos ve Logos gerekçelendirmelerinin göreceli olarak ağır bastığını görülmektedir.

Çalışmamızda sadece TÜSİAD ve TKYD'nin söylemleri analiz edilmiştir. TÜSİAD ve TKYD kurumsal yönetim konusunda önemli meşru aktörler olduğu bir realitedir ancak konu ile alakalı başka aktörlerde mevcuttur ve bu aktörlerin söylemleri değerlendirilmeye alınmamıştır. Bu durum çalışmamızın kısıtıdır.

ABD'deki kurumsal yönetim ile alakalı meşru aktör veya aktörlerin söylemlerinin incelenmemiş olması sebebi ile bir karşılaştırma durumu söz konusu değildir.

ABD'deki kurumsal yönetim ile alakalı meşru aktör veya aktörlerin söylemlerinin incelenmemiş olması sebebi ile bir karşılaştırma yapılmamıştır gelecekteki yapılacak olan çalışmalarla birlikte bu boşluk doldurulabilir ve bu duruma daha geniş perspektiften bakmamızı sağlayabilecektir. Gelecekteki çalışmalarla bu boşluğun doldurulacağı ümit edilmektedir.

Çalışmamızda kurumsal yönetim ile alakalı söylem analizi yapılmıştır ancak birçok yönetim uygulaması mevcuttur. Bu bağlamda gelecekteki çalışmalarda diğer yönetim kavram ve uygulamalarının çalışılması hem yazındaki boşluğu doldurarak hem de uygulayıcılara katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- ABRAHAMSON, Eric (1996), "Management Fashion", **Academy of Management Review**, 21(1), 254-285.
- ABRAHAMSON, Eric (1997), "The Emergence and Prevalence of Employee Management Rhetorics: The Effects of Long Waves, Labor Unions and Turnover, 1875 tı 1992", **Academy of Management Journal**, 40(3), 491-533.
- ABRAHAMSON, Eric ve FAIRCHILD, Gregory (1999), "Management Fashion: Lifecycles, Triggers, and Collective Learning Processes", **Administrative Science Quarterly**, 44(4), 708-740.
- BOJE, M. David, OSWICK, Cliff ve FORD, D. Jeffery (2004), "Language and Organization: The Doing of Discourse", **Academy of Management Review**, 29(4), 571-577.
- BUĞRA, Ayşe (2005), "**Devlet ve İşadamları**", 4. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları
- CARSON, P. Paula, LANIER, A. Patricia, CARSON, K., D. GUIRDY, N. Brandi. (2000), "Clearing A Path Through The Management Fashion Jungle: Some Preliminary Trailblazing", **Academy of Management Journal**, 43(8), 1143-1158
- DEMİRDÖĞEN, Ülkü (2010), "The Roots of Research in (Political) Persuasion: Ethos, Pathos, Logos and The Yale Studies of Persuasive Communications", **International Journal of Social Inquiry**, 3(1), 189-201.
- EDWARDS, Tony (2004), "Corporate Governance, Industrial Relations and Trends in Company-Level Restructuring in Europe: Convergence Towards The Anglo-American Model?", **Industrial Relations Journal**, 35(6), 518-535.
- ELSBACH, D. Kimberly (1994), "Managing Organizational Legitimacy in the California Cattle Industry: The Construction and Effectiveness of Verbal Accounts", **Administrative Science Quarterly**, 39(1), 57-88.
- ERDÖNMEZ, A. Pelin (2003), "Türkiye'de 2001 Yılında Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörlerde Yediden Yapılandırma", **Bankacılar Dergisi**, 47, 38-55
- FAIRCLOUGH, Norman (1995), "**Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language**", Birinci Baskı, New York, Longman Publishing.
- FIKIRKOCA, Ali ve KALEMCİ, R. Arzu (2011), "Küreselleşme ve Makro Kurumsal Teori: Bir Literatür Taraması", **İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, 13(2), 177-198.
- FROST, Michael (1994), "Ethos, Pathos & Legal Audience", **Dickinson Law Review**, 99(85), 1-25.
- GILL, Ann ve WHEDBEE, Karen (1997), "Rhetoric", Teun A. van Dijk (ed.), **Discourse as Structure and Process: Discourse Studies A Multidisciplinary Introduction**, 157-184, Thousand Oaks, CA: Sage.
- GREEN, E. Sandy (2004), "A Rhetorical Theory of Diffusion", **Academy of Management Review**, 29(4), 653-669.
- HERACLEOUS, Loizos ve BARRET, Michael (2001), "Organizational Change as Discourse: Communicative Actions and Deep Structures in the Context of Information Technology Implementation", **Academy of Management Journal**, 44(4), 755-778.
- KESKİN, Uğur, BÜYÜK, Köksal ve KOÇ, Umut (2013), "Yönetmel ve Örgütsel Açından Retorik", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 13(1), 27-39.
- KURAN-I KERİM, "Hucurat Suresi", 11. Ayet.
- KURAN-I KERİM, "Maide Suresi", 2. Ayet
- LANE, Christel. (2003), "Changes in Corporate Governance of German corporations: Convergence to the Anglo-American Model?", **Competition & Change**, 7(2-3), 79-100
- MEYER, Michel (2009), **Retorik**, Çev: İsmail Yergüz, Birinci Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- MORRIS, Timothy ve LANCHASTER, Zoe (2006), "Translating Management Ideas", **Organization Studies**, 27(2), 207-223.

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (10-25)

Volume: 4 Issue: 8 (10-25)

OAKES, S. Leslie, TOWNLEY, Barbara ve COOPER, J. David (1998), "Business Planning as Pedogogy: Language and Control in a Changing Institutional Field", **Administrative Science Quarterly**, 43(2), 257-292

ÖZEN, Şükrü ve BERKMAN, Ümit (2007) "Cross-national Reconstruction of Managerial Practices: TQM in Turkey", **Organization Studies**, 28(6), 825-851.

ÖZEN, Şükrü (2010) "Rhetorical Strategies of Indigenous and Foreign Management Practices: A Center Periphery Comparison", **26. EGOS Colloquium**, Temmuz 1-3, 2010, Lizbon

PFEFFER, Jeffrey (1981), "Management as Symbolic Action, **Research in Organizational Behaviour**, 3, 1-51.

PHILLIPS, Nelson, LAWRENCE, B. Thomas ve Hardy, Cynthia (2004), "Discourse and Institutions", **Academy of Management Review**, 29(4), 635-652

RIFE, C. Martine (2010), "Ethos, Pathos, Logos, Kairos: Using as Rhetorical Heuristic to Mediate Digital-Survey Recruitment Strategies", **IEEE Transactions on Professional Communication**, 53(3), 260-277.

ROBERTSON, J. Christopher, DİYAB, A. Abdulhamid ve AL-KAHTANI, Ali (2013),"A Cross-national Analysis of Perceptions of Corporate Governance Principles", **International Business Review**, 22(1), 315-325.

SILVERMAN, David (2001), "**Interpreting Qualitative Data: Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction**", 2. Baskı, London, Sage

SUDDABY, Roy ve GREENWOOD, Royston (2005),"Rhetorical Strategies of Legitimacy", **Administrative Science Quarterly**, 50(1), 35-67.

TİRMİZİ, Birr, Bab No:61

TÜSİAD (2002), "Kurumsal Yönetim En İyi Uygulama Kodu: Yönetim Kurulunun Yapısı ve İşleyişi", [Erişim Adresi: http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/kurumsalyonetim.pdf, Erişim Tarihi: 20.12.2015].

ÜSDİKEN, Behlül (1996), "Importing Theories of Management And Organization: The Case of Turkish Acedemia", **International Studies of Management And Organization**, 26(3), 33-46

YOUNG, M., PENG, M., AHLSTROM, D., BRUTON, G., JIANG, Y., (2008) Corporate Governance in Emerging Economies: A Review of Principal – Principal Perspective, **Journal of Management Studies**, 45(1), 196-211

WHITLEY, Richard (1994), "Dominant Forms of Economic Organization in Market Economies", **Organization Studies**, 15(2), 153-182.

WILLIG, Carla (2013), "**Introduction Qualitative Research In Phychology**", 3. Baskı, Open Univerty Press McGraw Hill Education, New York

ZBARACKI, J. Mark (1998), "Rhetoric and Reality of Total Quality Management", **Administrative Science Quarterly**, 43(3), 602-636.

www.marmara.academia.edu/HalilEksi/Papers/1531350/SOYLEM_ANALIZI (12.03.2012)

JAPONYA OMBUDSMANI: YAPISAL-KURUMSAL VE İŞLEVSEL YÖNLERİ

Kadir Caner DOĞAN¹

ÖZET

Ombudsman, genel anlamıyla kamu yönetimine ait bir kavramdır ve hak ve yetki ihlaline uğrayan vatandaşların devlet kurumları karşısında savunuculuğunu ve koruyuculuğunu yapmaktadır. Dünyanın tüm kıtalarında farklı devlet düzeylerinde uygulama alanı bulan ombudsman, Asya'da da uygulanmaktadır. Bu makalenin amacı da Asya'yı örneklemesi amacıyla Japonya Ombudsmanı'nın yapısal-kurumsal ve işlevsel yönlerine bağlı olarak bilgi verilmesidir. Bu sayede de Japonya için ombudsmanlık kurumunun, kamu yönetimi ve demokrasi açısından yararları ve önemi üzerinde durulmak istenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Asya, Ombudsman, Denetim, Japonya.

Jel Kodu: H83, O57.

JAPAN OMBUDSMAN: ASPECTS OF STRUCTURAL-INSTITUTIONAL AND FUNCTIONAL

ABSTRACT

The Ombudsman is a concept belonging to the public administration in general and powers to the ombudsman who has suffered a violation of citizens against state institutions operate advocacy and guardianship. In all continents of the world find application in various state-level ombudsman is also implemented in Asia. At this article is given about for the purpose of sampling Asia, Japan Ombudsman's structural-institutional and functional aspects related to information. In this way, in terms of public administration and democracy the Japan to the ombudsman is required to focus on the benefits and importance.

Keywords: Asia, Ombudsman, Auditing, Japan.

Jel Code: H83, O57.

1. GİRİŞ

Ombudsman, çok kısa ve en genel anlamıyla kamu yönetimleri karşısında hak ve yetki gaspına uğrayan vatandaşların şikâyetleri ve sorunları ile ilgilenen bir kurumdur. Ombudsman, esas olarak kamu yönetimine ilişkin bir olgudur ve ombudsman-kamu yönetimi arasındaki ilişki bir ülkede devlet ve vatandaş düzeyinde bir takım olumlu ve olumsuz izlenimler oluşturulmasına katkı sağlayabilmektedir.

Günümüzde dünyanın tüm kıtalarına yayılım göstermiş bulunan ombudsman veya ombudsmanlık kurumu, ülkelerin önemli idari reform konularından biri haline gelmiştir. Ombudsmanlık, daha öncesinde bu kurumu tecrübe etmiş ve uygulamış ülkelerin başarılı uygulamaları ile henüz bu kurumu kendi bünyelerine adapte etmeyen ülkelerin de dikkatini çekmiş, uygulama alanı bulmuş ve yaygınlık kazanmıştır.

Dünyanın farklı kıtalarından biri olan Asya'da da ombudsmanlık kurumları farklı devlet düzeylerinde kurulmuştur. Nitekim Asya'da ombudsmanlık kurumunun uygulama alanı bulunduğu ülkelerden biri de Japonya'dır. Bu makalenin amacı, dünyanın farklı kıtalarına yayılım göstermiş bulunan ombudsmanlık kurumunun bir Asya ülkesi olan Japonya üzerinden açıklanmasıdır.

Bu makalenin daha açık olarak amacı, dünyanın farklı kıtalarına yayılım göstermiş bulunan ombudsmanlık kurumunun bir Asya kıtası ülkesi olan Japonya üzerinden örneklenmesinin gerçekleştirilmesidir. Bu amaçla makalede, Japonya Ombudsmanlık Kurumu'na ilişkin yapısal-kurumsal ve işlevsel yönlerine yönelik bilgi verilmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede de ombudsmanlık kurumunun Japonya demokrasisi ve kamu yönetimi

¹ Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, kadircanerdogan@gumushane.edu.tr

açısından önemi, sağladığı avantajlar ve kazanımlar üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda çalışmada öncelikle ombudsman ile ilgili genel düzeyde bilgi verilecektir. İkinci bölümde de Japonya Ombudsmanlık Kurumu'nun yapısal-kurumsal ve işlevsel yönlerinin açıklanması yapılacaktır. Ayrıca bu çalışmada; İngilizce ve Türkçe kaynaklardan yararlanılarak Japonya'da ombudsmanlık incelemesi yapılması, bir Asya ülkesinde ombudsmanlığın hangi kural, kaide ve süreçler çerçevesinde uygulandığının belirlenmesi, ombudsmanın bir Asya ülkesi için öneminin ortaya konması ve bu çerçevede ombudsmanlığın dünya boyunca yayılımına ilişkin bir örnek verilmesi yöntemi tercih edilmiştir.

2. OMBUDSMAN: KAVRAM VE ÖZELLİKLER²

Ombudsman, İsveççe bir kelimedir ve İsveç dilinde Kral ile halk arasında meydana gelen ilişkilerde elçi, avukat, vekil, bir kişinin yerine onun yerine hareket etmeye yetkili kişi manasına gelmektedir (Fendoğlu, 2011: 26). Bu bağlamda ombudsman, İsveç dilinde “*halkın koruyucusu ve çıkarların savunucusu*” olarak ifade edilebilmektedir. Kelime kökenine bakıldığında ombudsman kelimesi, “*ombuds*” ve “*man*” kelimelerinin birleşmesinden meydana gelen bir birleşik kelimedir (Büyükcavcı, 2008: 10). Bu birleşik kelimede ombuds, sözcü, temsilci, delege anlamı taşımakta (Eren, 2000: 81); man ise bunun bir kişi olduğunu ifade etmektedir (Tayşi, 1997: 106). Bu doğrultuda ombudsman kelimesinin kısa bir biçimde, “*halkın temsilcisi olan kişi*” anlamına geldiği söylenebilmektedir (Özden, 2010: 24).

Ombudsman, etkili bir kamu yönetimi denetim kurumudur. İsveççe olan ombudsman kavramı, kelime kökeni itibarıyla “*halkı koruyan kurum*” olarak anlaşılmakta olup, bugün birçok ülkede uygulanmakta olan çağdaş bir denetim aracıdır. Ülkelerin farklı siyasal, sosyal ve kültürel özelliklerine göre farklı biçimlerde uygulanmakta olan ombudsman, ombudsmanlık veya ombudsmanlık kurumu, İngiltere’de “*Parlamento Komiseri (Parliamentary Commissioner)*”, Fransa’da “*Arabulucu (Médiateur)*”, Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti (KKTC)’nde “*Yüksek Kamu Denetçisi*”, Türkiye’de de “*Kamu Denetçisi*” gibi adlar almıştır. Yargısal denetimin çok fazla etkin işleyememesi, sınırlı bir biçimde hareket etmesi, çağdaş yönetim ve yargı anlayışına cevap verememesi üzerine (Avşar, 2007: 27) ve idarelerin kendi kendilerine yerine getirmiş oldukları yönetsel denetim yöntemlerinin tek yönlü ve objektif bir biçimde işleyememesi gibi gerekçelerle İsveç’te doğmuş gelişen ombudsman denetimi giderek önemini artırmıştır (Eroğlu, 1978: 361). Buna bağlı olarak günümüzde 100’den fazla ülkede ve dünyanın tüm kıtalarında çeşitli tür ve şekilleriyle uygulanmakta olan ombudsman denetimi, her geçen gün başarılı ülke uygulamalarına dayalı olarak geniş coğrafyalara yayılmaktadır ve demokrasinin hakim siyasi ve yönetsel örgütlenme ideolojisi olmasına binaen de demokratik hukuk devletinin temel mekanizmalarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Ombudsman, bürokrasinin (kamu yönetimi) denetlenmesi ve vatandaşların idareye yönelik olarak uğramış olduğu zararlardan korunması için faaliyetler gerçekleştirmektedir (Yıldız, 1998: 32). Bu bağlamda ombudsman, idare karşısında vatandaşların şikayetlerini ve sorunlarını inceleyerek, vatandaş adına idareyi denetleyen bir kurum özelliği taşımaktadır (Eryılmaz ve Şen, 1994: 55) ve bir anlamda da vatandaşın idare karşısında avukatlığını yapmaktadır. Diğer yandan ombudsman, kamu yönetiminin hukuk kuralları çerçevesinde ve hakkaniyet ölçütleri içerisinde kalarak faaliyette bulunması amacıyla siyasi denetim ve kamuoyu denetimini de harekete geçirmektedir (Köse, 1999: 70). Genel olarak ombudsmanlık kurumu denetimi, yürütme amaçları bakımından düşünüldüğünde yasama organına bağlı olarak çalışmaktadır ve işlevlerini de yasama organından aldığı yetkiyle yerine getirmektedir. Ancak, yasama organından kesinlikle bağımsız faaliyet yürütmektedir (Oosting, 2001: 5). Nitekim ombudsman, çeşitli faaliyet ve işlemleri sonucunda ulaştığı sonuçları içeren raporu, yasama organına sunmaktadır. Bu şekilde, yasama organının ve kamuoyunun ilgisini çekmektedir. Diğer yandan ombudsman, vatandaşların şikâyetleri üzerine ve kendisi faaliyete geçerek, kamu yönetiminin aksayan yönlerini tespit etmekte, kamu yönetimlerini bu aksayan yönleri konusunda da uyarılmaktadır ve sorunların aşılması için çözüm önerileri getirmektedir.

Anlaşıldığı üzere ombudsman, ombudsmanlık veya ombudsmanlık kurumu, görevinde geniş oranda bağımsız olan, dolayısıyla görevini icra ederken herhangi bir devlet organından talimat ve emir almayan bir denetim kurumudur. Ombudsman, vatandaşların idare karşısındaki haklarını savunarak, idarenin aksayan yönlerini iyileştirmeyi kendisine görev edinmektedir. Ombudsmanın diğer önemli bir görevi de insan haklarını koruyucu bir sistem olarak işlev görmesidir. Ombudsman, yıl sonunda yasama organına sunmuş olduğu raporlarla

² Bu bölüm, 2014 yılında Uludağ Üniversitesi’nde Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda bu çalışmanın yazarı tarafından sunulan ve kabul edilen “*Karşılaştırmalı Ülke İncelemeleri Bağlamında Türk Kamu Yönetiminde Ombudsmanın Uygulanabilirlik Analizi*” adlı doktora tezinden alınmıştır.

dikkatleri, raporda beyan edilen düzenlemelere çekmektedir ve vatandaşların görüş, şikâyet ve yönlendirmeleriyle şekillenen çalışmaları ile kamu yönetimlerinin yasal mevzuat çerçevesinde hareket etmesini sağlamakta ve bu olumsuzluklara dayalı insan hakları ihlallerini önlemektedir. Bu özellikleriyle ombudsman, vatandaşın eli, kulağı, sesi olmasıyla “katılımcı demokrasi” ilkesine göndermede bulunurken, kamu yönetiminin hukuk kuralları çerçevesinde kalmasını sağlayarak da “hukuk devleti” ilkesine bir gönderme yaptığı söylenebilmektedir.

3. JAPONYA’DA OMBUDSMAN

Japonya’da ombudsman veya ombudsmanlık kurumu, çalışmanın ilerleyen bölümünde yapısal-kurumsal ve işlevsel yönlerine bağlı olarak açıklanacaktır. Bu bağlamda çalışmada öncelikle ombudsmanlık kurumunun kuruluşu, görevleri, atanması ve statüsü gibi yönlerine bağlı olarak genel düzeyde bilgiler verilecektir. Daha sonrasında ise ombudsmanlık kurumunun şikâyet başvurularını kabul şekilleri, çalışma biçimleri, denetimlerinin sonuçlandırılması ve yapılan denetimlerin etkinliği ve verimliliğine bağlı olarak işlevsel yönleri hakkında bilgi verilecektir. Ancak Japonya Ombudsmanı ile ilgili sözü edilen açıklamalara geçmeden önce ombudsmanla ilgili olduğu düşünülerek, genel hatlarıyla Japonya’nın siyasi yapısı ve kamu yönetimi örgütlenmesine değinilecektir.

3.1. Japonya’nın Siyasi Yapısı ve Kamu Yönetimi

Japonya, üniter yapıya sahip (Haktankaçmaz, 2006: 61), anayasal monarşi çerçevesinde parlamenter hükümet sistemi ile yönetilen bir ülkedir (Akdemir ve Benk, 2010: 164). Japonya’da devlet teşkilatı, merkezi yönetim ve taşra yönetimi (yerel yönetimler) şeklinde örgütlenmiştir. Merkezi yönetim, öncelikle sembolik yetkileri olan, ülkenin ve devletin birliği ve bütünlüğünü temsil eden İmparator ile yasama-yürütme-yargı şeklinde güçler ayrılığı ilkesine uygun olarak biçimlenmiştir (Gündüz, 2015; El Kahal, 2000: 227). Japonya, temsili demokrasi ile yönetilmektedir ve Japon Parlamentosu devletin en üst organıdır. Hükümet, Parlamente’ye karşı sorumludur. Japon İmparatoru, Devlet Başkanı’dır. Japonya’da resmi olarak 47 il bulunmakta, her ilin bir valisi ve belediye başkanı yer almaktadır. Japonya’da özellikle kırsal kesimde birçok bölge de mevcuttur. Japonya’nın modern politik dönemi ise 1868’de Meiji Hanedanı zamanında başlamış, parlamento 1890 yılında kurulmuş, ancak Japonya’nın dünya ekonomik ve politik sistemi içinde bugünkü yerini alması II. Dünya Savaşı’ndan sonra olmuştur (Tarakcıoğlu, 2011: 3; Nakamura, 1999: 128; Tashiro, 1988: 376; Pustu, 2012: 319-320).

Japonya’da yasama organı veya parlamento, Halk Meclisi ve Senato olmak üzere iki kanatlı bir yapıya sahiptir (Parlak ve Caner, 2005: 193). Japonya’da yürütme organı da devlet başkanı olan İmparator ve hükümetten (Bakanlar Kurulu) meydana gelmektedir (Emre, 1997: 161). Japonya’da yargı organı ise, tüm demokrasilerde olduğu gibi bağımsız mahkemelerden oluşmaktadır (Örmeci, 2015). Nitekim Japonya’da yargı yetkisi, Yüksek Mahkeme (Anayasa Mahkemesi) ve diğer alt derece mahkemeler ile yerine getirilmektedir (Şencan, 2015: 317).

3.2. Japonya Ombudsmanı

3.2.1. Japonya Ombudsmanı’na İlişkin Genel Bilgiler: Yapısal-Kurumsal Yönler

Japonya’da II. Dünya Savaşı sonrasında, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin de etkisiyle 1947 yılında yeni bir anayasa³ yürürlüğe girmiştir (Hong, 2011: 58). Japonya’da yeni bir anayasa ile yeni bir siyasal sistem oluşturulmuş, böylece de Japon siyasal sistemi, anayasal düzenlemelere koşut olarak bugünkü Batı tarzı liberal demokratik siyasal sisteme uyarak temel niteliklerini ve istikrarını da günümüze kadar korumuştur (Büyükbaş, 2013: 44; Ishida ve Krauss, 1989: 3; El Kahal, 2000: 241). Ayrıca, bu anayasa ile Japonya’da bürokratik kamu

³ Japonya Anayasası, 3 Kasım 1946 tarihinde, Japon İmparatoru Hirohito tarafından onaylanmış (Roskin, 2012: 431) ve 3 Mayıs 1947 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Giriş hariç 11 bölüm, 103 madde ve yaklaşık 5.000 kelimededen oluşan Japonya Anayasası’nın en önemli özelliği, İkinci Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkileri dolayısıyla sürekli evrensel barışa vurgu yapması ve birtakım ilkelere dayanan bu evrensel barışın korunması konusunda giriş bölümünde ulusal bir söz verilmiş olmasıdır. Nitekim Giriş bölümünde “*Biz Japon ulusunu, ...her zaman için baskı ve taassubun, zulüm ve köleliğin dünyadan uzak tutulması ve barışın korunması için mücadele ederek, uluslararası toplumda şerefli bir yere sahip olmak isteğindedir*” ifadeleri bulunmaktadır (Şencan, 2015: 298).

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (26-34)

Volume: 4 Issue: 8 (26-34)

yönetimi geleneği yerine demokratik kamu hizmetleri etkin olmaya başlamıştır (Sakamoto, 2001: 249; Imanaka, 2010: 292). Dolayısıyla Japonya’da savaş sonrasında çok önemli kamu yönetimi reformları gerçekleştirilmiştir (Yamamoto, 2003: 11; Shun’ichi, 2003; Akizuki, 2010: 200; Kaneko, 1999: 3; Kapucu ve Kösecik, 2005: 223). Bu çerçevede Japonya’da kamu yönetiminin demokratikleşmesi çerçevesinde, vatandaşların kamusal organlardan şikâyetçi olduğu konularda, sorunları çözmek için bazı danışma büroları kurulmuştur. 1946’lı yıllarda başlayan bu girişimler sonrasında, 1955 yılında “İdari Danışmanlık Sistemi (the Administrative Counseling System)” meydana getirilmiştir (Osuka, 2015: 1; Imanaka, 2010: 292; Malik, 2007: 259; Gellhorn, 1966: 372; Hiramatsu, 1983: 131).

Japonya’da idari işlemlerin gözlendiği ve vatandaşların şikâyetlerinin ele alındığı bir Parlamenter ombudsman sistemi bulunmamaktadır. Ama Japonya’da bölgesel veya belediye düzeyinde örgütlenmiş çeşitli ombudsmanlıklar ve “Citizen Ombudsmen” adı altında hükümetle ilişkisi bulunmayan çeşitli ombudsman grupları bulunmaktadır (DESA, 2006: 10; Apisitwasana, 2007: 394-396; Black, 2004: 611; Söderberg, 2002: 5-6). Japonya’da ulusal düzeyde ve geniş çaplı olarak İçişleri ve İletişim Bakanlığı, Bakan aracılığıyla başkan ve yaklaşık 5000 üyeden oluşan bir danışmanlar komitesi, “İdari Şikâyet Çözünürlük Promosyon Konseyleri (the Administrative Grievance Resolution Promotion Councils)” ve “İdari Değerlendirme Bürosu (the Administrative Evaluation Bureau)”ndan oluşan bir kompozit bürokratik yapı ile ombudsman benzeri bazı görev ve yetkileri yerine getirmektedir. Bu yapıya ombudsman sistemi yerine “İdari Danışmanlık Sistemi” adı verilmektedir (Hong, 2011: 60; Demir, 2002: 162; Ayeni, 2000: 24; Reif, 2004: 244; Gellhorn, 1966: 385; Christensen, 2015: 9). Bu sistemdeki organlar ve kişiler (danışmanlar), neredeyse ombudsman kadar aynı görev ve hizmetleri yerine getirmektedirler (Osuka, 2015: 1). Ancak, bunlardan asıl olarak İdari Değerlendirme Bürosu, İsveç ve Fransız ombudsmanlarına benzer bir biçimde, kamu yönetimi karşısında vatandaşların şikâyetleri ile ilgilenmektedir (Bhatt ve Kim, 2000: 1940). Dolayısıyla bu büro, sürecin yönetildiği ana yapıyı oluşturmaktadır (Shindo, 2013: 246). Japonya’da İdari Değerlendirme Bürosu, 1966 yılında, “İçişleri ve İletişim Bakanlıkları Kuruluş Yasası (Act for Establishment of Ministry of Internal Affairs and Communications)” adlı hukuki düzenleme ile kurulmuştur (Carmona, 2011: 6-10). Japonya’da bu şekilde ombudsman benzeri bir büro kurulmasındaki en önemli amaçlardan biri, savaş sonrasında demokratik esaslar çerçevesinde yeniden yapılanan siyasi sistemin ve kamu bürokrasisinin daha etkin ve verimli çalışmasını sağlamaktır (Hiramatsu, 1983: 131). Tüm bunlara ek olarak Japonya’da tüm bakanlık ve diğer hükümet organları (ulusal ve yerel düzeyde) kendi danışma ve inceleme birimlerini de oluşturabilmektedirler (Malik, 2007: 261; Hiramatsu, 1983: 131). Ancak genel koordinasyon görevi, merkezi başkent Tokyo’da olan İdari Danışmanlık Sistemi ve onun organlarındadır (Hong, 2011: 62). Literatür tarandığında, Japonya Ombudsmanı’nın esas olarak “İdari Danışmanlık Sistemi” ve onun önemli bir parçası olan “İdari Değerlendirme Bürosu” ile örneklendiği ve temsil edildiği görülmektedir. Bu yüzden bu çalışmanın asıl özünü de Japonya Ombudsmanı veya İdari Danışmanlık Sistemi oluşturmaktadır. Bundan sonra Japonya’daki İdari Danışmanlık Sistemi ve organlarından genel olarak “Japonya Ombudsmanı ve Ombudsmanlık Kurumu” şeklinde bahsedilecektir.

Japonya Ombudsmanlık Kurumu’nun ana görevi, ulusal düzeyde devlet organları karşısında haksızlığa uğradığını iddia eden vatandaşların şikâyetlerini kabul etmek ve incelemektir (Carmona, 2015: 12; Shindo, 2013: 247; Carmona, 2011: 19; Malik, 2007: 259). Japonya Ombudsmanlık Kurumu, bir kamusal şikâyet çözüm merci olarak, bakanlıkların ve hükümet ajanlarının etkin ve verimli çalışması için çabalamaktadır. Bu çerçevede ombudsman, kamu yönetiminin demokratik ve adalet içinde bulunmasını gözetlemektedir. Bunun için ombudsman, kamu yönetiminin haksız, adaletsiz ve kötü yönetim uygulamalarını bertaraf etmeyi amaçlamaktadır (Hong, 2011: 60-69).

Japonya Ombudsmanlık Kurumu’nun kendisine gelen şikâyetler doğrultusunda faaliyet gösterdiği alanlarda şu kurumlar veya organlar vardır (Hong, 2011: 67-68; Hiramatsu, 1983: 132):

- ✓ Merkezi hükümet organları,
- ✓ Anonim kamusal ajanslar,
- ✓ Yerel yönetimler,
- ✓ Merkezi hükümete bağlı diğer organlar.

Japonya Ombudsmanı, bağımsız bir kurum olarak (Malik, 2007: 256), başbakanın otoritesi altındadır ve bu büronun başkanlığında bir devlet bakanı bulunmaktadır (Oosting, 2015: 7). Ayrıca, Japonya Ombudsmanı’nın Genel Müdürü, kabinenin doğal üyesidir (Gellhorn, 1966: 385; Malik, 2007: 261). Dolayısıyla Japonya’da

ombudsmanın başkanının ve personelinin seçilmesi, atanması ve görevden alınması gibi hususlar hükümete bağlanmıştır.

3.2.2. Japonya Ombudsmanı'nın Uygulama Düzeyine İlişkin Bilgiler: İşlevsel Yönler

Japonya'da vatandaşlar tarafından, mahkeme sürecinde olan şikâyet konuları haricinde, kamu yönetimi ile ilgili her konuda ombudsmana başvurulabilmektedir (Malik, 2007: 260-261; Hiramatsu, 1983: 132). Japonya'da vatandaşlar şikâyetlerini ombudsmana; doğrudan elden yazılı olarak, mail ve telefon ile ve internet aracılığıyla ulaştırabilmektedirler (Hong, 2011: 66; Bhatt ve Kim, 2000: 1940; Carmona, 2011: 19). Japonya Ombudsmanlık Kurumu'na bir şikâyet ulaştığında, öncelikle ilgili şikâyet konusunun teknik yeterlilikleri sınanarak, şikâyet ön incelemeden geçirilmektedir. Daha sonrasında, şikâyetin yerinde ve gerekli bulunması durumunda ilgili kamusal kurumlarla iletişim kurulmakta ve gerekli ise dokümanlar incelenmektedir. Ombudsmanlık kurumu, her şikâyet için bir dosya oluşturarak şikâyetin nedenlerini araştırmakta, bunun için hukuki belgeler taranmaktadır. Eğer ombudsmanlık kurumu tarafından şikâyetin haklı olduğu sonucuna varılırsa, tatmin edici çözümler için ilgili otoriteler ve şahıslar arasında arabuluculuk yapılmaktadır. Kimi durumlarda, İçişleri ve İletişim Bakanlığı'ndan şikâyetlerin nasıl aracılık edilerek çözüleceğine ilişkin rehberlik hizmeti de sağlanmaktadır (Hong, 2011: 66-67; Osuka, 2015: 1; Carmona, 2011: 19; Gellhorn, 1966: 418).

Japonya Ombudsmanlık Kurumu'nun, ilgilendiği konuda ilgili kamu yönetimine sorunun çözülmesine dair öneriler getirebilmesi mümkündür (Hong, 2011: 69; Malik, 2007: 258; Gellhorn, 1966: 385; Hiramatsu, 1983: 132). Diğer yandan ombudsmanlık kurumunun Japon Parlamentosu ile bağı yok denecek kadar azdır. Ancak Japonya'da ombudsmanlık kurumunun, vatandaşların kendilerini güven içerisinde hissetmelerinde, kamu yönetiminin modernleşmesi ve yeniden yapılandırılmasında büyük düzeyde rolü bulunmaktadır (Hong, 2011: 69-71; Osuka, 2015: 2; Waseem, 2011: 78; Malik, 2007: 256). Japon hükümetinin Parlamento'ya siyasal açıdan sorumlu olması, ombudsman ile Parlamento arasında hükümet aracılığıyla bir köprü kurulmasını sağlamaktadır. Bu durum ise Japonya'da ombudsmanın siyasal gücünü artırmaktadır. Çünkü ombudsmanın raporları ve hükümet mercilerinin görev ve faaliyetleri ile Parlamento, kamu yönetiminin faaliyet ve işleyişinden haberdar olmaktadır.

Japonya Ombudsmanlık Kurumu, 1963 yılında ulusal kamu yönetimi düzeyinde 40.000 civarında şikâyet almıştır (Gellhorn, 1966: 396). 2010 yılında ise şikâyet sayısı, 176,531'e yükselmiştir (Hong, 2011: 71). Japonya Ombudsmanı'na her yıl ortalama olarak 100,000 civarı şikâyet gelmektedir. Örneğin 2011 yılında ombudsmana gelen 185,033 şikâyetten; %10,7'si (19.807), ulusal düzeyde idari eylem ve işlemlere dayalı, %33,4'ü belediyelere dayalı, %31,2'si sivil anlaşmazlıklara dayalı, %24,7'si de basit soruşturmalara dayalı olarak gelmiştir (Shindo, 2013: 247; Hiramatsu, 1983: 132). Japonya Ombudsmanlık Kurumu, şikâyetlere ilişkin istatistik bilgileri ve sonuçları İçişleri ve İletişim Bakanlığı aracılığıyla Başbakanlığa bir rapor ile de iletmektedir (Bhatt ve Kim, 2000: 1940; Malik, 2007: 258; Gellhorn, 1966: 417). Bunlara ek olarak Japonya Ombudsmanlık Kurumu'nun şikâyetlerin çözümüne ilişkin tavsiyelerinin kamusal organlarca yerine getirilmesine dair herhangi bir yasal gücü olmamasına rağmen, şikâyetlerin büyük çoğunluğu verilen tavsiyelerle çözülmüştür (Bhatt ve Kim, 2000: 1940). Dolayısıyla Japonya'da ombudsmanın, vatandaşların haklarının güvenceye alınması ve kötü yönetim ihlallerinin çözülmesi ve kamu yönetiminin reforma tabi tutularak güçlendirilmesinde etkin ve verimli hizmet ettiği söylenebilmektedir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Japonya, II. Dünya Savaşı'ndan sonra siyasal, kültürel, ekonomik ve yönetsel yönler başta olmak üzere büyük bir değişim ve dönüşüm çağına girmiştir. Yönünü tamamıyla Batı ve onun değerlerine çeviren Japonya'da 1945 yılından sonra yeni bir anayasa yürürlüğe girmiş, siyasi kültürde yenilenmeler gözlenmiş ve kamu yönetiminde modernleşme ve demokratikleşme çabaları hız kazanmıştır. Japonya'da bir ombudsmanlık kurumunun veya sisteminin ortaya çıkması da bu modernleşme çabalarının bir uzantıdır.

Japonya'da üniter düzeyde tüm ülkeyi kapsayan bir ombudsmanlık kurumu uygulaması bulunmaktadır. Ayrıca Japonya'da, yerel ve bölgesel düzeyde ombudsmanlıklar bulunduğu gibi sivil toplum kuruluşları nezdinde hükümetten bağımsız, ombudsman adında sivil gruplar da vardır. Japonya'da ombudsman sistemi, esas olarak hükümete bağlı bir yapı biçiminde "İdari Danışmanlık Sistemi" ile yürütülmektedir. Ancak bu sistem, tıpkı klasik bir Parlamento ombudsmanı gibi çalışmaktadır. Japonya'da ombudsmanlık kurumu, belirli bir kanuna

dayanılarak kurulmuş, tarafsız ve bağımsız olarak tasarlanmıştır. Buna rağmen ombudsman, daha çok hükümetle ilişki içerisinde. Japonya'da ombudsmanlık kurumu, yıllık ve diğer raporlarını ilgili bakana ve başbakana sunmaktadır. Bunlara ek olarak ombudsmanlık kurumu, hızlı ulaşılabilen, etkili, uzman, danışma yönü güçlü olan, kamu yönetimlerini dışarıdan objektif bir biçimde denetleyen ve hem kamu yönetimlerine hem vatandaşlara katkıları olan bir kurum olarak oluşturulmuştur. Japonya'da her bakanlık ve hükümet organında bir danışma ve inceleme bürosu olmasına rağmen, bu sürecin genel koordinasyonunu başkent Tokyo'da bulunan genel müdürlük yerine getirmektedir. Bu şekilde de ombudsman, ulusal, yerel ve bölgesel düzeyde demokrasi, insan hakları ve hukuk devletine katkılar sunmaktadır.

Asya'da Japonya'da ombudsmanlık kurumu uygulaması, dünyada aşama aşama ve dalga dalga gerçekleşen ombudsman yayılımına bir örnek oluşturmaktadır ve bu kurumsal uygulamalar demokratikleşme yolunda atılmış önemli bir adım olarak Parlamentolar'ın ve hükümetlerin daha sağlıklı ve düzenli çalışmasına yardımcı olmaktadır. Diğer yandan Japonya demokrasisine olduğu kadar kamu yönetimi açısından da önemli bir deneyim olan ombudsmanlık kurumu ile kamu yönetimlerinin daha vatandaş odaklı, hesap verebilir, açık ve katılımcı yol ve yöntemleri kullanmaları teşvik edilmektedir.

Sonuç olarak Japonya'da ombudsmanlık kurumu, hem demokrasiye hem de kamu yönetiminin örgütsel ve işlevsel yapısına önemli katkılar sağlayarak vatandaş tabanında devlete olan güven düzeyini artırmaktadır. Buna bağlı olarak Japonya'da ombudsmanlık kurumunun, yapmış olduğu görevler ve performans düzeyi ile devlet ve kamu yönetiminin demokratikleşmesi, şeffaflaşması ve insan haklarının, hukuk devletinin gelişimi açısından önemli katkıları ve etkisi bulunduğu da söylenebilmektedir.

KAYNAKÇA

- AKDEMİR, Tekin ve Serkan BENK (2010), "Japonya'da Yerel Yönetimlerin Yapısı Ve Finansmanında Yaşanan Gelişmeler", **Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6(11), 163-186.
- AKIZUKI, Kengo (2010), "History and Context of Public Administration in Japan", iç. Evan M. BERMAN, M. Jae MOON and Heungsuk CHOI (Ed.), *Public Administration in East Asia: Mainland China, Japan, South Korea, and Taiwan*, USA: CRC Press, 196-211.
- APISITWASANA, Pornthip (2007), "Japanese Civil Society in Combating Corruption, Reflections on the Human Condition: Change, Conflict and Modernity", *The Work of the 2004/2005 API Fellows*, The Nippon Foundation, Bangkok: Ldsk&Company Co., Ltd., 389-409.
- AVŞAR, B. Zakir (2007), **Ombudsman: İyi Yönetilen Türkiye İçin Kamu Hakemi**, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- AYENI, Victor (2000), "The Ombudsman araound the World: Essential Elements, Evolution and Contemporary Challenges", iç. Victor AYENI, Linda C. REIF and Hayden THOMAS (Ed.), *Strengthening Ombudsman and Human Rights Institutions in Commonwealth Small and Island States: The Caribbean Experience*, United Kingdom: Commonwealth Secretariat, 1-28.
- BHATT, V. V. and Hyung-Ki KIM (2000), "Japanese Civil Service System: Relevance for Developing Countries", **Economic and Political Weekly**, 35(23) (Jun. 3-9), 1937-1943.
- BLACK, William K. (2004), "The "Dango" Tango: Why Corruption Blocks Real Reform in Japan", **Business Ethics Quarterly**, 14(4), *Business Ethics in a Global Economy* (Oct.), 603-623.
- BÜYÜKAVCI, Mustafa (2008). "Ombudsmanlık Kurumu", **Ankara Barosu Dergisi**, 4, 10-13.
- BÜYÜKBAŞ, Hakkı (2013), "Japon Siyasal Sisteminin Gelişimi Üzerine Bir İnceleme (1868-2003)", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Nisan, 28, 43-73.
- CARMONA, George V. (2011), "Strengthening the Asian Ombudsman Association and the Ombudsman Institutions of Asia", iç. Juan Miranda (Director General), *Strengthening the Ombudsman Institution in Asia: Improving Accountability in Public Service Delivery through the Ombudsman, Public Management, Financial Sector, and Trade*, the Philippines: Asian Development Bank, 1-56.
- CARMONA, George V. (2015), **Ensuring Accountability in Privatized and Decentralized Delivery of Public Services: The Role of the Asian Ombudsman**, [Erişim Adresi: http://www.soumu.go.jp/main_content/000144322.pdf, Erişim Tarihi: 08.07.2015].

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (26-34)

Volume: 4 Issue: 8 (26-34)

CHRISTENSEN, Mark J. (2015), **Japanese Public Sector: Accounting and Managerialism**, [Erişim Adresi: <http://www.apira2013.org/past/apira1998/archives/pdfs/23.pdf>, Erişim Tarihi: 04.06.2015].

DEMİR, Galip (2002), **Ombudsman Aranyor**, İstanbul: Ahi Kültürünü Araştırma Yayınları.

DESA (2006), **Japan: Public Administration Country Profile**, USA: Department of Economic and Social Affairs (DESA) United Nations, January.

EL KAHAL, Sonia (2000), "Japan", iç. J. A. Chandler (Ed.), *Comparative Public Administration*, USA: Routledge, 224-247.

EMRE, Cahit (1997), **Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi: Birleşik Krallık, ABD, Fransa, Almanya ve Japonya'da Kamu Yönetiminin Yapısı ve İşleyişi**, Ankara: Siyasal Kitabevi.

EREN, Hayrettin (2000), "Ombudsman Kurumu", *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, IV(1), 79-96.

EROĞLU, Hamza (1978), **İdare Hukuku**, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, Kalite Matbaası.

ERYILMAZ, Bilal ve M. Lütfi ŞEN (1994), **2000'li Yıllara Doğru Türkiye'de Yerel Yönetimler**, MÜSİAD Araştırma Raporları: 5, İstanbul: MÜSİAD Yayınları, Anadolu Matbaacılık.

FENDOĞLU, H. Tahsin (2011), **Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık)**, Ankara: Yetkin Yayınları.

GELLHORN, Walter (1966), **Ombudsmen and Others: Citizen's Protectors in Nine Countries**, The United States of America: Harvard University Press.

GÜNDÜZ, İsmail (2015), **Japonya Yönetim Sistemi Üzerine Bir İnceleme**, ekodialog.com, Özgün Ekonomi ve Makale Arşivi, [Erişim Adresi: <https://www.ekodialog.com/Makaleler/japonya-yonetim-sistemi.html>, Erişim Tarihi: 13.02.2015].

HAKTANKAÇMAZ, M. İlker (2006), "Japonya'da Yerel Personel Sistemi", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, 15(2), 61-74.

HIRAMATSU, T. (1983), "Japan", iç. Gerald E. Caiden (Ed.), *International Handbook of the Ombudsman: Country Surveys*, Vol. II, United State of America: Greenwood Press, 131-133.

HONG, Seong-Pil (2011), **A Comparative Study on Ombudsman Institutions in Asian Region**, Anti-Corruption & Civil Rights Commission Korea Republic, 2011, [Erişim Adresi: [file:///C:/Users/hpp/Downloads/A%20Comparative%20Study%20on%20Ombudsman%20Institutions%20in%20Asian%20Region%202011%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/hpp/Downloads/A%20Comparative%20Study%20on%20Ombudsman%20Institutions%20in%20Asian%20Region%202011%20(1).pdf), Erişim Tarihi: 11.08.2015].

IMANAKA, Yasuyuki (2010), "Civil Service Reform in Japan", iç. Evan M. BERMAN, M. Jae MOON and Heungsuk CHOI (Ed.), *Public Administration in East Asia: Mainland China, Japan, South Korea, and Taiwan*, USA: CRC Press, 291-303.

ISHIDA, Takeshi ve Ellis S. KRAUSS (1989), "Democracy in Japan: Issues and Questions", iç. Takeshi ISHIDA ve Ellis S. Krauss (Ed.), *Democracy in Japan*, Pittsburgh: the University of Pittsburgh Press, 3-16.

KANEKO, Yuko (1999), "Government Reform in Japan", July 1999, [Erişim Adresi: http://www.iam.or.jp/asia-pacific_panel/pdffdownloads/london99-paper2.pdf, Erişim Tarihi: 05.04.2015].

KAPUCU, Naim ve Muhammet KÖSECİK (2005), "Lessons From Best Practices: Japanese Administrative Reforms", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 33 (Ekim), 209-229.

KÖSE, H. Ömer (1999), "Denetim ve Demokrasi", *Sayıştay Dergisi*, 33, 62-85.

MALIK, M. Salim (2007), **A Comprehensive Analysis of the Law of the Ombudsman**, the United States of America: Aberdeen University Press.

NAKAMURA, Akira (1999), "Reforming Government and Changing Styles of Japanese Governance: Public Administration at the Crossroads", iç. Hoi-kwok WONG and Hon S. CHAN, *Handbook of Comparative Public Administration in the Asia-Pacific Basin*, the United States of America: Marcel Dekker, Inc., 123-140.

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (26-34)

Volume: 4 Issue: 8 (26-34)

- OOSTING, Marten (2015), **Protecting the Integrity and Independence of the Ombudsman Institution: the Global Perspective**, [Erişim Adresi: http://old.mevaker.gov.il/serve/site/docs/Protecting_the_Integrity.pdf, Erişim Tarihi: 02.03.2015].
- OOSTING, Marten (2001). "Protecting the Integrity and Independence of the Ombudsman Institution: the Global Perspective", L. C. REIF (Ed.), The International Ombudsman Yearbook, the Netherlands: Kluwer Law International, 1-23.
- OSUKA, Akira (2015), "The "Ombudsman" in Japan", **Waseda Bulletin of Comparative Law**, Vol. 9, 1-5, [Erişim Adresi: <https://www.waseda.jp/flaw/icl/assets/uploads/2014/05/A02859211-00-000090001.pdf>, Erişim Tarihi: 02.03.2015].
- ÖRMECİ, Ozan (2015), **Siyasal Sistemler: Japonya**, Uluslararası Politika Akademisi-(UPA), [Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/siyasal-sistemler-japonya/>, Erişim Tarihi: 23.06.2015].
- ÖZDEN, Kemal (2010), **Ombudsman: Türkiye'deki Tartışmalar**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- PARLAK, Bekir ve Cantürk CANER (2005), **Karşılaştırmalı Siyasal ve Yönetmel Yapılar**, Bursa: Alfa Aktüel.
- PUSTU, Yusuf (2012), "Japonya", iç. Burhan AYKAÇ ve Şenol DURGUN (Ed.), Çağdaş Siyasal Sistemler, Ankara: Binyıl Yayınevi, 303-338.
- REIF, Linda C. (2004), **The Ombudsman, Good Governance and the International Human Rights Systems**, the Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers.
- ROSKIN, Michael G. (2012), **Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür**, Çev. Bahattin Seçilmişoğlu, Ankara: Adres Yayınları.
- SAKAMOTO, Masaru (2001), "Public Administration in Japan: Past and Present in the Higher Civil Service", iç. Ali Farazmand (Ed.), Handbook of Comparative and Development Public Administration, the United States of America: Marcel Dekker, Inc., 249-301.
- SHINDO, Mahito (2013), **The Environmental Ombudsman and Administrative Decision Making: An Assessment of its Suitability for Japan**, This thesis is presented for the degree of Doctor of Philosophy in Law, [Erişim Adresi: <http://hdl.handle.net/1959.14/268477>, Erişim Tarihi: 24.07.2015].
- SHUN'ICHI, Furukawa, **Decentralization in Japan**, Japan's Road to Pluralism: Transforming Local Communities in the Global Era, Shun'ichi FURUKAWA and Toshihiro MENJU (Ed.), Tokyo: Japan Center for International Exchange, 2003, 21-45. [Erişim Adresi: http://www.jcie.org/researchpdfs/RoadPluralism/plu_furukawa.pdf, Erişim Tarihi: 11.03.2015].
- SODERBERG, Marie (2002), **The Japanese Citizens Increasing Participation in Civil Society; Implications For Foreign Aid**, Working Paper 159 October 2002, [Erişim Adresi: <http://www2.hhs.se/eijswp/159.pdf>, Erişim Tarihi: 08.08.2015].
- ŞENCAN, Hüdayi (2015), "Japonya Hükümet Sistemi: Yarışan Partiler Değişmeyen İktidar", iç. Havvana Yapıcı Kaya (Ed.), Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Parlamenter Sistem (Almanya, Güney Afrika, Hindistan, İngiltere, İtalya ve Japonya Örnekleri), Ankara: TBMM Araştırma Merkezi Yayın No: 8, 287-332.
- TARAKCIOĞLU, Gülay B. (2011), **Japonya Ülke Raporu**, Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.
- TASHIRO, Ku (1988), "Japan", iç. Donald C. ROWAT, Public Administration in Developed Democracies: A Comparative Study, Public Administration and Public Policy/32, New York: Marcel Dekker, Inc., 375-394.
- TAYŞI, İsmet (1997), "Ombudsman Kurumu ve Ülkemizde Uygulanabilirliği", **Sayıştay Dergisi**, 25, 106-123.
- WASEEM, Mohammad (2011), "Independence of Ombudsmen", iç. Juan Miranda (Director General), Strengthening the Ombudsman Institution in Asia: Improving Accountability in Public Service Delivery through the Ombudsman, Public Management, Financial Sector, and Trade, the Philippines: Asian Development Bank, 57-88.

GJEBS

Global Journal of Economics and Business Studies
Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/gumusgjebs/index> - ISSN: 2147-415X

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (26-34)

Volume: 4 Issue: 8 (26-34)

YAMAMOTO, H. (2003). **New Public Management-Japan's Practice**, Institute for International Policy Studies, Japan, [Erişim Adresi: <http://www.iips.org/en/research/data/bp293e.pdf>, Erişim Tarihi: 01.04.2015].

YILDIZ, Nihat (1998), **Türkiye’de Belediyelerin Dış Yönetmel Denetimi**, Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Kontrolörleri Derneği Yayını, No: 4.

FİNANSAL ORANLAR İLE FİRMA DEĞERİ İLİŞKİSİ: BİST'TE BİR UYGULAMA

Ahmet KURTARAN¹ Ayten TURAN KURTARAN²
Melike KURTARAN ÇELİK³ Zekiye TEMİZER⁴

ÖZET

Firmaların en önemli amaçlarından biri firma değerini en üst düzeye çıkarmaktır. Firma değeri; firmanın cari durumu, finansal pozisyonu, karlılığı, faaliyetleri gibi birçok faktör tarafından etkilenmektedir.

Bu çalışmada, finansal analizde kullanılan oranlar ile firma değeri arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Çalışma, 2008-2012 yılları arasında sürekli olarak BİST-100 endeksinde bulunan ve verilerine düzenli olarak ulaşılabilen 45 firmayı kapsamaktadır. Çalışmada firma değeri bağımlı değişken; cari oran, asit-test oranı, stok devir hızı, alacak devir hızı, özsermaye devir hızı, faaliyet kar marjı, net kar marjı, aktif karlılığı, özsermaye karlılığı, borç-özsermaye oranı ve faiz karşılama oranı bağımsız değişken olarak belirlenmiştir. Değişkenler arasındaki ilişki çoklu regresyon analizi ile incelenmiştir. Analiz ile birlikte, asit-test oranı ve aktif karlılığı ile firma değeri arasında anlamlı-pozitif bir ilişki, cari oran ile firma değeri arasında ise anlamlı-negatif bir ilişki bulunmuştur. Diğer oranlar ile firma değeri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Oranlar, Firma Değeri, Çoklu Regresyon Analizi.

Jel Codes: G00, G30, G32.

THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL RATIO AND FIRM VALUE: AN APPLICATION IN BIST

ABSTRACT

One of the main objectives of the firms is to maximize firm value. Firm value has been affected by many factors as current condition, financial position, profitability and activities.

In this research, it was examined whether there is a relationship between financial ratios used in financial analysis and firm value. This research includes 45 firms that constantly has listed in BIST-100 index between the years 2008 and 2012 and orderly can be accessed their data. While the dependent variable is firm value in this study; independent variables are current ratio, acid-test ratio, inventory turnover, accounts receivables turnover, equity turnover, operating profit margin, net profit margin, return on assets, return on equity, debt to equity ratio and interest coverage ratio. The relationship between variables was examined by Multiple Regression Analysis. With analysis, it has been concluded that there is a significant-positive relationship between acid-test ratio, return on assets and firm value and a significant-negative relationship between current ratio and firm value. It has not found a significant relationship between other ratios used in financial analysis and firm value.

Key Words: Financial Ratios, Firm Value, Multiple Regression Analysis.

Jel Codes: G00, G30, G32.

¹ Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF, kurtaran@ktu.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi SBF, ayturan@ktu.edu.tr

³ Öğr. Gör. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi TOMYO, melike@ktu.edu.tr

⁴ Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, zekiyetemizer@ktu.edu.tr

1. GİRİŞ

Firmalar faaliyetlerini sürdürürken birtakım amaçlara ulaşmayı hedefler. Genel olarak bir firmanın amacının; varlığını sürdürmek, mal ve hizmet üretmek, istihdam sağlamak, satışlarını ve pazar payını artırmak, rakiplerine karşı üstünlük sağlamak, maliyetlerini en aza indirmek ve karlarını en yüksek seviyeye çıkarmak olduğu söylenebilir.

Bu amaçlar arasında öncelikli sırada yer alanı, kar maksimizasyonu amacıdır. Ancak maksimize edilmeye çalışılan kar ile ne kastedildiğinin tam olarak anlaşılabilmesi (muhasabe kari, ekonomik kar vb.), kar maksimizasyonunun paranın zaman değerini dikkate almaması ve farklı projeler arasında oluşan risk farkını ihmal etmesi; bu amaca yönelik eleştirilere neden olmuştur.

Kar maksimizasyonuna getirilen eleştiriler ve küreselleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan değere dayalı yönetim; firma amacının tanımının da değişmesine neden olmuştur. Değere dayalı yönetim, değer yaratmayı amaçlayan, teşvik eden ve değeri ölçen bir yönetim sistemi olup 1980'li yıllardan başlayıp 1990'lı yılların sonuna kadar geçen süreçte, firma başarısına bakış açısı değişmiş, firmanın felsefesinin merkezine hissedarlara değer yaratmayı koyan; hissedar değeri maksimizasyonu amacına göre firmanın stratejilerini, yapısını ve yöntemlerini belirleyen, performans izlemesinde hangi ölçütlerin kullanılacağını ve yöneticilerin ne şekilde ödüllendirileceğini belirten değere dayalı yönetim anlayışı ortaya çıkmıştır (Ercan ve Ban, 2005: 333). Dolayısı ile günümüzde artık firmaların esas amacı; kar maksimizasyonu değil, firma değeri maksimizasyonu olmuştur.

Firma değeri; firmaların kuruluşundan başlayarak şekillenen, üretilen malların kalitesi, müşteri memnuniyeti, kaliteli bir yönetim anlayışına sahip olunması, firma içi ve dışı ilişkilerin olumlu olması, ekonominin durumu ve endüstrinin genel seyri gibi unsurlardan etkilenerek ortaya çıkan bir kavramdır (Düzer, 2008: 26). Dolayısıyla; firmaların bu süreçte alacağı kararlar firma değeri üzerinde etkili olacaktır. Bu kararlar; firmanın cari durumu, finansal pozisyonu, karlılığı, finansal yapısı ile ilgili olabilir. Firma değerini etkileyen bu faktörlere ise finansal analiz yapılarak ulaşılabilir.

Finansal analiz, gelecekteki nakit akımlarının riskini, zamanını ve büyüklüğünü belirlemek için muhasabe ilkelerine uygun olarak hazırlanan finansal tabloların analizini kapsar (Pinches, 1990: 46). Başka bir ifade ile finansal analiz, firmaların finansal tablolarındaki verilerine dayanılarak yapılır. Bu anlamda finansal analiz; bir firmanın finansal durumunu, faaliyet sonuçlarını ve finansal yönden gelişmesini saptamak ve firma ile ilgili geleceğe dönük tahminde bulunabilmek için, finansal tablolarda yer alan kalemler arasındaki ilişkilerin ve bunların zaman içerisinde göstermiş oldukları eğilimlerin incelenmesi sürecidir (Tutar, 2007: 12). Finansal analiz yapabilmek için bazı tekniklerden yararlanır. Bu tekniklerden biri de "Oran Analizi"dir. Bu analiz yolu ile; firmaların likidite, finansal, faaliyet, karlılık ve borsadaki durumu ile ilgili bilgi sahibi olunabilir. Dolayısıyla, finansal analizde kullanılan oranların firma değeri üzerinde yaratacağı etki incelenmeye değer bulunmuştur.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde firma değeri ile farklı değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik çeşitli çalışmaların yapıldığı görülür. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda yer almaktadır.

Modigliani ve Miller (1958) tarafından yapılan çalışmada; firmaların sermaye yapısının firma değerleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, sermaye yapısının firma değerini etkilemediği ve ortalama sermaye maliyetinin kaldıraç derecesinden bağımsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Masulis (1983) tarafından yapılan çalışmada, borç seviyesindeki değişimin firma değeri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışma, 133 firmanın 1963-1978 dönemlerine ait finansal verilerini kapsamaktadır. Değişkenler arasındaki ilişki regresyon yöntemi kullanılarak ölçülmüştür. Analiz sonucunda, hisse senetleri fiyatlarındaki ve firma değerindeki değişimle kaldıraç seviyesindeki değişim arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu, dolaşımda olmayan imtiyazlı hisse senetleri fiyatlarının firma değerini negatif yönde etkilediği ve borçta meydana gelecek 1 dolarlık değişimin firma değerini 0,23-0,45 aralığında değiştireceği sonucuna ulaşılmıştır.

Omran ve Ragab (2004) tarafından yapılan çalışmada, hisse senedi getirileri ile finansal oranlar arasında doğrusal bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan çalışma, 46 firmanın 1996-2000 yıllarına ait finansal verilerini kapsamaktadır. Çalışmada, bağımlı değişken olarak hisse senedi getirileri; bağımsız değişkenler olarak çeşitli finansal oranlar kullanılmıştır. Bu oranlar; net kar marjı, aktif karlılığı, özsermaye karlılığı, hisse başına kar, varlık devir hızı, stok devir hızı, cari oran, likidite oranı, borç oranı ve faiz karşılama oranıdır.

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (35-45)

Volume: 4 Issue: 8 (35-45)

Değişkenler arasındaki ilişki regresyon analizi ile incelenmiş ve analiz sonucunda hisse senedi getirileri ile finansal oranlar arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığı sonucuna varılmıştır.

Düzer (2008) tarafından yapılan çalışmada; finansal analizde kullanılan oranlar ile firma değeri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma; İMKB 100'de yer alan 58 firmanın 2001-2006 yılları arasındaki finansal verilerini kapsamaktadır. Çalışmada bağımlı değişken olarak; firmaların piyasa değerleri kullanılırken, bağımsız değişkenler olarak ise; cari oran, asit-test oranı, nakit oran, toplam borç oranı, özsermaye oranı, borç-özsermaye oranı, uzun vadeli borç/toplam borç oranı, kısa vadeli borç/toplam borç oranı, stok devir hızı, alacak devir hızı, aktif devir hızı, özsermaye devir hızı, döner sermaye devir hızı, brüt kar marjı, faaliyet kar marjı, net kar marjı, aktif karlılığı, özsermaye karlılığı, fiyat/kazanç oranı, piyasa değeri/defter değeri oranı ve hisse başına kar oranı kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki panel veri analizi ile test edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda; firma değeri ile cari oran, nakit oran, özsermaye oranı, borç-özsermaye oranı, uzun vadeli borç/toplam borç oranı, döner sermaye devir hızı, özsermaye karlılığı, fiyat/kazanç oranı, piyasa değeri/defter değeri ve hisse başına kar oranları arasında anlamlı pozitif bir ilişki; firma değeri ile asit-test oranı, toplam borç oranı, kısa vadeli borç/toplam borç oranı, stok devir hızı, özsermaye devir hızı ve faaliyet kar marjı arasında anlamlı negatif bir ilişki ve alacak devir hızı, aktif devir hızı, brüt kar marjı, net kar marjı, aktif karlılığı ile firma değeri arasındaki ilişkinin ise anlamsız olduğu sonucuna varılmıştır.

Chowdhury ve Chowdhury (2010) tarafından yapılan çalışmada, sermaye yapısının hisse senedi değeri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışma, Bangladesh'deki en güçlü 4 sektör (mühendislik, yiyecek/içecek, yakıt/enerji ve kimyasal/ilaç) içerisinde yer alan 77 firmanın, 1994-2003 yılları arasındaki verilerini kapsamaktadır. Çalışmada bağımlı değişken olarak; firma değeri (hisse senedi fiyatı) kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler; hisse başına kazanç oranı, temettü verim oranı, duran varlık devir hızı, cari oran, satışlardaki büyüme oranı, faaliyet kaldıracı, uzun vadeli borç/toplam aktif oranıdır. Çalışmada kullanılan bağımsız değişkenler, firmaların sermaye yapısını temsil etmektedir. Değişkenler arasındaki ilişki yatay kesit regresyon analizi ile ölçülmüştür. Yapılan analiz sonucunda; hisse başına kazanç, temettü verimi, cari oran ve uzun vadeli borç/toplam aktiflerin firma değeri üzerinde anlamlı-pozitif etkisinin olduğu; duran varlık devir hızı, faaliyet kaldıracı, satışlardaki büyüme oranının firma değeri üzerindeki etkisinin ise negatif olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Lin ve Chang (2011) tarafından yapılan çalışmada, kaldıracın firma değeri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışma, 196 Tayvan firmasının 1993-2005 yılları arasındaki finansal verilerini kapsamaktadır. Çalışmanın bağımlı değişkeni Tobin Q oranı, eşik değişkeni ise borç oranıdır. Bununla birlikte, çalışmada kontrol değişkenleri de kullanılmıştır. Bunlar; büyüklük, büyüme, yaş ve risktir. Büyüklük olarak toplam varlıkların doğal logaritması, büyüme olarak satışlardaki değişim, yaş ve risk değişkeni olarak da PD/DD oranı kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki panel eşik regresyon analizi ile ölçülmüştür. Çalışmanın sonucunda; borç oranı %9.86'dan daha az olduğunda, Tobin Q yani firma değerinin % 0.0546 oranında artacağı, borç oranı %9.86 ile %33.33 arasında olduğunda Tobin Q oranının %0.0057 oranında artacağı, borç oranının %33.33'den daha büyük olduğunda borç oranı ile firma değeri arasında bir ilişki olmayacağı ve borç oranının %33.33' den daha az olduğu durumda ise firma değerindeki artışın duracağı sonucuna ulaşılmıştır.

Savsar tarafından yapılan çalışmada (2012); firmaların piyasa değerleri ile finansal oranları arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada; İMKB-100 endeksine dahil, Gıda-İçki-Tütün sektörü, Metal Ana Sanayi ve Enerji sektöründeki 36 firmanın 2002-2009 yıllarındaki finansal verileri kullanılmıştır. Çalışmadaki bağımlı değişken olarak firma değeri kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler ise; cari oran, asit-test oranı, nakit oran, borç oranı, kısa vadeli yabancı kaynak/toplam aktif oranı, uzun vadeli yabancı kaynak/toplam aktif oranı, finansman oranı, stok devir hızı, alacak devir hızı, aktif devir hızı, satışlar üzerindeki kar marjı, aktif karlılığı, özsermaye karlılığı, fiyat/kazanç oranı, piyasa değeri/ defter değeri oranı ve hisse başına kardır. Değişkenler arasındaki ilişki panel veri analizi ile test edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda; firma değeri ile alacak devir hızı arasında anlamlı pozitif bir ilişki, stok devir hızı ve özsermaye verim oranı ile anlamlı negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Başka bir ifade ile; bu çalışma sonucunda firma değeri ile sadece faaliyet oranları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Sharma (2012) tarafından yapılan çalışmada, finansal kaldıracın firma değeri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışma, 12 adet ilaç firmasının 2005-2011 dönemlerine ait verilerini kapsamaktadır. Değişkenler arasındaki ilişki Karl Pearson Test'i kullanılarak ölçülmüştür. Analiz sonucunda, finansal kaldıracın firma değerini etkilemediği, yüksek ve düşük kaldıracıya sahip ilaç firmaları ile bu firmaların sermaye maliyetleri arasında pozitif korelasyon olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (35-45)

Volume: 4 Issue: 8 (35-45)

Küçükkaplan 2013 yılındaki çalışmasında; piyasa değeri ile içsel değişkenler (finansal oranlar) arasında ilişki olup olmadığını incelemiştir. Ayrıca içsel unsurların firmaların piyasa değerini sektörler itibarıyla nasıl etkilediği de araştırmanın konusuna dahil edilmiştir. Çalışma 2000-2010 yılları için 111 üretim firmasının finansal oranlarını ve piyasa değerlerini kapsamaktadır. Analiz için bağımlı değişken olarak PD/DD oranı kullanılırken; bağımsız değişkenler olarak ise; cari oran, likidite oranı, nakit oran, stok devir hızı, alacak devir hızı, kısa vadeli borçlar/toplam aktif, uzun vadeli borçlar/toplam aktif, toplam borç/toplam aktif, aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki panel veri analizi kullanılarak incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda; seçilen finansal oranların firma değerinin yaklaşık %23'ünü açıkladığı ve bununla birlikte toplam borçlanma oranı ile özsermaye karlılığının firma değerini negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada alt sektör bazında yapılan incelemede; dokuma ve tekstil alt sektöründe, firma değeri ile kar marjı arasında anlamlı-pozitif; gıda alt sektöründe, firma değeri ile toplam borçlanma oranı, özsermaye getirisi ve likidite oranları arasında negatif; kimya alt sektöründe, firma değeri ile toplam borçlanma oranı arasında pozitif; metal eşya alt sektöründe, firma değeri ile toplam borçlanma oranı ve likidite oranları arasında negatif; taş toprağa dayalı alt sektörde; firma değeri ile alacak devir hızı arasında anlamlı-negatif, firma değeri ile toplam borçlanma oranı arasında ise anlamlı-pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Manjunatha (2013) tarafından yapılan çalışmada, temettü ödemelerinin ve borç-özsermaye oranının firma değeri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışma, 29 firmanın 2000-2009 yıllarına ait verilerini kapsamaktadır. Çalışmadaki bağımlı değişken, özsermaye karlılığıdır. Bağımsız değişkenler ise; temettü ödeme oranı ve borç-özsermaye oranıdır. Özsermaye karlılığı, firma değerini temsil etmektedir. Değişkenler arasındaki ilişki çoklu regresyon analizi ile ölçülmüştür. Yapılan analiz sonucunda; borç-özsermaye ve temettü ödeme oranının firma değeri üzerinde önemli bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır.

Pouraghajan ve diğerleri (2013) tarafından yapılan çalışmada, finansal oranların firma değeri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışma, 140 firmanın 2006-2010 yıllarına ait finansal verilerini kapsamaktadır. Çalışmada bağımlı değişken olarak, hisse başına kazanç oranı kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler ise; karlılık oranları, likidite oranları, aktivite oranları, kaldıraç oranları, PD/DD oranı, faaliyet nakit akışları ve firma büyüklüğüdür. Firma büyüklüğü, firmaların toplam varlıklarının doğal logaritması alınarak modele dahil edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişki, regresyon analizi ile test edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda; net kar marjı, özsermaye karlılığı, cari oran, borç oranı, varlık devir hızı, PD/DD oranı ve firma büyüklüğünün firma değeri üzerinde önemli-pozitif bir etkisi olduğu, faaliyet nakit akışları ile firma değeri arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ulusoy ve Türk (2013) tarafından yapılan çalışmada, finansal analiz oranları ile firma değeri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma, 2004-2010 yılları arasında BIST-100'de yer alan 56 üretim firmasının firma değerlerini ve çeşitli finansal oranlarını kapsamaktadır. Çalışmada bağımlı değişken olarak firma değeri; bağımsız değişkenler olarak ise; cari oran, nakit oran, stok devir hızı, özsermaye oranı, net kar marjı ve hisse başına kar oranı kullanılmıştır. Finansal analizde kullanılan oranlar ile firma değeri arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla panel veri analizinden yararlanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda; firma değeri ile finansal yapı, faaliyet, karlılık ve borsa performans oranları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış; likidite oranlarından olan cari oran ve nakit oranının ise firma değeri üzerinde anlamlı etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Vemala ve Nguyen (2013) tarafından yapılan çalışmada, firmaların mülkiyet yapısının, temsil maliyetlerinin ve likiditelerinin firma değeri üzerindeki ortak etkisi incelenmiştir. Çalışma 2005-2007 yılları arasında bulunan ve verilerine tam olarak ulaşılabilen 136 Hindistan firmasının finansal v O Merilerini kapsamaktadır. Çalışmada, firma değerini temsil etmesi için Tobin Q oranı kullanılmıştır. Çalışmadaki bağımsız değişkenler ise, firmaların mülkiyet yapısı, likiditesi ve temsil maliyetleridir. Mülkiyet yapısı olarak, en büyük hissedar tarafından sahip olunan hisse senetlerinin yüzdesi; temsil maliyeti olarak etkinlik oranı ve likidite değişkeni olarak ise hisse devir hızı oranı kullanılmıştır. Analizde yöntem olarak, kısmi en küçük kareler regresyonu kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda; firmaların mülkiyet yapısının, likiditesinin ve temsil maliyetlerinin firma değeri üzerinde önemli bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Asiri ve Hameed (2014) tarafından yapılan çalışmada, firma değeri ile finansal oranlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma, 1995-2013 yılları arasında Bahreyn Borsası'nda yer alan 44 yerel firmayı kapsamaktadır. Çalışmada bağımlı değişken olarak, piyasa değeri/defter değeri oranı; bağımsız değişkenler olarak, toplam borç oranı, varlık devir hızı, aktif karlılığı, özsermaye karlılığı, finansal kaldıraç oranı, cari oran, faiz kazanç oranı ve Tobin Q oranı kullanılmıştır. Bununla birlikte, beta (piyasa riski) ve firma büyüklüğü de bağımsız değişken olarak analize dahil edilmiştir. Firma büyüklüğü; toplam varlıklar ve Tobin Q ile ölçülmüştür. Değişkenler arasındaki ilişki, çoklu regresyon analizi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda;

aktif karlılığının, finansal kaldıraçın ve beta katsayısının, firma değeri üzerindeki etkisinin olumlu olduğu ve beta katsayısının küçük firmalar için öneminin fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3. VERİ ve DEĞİŞKENLER

3.1. Çalışmada Kullanılan Veriler

Çalışma; 2008-2012 yılları arasında sürekli olarak BIST-100 endeksinde yer alan ve aynı zamanda verilerine tam olarak ulaşılabilen 45 firmayı kapsamaktadır. Firmaların piyasa değerleri ve finansal oranları KAP (Kamuyu Aydınlatma Platformu) ve Borsa İstanbul'dan elde edilen veriler kullanılarak hesaplanmıştır.

Çalışmada; 2008-2012 yılları arasında sürekli olarak BIST-100 endeksinde yer alan bankalar, sigorta şirketleri ve gayrimenkul yatırım ortaklıkları faaliyet ve bilanço yapılarının farklı olmasından dolayı analiz kapsamı dışında tutulmuştur. Bununla birlikte üç firmanın verilerine tam olarak ulaşılamadığı için, analize dahil edilen firma sayısı 45'e düşmüştür.

3.2. Değişkenler

Çalışmada bağımlı değişken olarak, firmaların piyasa değerleri kullanılmıştır. Firmaların piyasa değerleri; ilgili hissenin piyasada oluşan değeri ile toplam hisse senedi sayısı çarpımı sonucu elde edilmiştir. Bununla birlikte; firmaların finansal oranları ile firma değerleri arasında uyum sağlanması amacıyla; firmaların piyasa değerlerinin doğal logaritması alınmıştır. Çalışmada kullanılan bağımsız değişkenler şunlardır;

- ✓ **Likidite Oranları:** Cari Oran, Asit-test Oranı
- ✓ **Faaliyet Oranları:** Stok Devir Hızı, Alacak Devir Hızı, Özsermaye Devir Hızı
- ✓ **Karlılık Oranları:** Faaliyet Kar Marjı, Net Kar Marjı, Aktif Karlılığı, Özsermaye Karlılığı
- ✓ **Finansal Yapı Oranları:** Borç-Özsermaye Oranı, Faiz Karşılama Oranı

Çalışmada kullanılan bağımsız değişkenler ve değişkenlerin analizdeki hesaplanış şekilleri Tablo 1'de gösterilmiştir;

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Oranlar ve Hesaplanış Şekilleri

Oran Sınıfı	Finansal Oranlar	Hesaplanış Şekilleri
Likidite Oranları	Cari Oran	Dönen varlıklar/Kısa vadeli yabancı kaynaklar
	Asit-Test Oranı	(Dönen varlıklar-Stoklar)/Kısa vadeli yabancı kaynaklar
Faaliyet Oranları	Stok Devir Hızı	Satışların maliyeti/Stoklar
	Alacak Devir Hızı	Net Satışlar/Ticari Alacaklar
	Özsermaye Devir Hızı	Net Satışlar/Özsermaye
Karlılık Oranları	Faaliyet Kar Marjı	Faaliyet Karı/Net Satışlar
	Net Kar Marjı	Net Kar/Net Satışlar
	Aktif Karlılığı	Net Kar/Toplam aktifler
	Özsermaye Karlılığı	Net Kar/Özsermaye
Finansal Yapı Oranları	Borç-Özsermaye Oranı	Toplam Borç/Özsermaye
	Faiz Karşılama Oranı	Faiz ve Vergi Öncesi Kar/Finansal giderler

4. YÖNTEM ve HİPOTEZLER

Çalışmada 2008-2012 yılları arasında sürekli olarak BIST-100 endeksinde bulunan 45 firmanın firma değerleri ile finansal oranları arasındaki ilişki, çoklu regresyon analizi ile incelenmiştir.

Çoklu regresyon modeli aşağıdaki gibi gösterilebilir;

$$y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \dots + \beta_n x_n + \varepsilon$$

Yukarıdaki denklemde; x 'ler bağımsız değişkenleri, y bağımlı değişkeni, β 'lar bilinmeyen anakütle parametrelerini, ε ise hata terimini göstermektedir.

Çalışmada kullanılan regresyon modeli ise şöyledir;

$$FD = \beta_0 + \beta_1 CO + \beta_2 ATO + \beta_3 SDH + \beta_4 ADH + \beta_5 ÖSDH + \beta_6 FKM + \beta_7 NKM + \beta_8 AKTK + \beta_9 ÖZSK + \beta_{10} BÖO + \beta_{11} FKO + \varepsilon$$

Yukarıda yer alan modelde; FD firma değerini, β 'lar katsayıları, CO cari oranı, ATO asit-test oranını, SDH stok devir hızını, ADH alacak devir hızını, ÖSDH özsermaye devir hızını, FKM faaliyet kar marjını, NKM net kar marjını, AKTK aktif karlılığını, ÖZSK özsermaye karlılığını, BÖO borç-özsermaye oranını, FKO faiz karşılama oranını ve ε hata terimini temsil etmektedir.

Çalışmada test edilen hipotezler ise şunlardır:

- H₁:** Cari oranın firma değeri üzerinde etkisi vardır.
- H₂:** Asit-test oranının firma değeri üzerinde etkisi vardır.
- H₃:** Stok devir hızının firma değeri üzerinde etkisi vardır.
- H₄:** Alacak devir hızının firma değeri üzerinde etkisi vardır.
- H₅:** Özsermaye devir hızının firma değeri üzerinde etkisi vardır.
- H₆:** Faaliyet kar marjının firma değeri üzerinde etkisi vardır.
- H₇:** Net kar marjının firma değeri üzerinde etkisi vardır.
- H₈:** Aktif karlılığının firma değeri üzerinde etkisi vardır.
- H₉:** Özsermaye karlılığının firma değeri üzerinde etkisi vardır.
- H₁₀:** Borç-özsermaye oranının firma değeri üzerinde etkisi vardır.
- H₁₁:** Faiz karşılama oranının firma değeri üzerinde etkisi vardır.

5. BULGULAR

Çoklu regresyon yönteminin kullanılabilmesi için; hataların normal dağılması, tüm değişkenlerin eşit varyansa sahip olması ve modelde otokorelasyon sorununun olmaması gerekir. Bu nedenle; modelin ekonometrik sorunlar taşıyıp taşımadığını test etmek amacıyla; sırasıyla normal dağılım, değişen varyanslılık ve otokorelasyon testleri yapılmıştır. Yapılan testler sonucunda sadece otokorelasyon sorunu ile karşılaşmıştır. Modelde hata teriminin otokorelasyonlu olup olmadığını tespit etmek için Durbin-Watson testi kullanılmıştır.

Durbin-Watson istatistiği 0 ile 4 arasında değerler alır. 2'ye yakın olan değerler otokorelasyonun olmadığı anlamına gelir, sıfıra yakın olan değerler pozitif otokorelasyonu, 4'e yakın olan değerler ise negatif otokorelasyonu ifade eder. Eğer Durbin-Watson istatistiği 2'den çok küçükse, pozitif otokorelasyon vardır (Savsar, 2012: 93).

En küçük kareler (EKK) regresyon analizinde hata terimleri arasında birinci dereceden otokorelasyon (ardışık bağımlılık) sorunu çözmek için kullanılan yöntemlere kuramda "otoregresyon yöntemleri" adı verilmektedir (Albayrak, 2014: 5). Bu nedenle EKK regresyonunda birinci dereceden otokorelasyon sorunu olduğu zaman, Cochrane-Orcutt, Prais-Winsten ve Maksimum Olabilirlik gibi alternatif otoregresyon yöntemleri kullanılmaktadır. Diğer kullanılan yöntemler arasında İki Aşamalı Durbin, Hildreth-Lu, Theil-Negar, Bayes, Doğrusal Olmayan En Küçük Kareler, Yule-Walker ve Yinelemeli Yule-Walker yöntemleri yer almaktadır (Albayrak, 2014: 2). Bu çalışmada, Cochrane-Orcutt yöntemi kullanılmıştır. Basit bir uygulama şekline sahip

olan Cochrane-Orcutt yöntemi; birinci dereceden otoregresif süreci takip eden regresyon denklemi hatalarını tahmin etmede kullanılan bir prosedürdür.

Tablo 2’de çalışmada kullanılan verilere Cochrane-Orcutt yöntemi uygulanmadan önce ve uygulandıktan sonra elde edilen sonuçlar gösterilmiştir.

Tablo 2. Cochrane-Orcutt Yöntemi Uygulanmadan Öncesi ve Sonrasında Elde Edilen Veriler

İstatistik	Önceki Değerler	Sonraki Değerler
R	0,46	0,42
R ²	0,21	0,18
Düzeltilmiş R ²	0,18	0,14
Durbin-Watson	0,738	2,143

Tablo 2’den görüldüğü gibi; Cochrane-Orcutt yöntemi uygulanmadan önceki Durbin-Watson değeri 0,738 iken bu yöntemin uygulanmasıyla birlikte 2,143 olarak bulunmuş ve var olan otokorelasyon problemi ortadan kaldırılmıştır. Bu bilgiler ışığında elde edilen sonuçlar Tablo 3’te gösterilmiştir⁵.

Tablo 3. Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: Piyasa Değeri Yöntem: Çoklu Regresyon Analizi Dönem: 2008-2012 Firma Sayısı: 45 Toplam Gözlem Sayısı: 225 Cochrane-Orcutt Yöntemi				
Değişkenler	Katsayılar	Standart Hatalar	t- istatistiği	Olasılık (p) değerleri
Constant	20,920	0,286	73,082	0,000
Cari Oran	-0,548	0,299	-1,828*	0,068
Asit-test Oranı	0,546	0,328	1,663*	0,097
Stok Devir Hızı	0,003	0,003	1,049	0,295
Alacak Devir Hızı	-0,004	0,003	-1,172	0,242
Özsermaye Devir Hızı	0,060	0,041	1,448	0,148
Faaliyet Kar Marjı	0,123	0,334	0,369	0,711
Net Kar Marjı	-0,046	0,149	-0,313	0,754
Aktif Karlılığı	2,631	1,175	2,237**	0,026
Özsermaye Karlılığı	0,143	0,101	1,416	0,158
Faiz Karşılama Oranı	0,006	0,005	1,106	0,269
R-Kare	0,18			
Düzeltilmiş R-Kare	0,14			
Durbin-Watson	2,143			

*0,10 seviyesinde anlamlı

**0,05 seviyesinde anlamlı

Tablo 3’e bakıldığında belirlilik katsayısı olarak ifade edilen R-Kare (R²) değeri, 0,18 bulunmuştur. R² değerinin 0,18 olarak bulunması; model için seçilen bağımlı değişkendeki (firma değeri) değişimin %18’inin

⁵ Çoklu regresyon analizi sonucunda F değeri 5,937, anlamlılık düzeyi 0,000 olarak bulunmuştur. Bu bağlamda, çalışmada kullanılan bağımsız değişkenler, bağımlı değişkeni anlamlı olarak açıklamaktadır.

seçilen bağımsız değişkenlerde meydana gelen değişimler tarafından açıklandığını gösterir. Geriye kalan %82'lik kısım ise, modele dahil edilmeyen başka değişkenler tarafından açıklanmaktadır.

Modele katkısı az olan veya hiç katkısı olmayan değişkenlerin R^2 'yi etkilemesi sebebiyle hesaplanan ve modelin gerçek açıklama gücünü gösteren düzeltilmiş R-Kare değerinin 0,14 olduğu görülmektedir. Sonuç olarak modele dahil edilen bağımsız değişkenler bağımlı değişkendeki değişimin sadece %14'ünü açıklayabilmektedir. Bu sonuç, analiz için seçilen bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkendeki değişimi açıklama gücünün zayıf olduğunu göstermektedir.

Yapılan analiz sonucunda Durbin-Watson istatistiğinin 2,143 olarak bulunması, modelde otokorelasyon probleminin olmadığını göstermektedir.

Çalışmada kullanılan likidite oranları; cari oran ve asit-test oranıdır. Tablo 3'e bakıldığında, cari oranın anlamlılık düzeyinin %10 anlamlılık düzeyinden küçük olduğu görülmektedir ($0,068 < 0,10$). Bu anlamda, cari oran ile firma değeri arasındaki ilişkinin istatistiki olarak anlamlı olduğu söylenir. İlişkinin yönü ise negatiftir. Dolayısı ile, cari oranda meydana gelecek bir birimlik artış, firma değerini 0,068 birim azaltacaktır, cari oranda meydana gelecek bir birimlik azalış firma değerini 0,068 birim artıracaktır. Likidite oranlarından bir diğeri olan, asit-test oranı ile firma değeri arasındaki ilişki ise; istatistiki olarak anlamlı ve pozitifdir. Bu anlamda, oranda meydana gelecek olumlu gelişmeler, firma değerini de olumlu yönde etkileyecektir.

Faaliyet oranlarından; stok devir hızı, alacak devir hızı ve özsermaye devir hızına ait sonuçlar istatistiki olarak anlamsız bulunmuştur. Sonuçların istatistiki olarak anlamsız bulunması, bu oranlarda meydana gelecek bir değişimin firmaların piyasa değerleri üzerinde bir etkiye neden olmayacağını göstermektedir.

Tablo 3'te, karlılık oranlarından; faaliyet kar marjı, net kar marjı ve özsermaye karlılığının olasılık değerlerinin %10 anlamlılık düzeyinden büyük olduğu görülmektedir. Elde edilen sonuca bakılarak; faaliyet kar marjı, net kar marjı ve özsermaye karlılığı ile firma değeri arasındaki ilişkinin istatistiki olarak anlamsız olduğu söylenebilir. Diğer oranların aksine, aktif karlılığı ile firma değeri arasındaki ilişki istatistiki olarak %5 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. ($0,026 < 0,05$). İlişkinin yönü ise pozitifdir. Bu anlamda, aktif karlılığında meydana gelecek %1'lik bir artış, piyasa değerini 2,631 düzeyinde artıracakken, aktif karlılığında meydana gelecek %1'lik azalış, firma değerini 2,631 düzeyinde azaltacaktır. Bu sonuç, aktif karlılığının firma değeri üzerindeki etkisinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

Analiz için seçilen finansal yapı oranları; borç-özsermaye oranı ve faiz karşılama oranıdır. Ancak; model tarafından borç-özsermaye oranı analizden çıkarılmıştır. Dolayısı ile, burada sadece faiz karşılama oranı ile ilgili bulgular yorumlanmıştır. Yapılan analiz sonucunda, faiz karşılama oranı ile firma değeri arasındaki ilişkinin istatistiki olarak anlamsız olduğu, oranda meydana gelecek değişimlerin firma değeri üzerinde bir etkiye neden olmayacağı sonucuna varılmıştır. Tablo 4'te firma değeri ile seçilen oranlar arasındaki ilişki ve Tablo 5'te hipotezlerin sonuçları özet olarak sunulmuştur.

Tablo 4. Finansal Analizde Kullanılan Oranlar ile Firma Değeri İlişkisi

Oranlar	Firma Değeri İle İlişkisi	İlişkinin Yönü
Cari Oran	Anlamlı	Negatif
Asit-Test Oranı	Anlamlı	Pozitif
Stok Devir Hızı	Anlamsız	-
Alacak Devir Hızı	Anlamsız	-
Özsermaye Devir Hızı	Anlamsız	-
Faaliyet Kar Marjı	Anlamsız	-
Net Kar Marjı	Anlamsız	-
Aktif Karlılığı	Anlamlı	Pozitif
Özsermaye Karlılığı	Anlamsız	-
Faiz Karşılama Oranı	Anlamsız	-

Tablo 5. Hipotezlerin Sonuçları

HİPOTEZLER		SONUÇ
H ₁	Cari oranın firma değeri üzerinde etkisi vardır.	KABUL
H ₂	Asit-test oranının firma değeri üzerinde etkisi vardır.	KABUL
H ₃	Stok devir hızının firma değeri üzerinde etkisi vardır.	RED
H ₄	Alacak devir hızının firma değeri üzerinde etkisi vardır.	RED
H ₅	Özsermaye devir hızının firma değeri üzerinde etkisi vardır.	RED
H ₆	Faaliyet kar marjının firma değeri üzerinde etkisi vardır.	RED
H ₇	Net kar marjının firma değeri üzerinde etkisi vardır.	RED
H ₈	Aktif karlılığının firma değeri üzerinde etkisi vardır.	KABUL
H ₉	Özsermaye karlılığının firma değeri üzerinde etkisi vardır.	RED
H ₁₁	Faiz karşılama oranının firma değeri üzerinde etkisi vardır.	RED

6. SONUÇ

1900'lü yılların başından itibaren, firmaların esas amacı kar maksimizasyonu olarak ifade edilmiştir. Ancak finans alanında meydana gelen gelişmeler ve kar maksimizasyonuna yöneltilen eleştiriler, bu amacın değişmesine neden olmuştur. Yaşanan gelişmelere bağlı olarak, 1900'lü yılların ikinci yarısından itibaren, firmaların esas amacı firma değerini maksimum kılmak olarak tanımlanmaya başlanmıştır.

Amacın değişmesi, firma değeri kavramını daha da önemli hale getirmiştir. Dolayısı ile firma ile ilgili çıkar grupları, firmanın değerini bilmek isteyeceklerdir. Firma değeri birçok faktör tarafından etkilenmektedir. Bunlar; firmanın kendi bünyesinden kaynaklanabileceği gibi ekonomi veya endüstride meydana gelen gelişmelerden de kaynaklanabilir. Firmanın kendi bünyesinden kaynaklanan faktörler firma tarafından kontrol edilebilirken; diğer faktörler ise kontrol edilemez. Firmanın kendi içinde meydana gelen ve kontrol edebileceği değişkenler; likidite, karlılık, finansal yapı veya faaliyetleri ile ilgili olabilir. Bu değişkenler hakkındaki bilgiye ise finansal analiz yapılarak ulaşılabilir.

Finansal analiz, firmaların finansal tablolarının analizini kapsar ve analiz yapılırken bu tablolarda yer alan kalemler arasındaki ilişkiler incelenir. Elde edilen sonuçlar yorumlanarak; hem firmanın geçmiş ve bugünkü durumu karşılaştırılabilir hem de gelecekteki durumu ile ilgili öngörülerde bulunulabilir. Finansal analiz yapabilmek için bazı tekniklerden yararlanır. Bu tekniklerden en çok kullanılanı, oran analizidir. Bu yöntem ile; firmaların likidite, karlılık ve finansal durumu gibi birçok konuda bilgi sahibi olunabilir. Bu anlamda, firmaların finansal analizde kullandıkları oranların firma değerleri üzerindeki etkisi incelenmeye değer bulunmuştur.

Çalışmada firma değeri bağımlı, finansal oranlar bağımsız değişken olarak ele alınmış ve değişkenler arasındaki ilişki çoklu regresyon analizi ile ölçülmüştür. Analize geçmeden önce yöntemin uygulanabilmesi için gerekli olan tüm varsayımlar test edilmiştir. Modele ilişkin yapılan testler; normal dağılım, değişen vasyanslılık ve otokorelasyon testleridir. Yapılan bu testler sonucunda; verilerin normal dağıldığı ve hataların eşit varyansa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak modelde otokorelasyon sorunu ile karşılaşmıştır. Bu sorunu çözmek için; Cochrane-Orcutt yöntemi kullanılmış ve problem ortadan kaldırılmıştır. Daha sonra, elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Analiz sonuçlarına göre; firma değerindeki değişimin yaklaşık %18'i seçilen bağımsız değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Geriye kalan %82'lik kısım ise analize dahil edilmeyen başka değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Bu anlamda seçilen değişkenlerin, firma değeri üzerindeki etkisinin az olduğu söylenebilir.

Sonuçlara oran grubu bazında bakıldığında likidite oranlarından; cari oranın firma değeri üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olduğu; asit-test oranının ise firma değeri üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Cari oranda meydana gelecek %1'lik bir artış firma değerini yaklaşık %7 düzeyinde azaltacakken; Asit-test oranında meydana gelecek %1'lik bir artış ise; firma değerini %9 düzeyinde artıracaktır. Bu anlamda; asit-test oranının firma değeri üzerindeki etkisinin, cari orana göre biraz daha fazla olduğu söylenebilir. Sonuç olarak firmaların dönen varlık yapısı içerisinde likiditesi yüksek olan varlıklara ağırlık vermeleri önerilebilir. Yapılan diğer çalışmalarda ise şu sonuçlar elde edilmiştir. Düzer (2008) tarafından

yapılan çalışmada, firma değeri ile cari oran arasında anlamlı-pozitif, asit-test oranı arasında anlamlı-negatif bir ilişki; Chowdhury ve Chowdhury (2010) ve Pouraghajan ve diğerleri (2013) tarafından yapılan çalışmalarda, firma değeri ile cari oran arasında anlamlı-pozitif bir ilişki; Ulusoy ve Türk (2013) tarafından yapılan çalışmada cari oranın firma değeri üzerinde anlamlı etkilerinin olduğu; Savsar (2012) tarafından yapılan çalışmada ise, cari oran ile asit-test oranının firma değeri üzerindeki etkisinin istatistiki olarak anlamsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Faaliyet oranlarından; stok devir hızı, alacak devir hızı ve özsermaye devir hızının firma değeri üzerinde bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısı ile; stok devir hızında, alacak devir hızında ve özsermaye devir hızında meydana gelecek değişimlerden firma değeri etkilenmeyecektir. Konu ile ilgili diğer çalışmalara bakıldığında; Düzer (2008) tarafından yapılan çalışmada alacak devir hızı ile firma değeri arasında bir ilişki olmadığı; özsermaye devir hızının ve stok devir hızının firma değerini negatif yönde etkilediği; Savsar (2012) tarafından yapılan çalışmada alacak devir hızının firma değerini pozitif yönde etkilediği, özsermaye devir hızı ile stok devir hızının firma değeri üzerindeki etkisinin negatif olduğu; Küçük Kaplan (2013) tarafından yapılan çalışmada; taşta-toprağa dayalı alt sektörde, alacak devir hızının firma değerini anlamlı-negatif yönde etkilediği, Ulusoy ve Türk (2013) tarafından yapılan çalışmada ise; stok devir hızının firma değeri üzerinde bir etkisinin olmadığını sonucuna ulaşılmıştır.

Karlılık oranlarından; faaliyet kar marjı, net kar marjı ve özsermaye karlılığının firma değeri üzerinde bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla, oranlarda meydana gelecek gelişmelerden firma değeri etkilenmeyecektir. Aktif karlılığı ile firma değeri arasındaki ilişkisi ise istatistiki olarak anlamlı-pozitif bir ilişki bulunmuştur. Aktif karlılığında meydana gelecek %1'lik bir artış firma değerini 2,631 düzeyinde artıracaktır. Aynı şekilde aktif karlılığında meydana gelecek %1'lik bir azalış firma değerini 2,631 düzeyinde azaltacaktır. Sonuç, aktif karlılığının firma değeri üzerindeki etkisinin çok yüksek olduğunu göstermektedir. Çalışmada aktif karlılığı olarak net kar/toplam aktifler formülü kullanılmıştır. Formül, firmanın varlıklarından ne kadar kar elde ettiğini göstermektedir ve daha çok hissedarlar tarafından kullanılmaktadır. Dolayısı ile firma net karını ne kadar artırır, firma değeri de o kadar çok artacaktır. Yapılan diğer çalışmalara bakıldığında; Düzer (2008) tarafından yapılan çalışmada, özsermaye karlılığı ile firma değeri arasındaki ilişkinin olumlu olduğu, faaliyet kar marjının firma değerini negatif yönde etkilediği, net kar marjının ve aktif karlılığının firma değeri üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı; Savsar (2012) tarafından yapılan çalışmada, aktif karlılığı ve özsermaye karlılığının firma değeri üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı; Pouraghajan ve diğerleri (2013) tarafından yapılan çalışmada net kar marjının ve özsermaye karlılığının firma değerini olumlu yönde etkilediği, Asiri ve Hameed (2014) tarafından yapılan çalışmada aktif karlılığının firma değeri üzerinde önemli bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada, finansal yapı oranlarından borç-özsermaye oranı model tarafından çıkarılan değişken olarak kabul edildiği için, burada sadece faiz karşılama oranı ile ilgili bulgular yorumlanmıştır. Yapılan analiz sonucunda, faiz karşılama oranı ile piyasa değeri arasındaki ilişkinin anlamsız olduğu, oranda meydana gelecek değişimlerin firma değeri üzerinde bir etkiye neden olmayacağı sonucuna varılmıştır. Düzer (2008) çalışmasında; borç-özsermaye oranının firma değeri üzerindeki etkisini anlamlı ve pozitif bulurken; Manjunatha (2013) çalışmasında, borç-özsermaye oranının firma değeri üzerinde önemli bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak yapılan analizde; firma değeri ile asit-test oranı ve aktif karlılığı arasında anlamlı-pozitif bir ilişki; firma değeri ile cari oran arasında anlamlı-negatif bir ilişki bulunmuştur. Çalışmada kullanılan diğer oranlar ile firma değeri arasındaki ilişkinin ise istatistiki olarak anlamsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Cari oranın yükselmesi diğer bir ifadeyle firmaların gereğinden fazla çalışma sermayesine yatırım yapmaları, firmaların karlılığını etkileyerek, firma değerlerinin azalmasına neden olmaktadır. Bu anlamda firmaların kısa vadeli borçlarını nakde dönüşmesi kolay olan varlıklarla karşılama ve net karlarını artırma çabaları, hem firmaların hem de hissedarların servetine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK, Ali Sait (2006), **Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikler**, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- ALBAYRAK, Ali Sait (2014), "Otokorelasyon Durumunda EKK Tekniğinin Alternatifi Ototegresyon Teknikleri ve Bir Uygulama", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 19(2), 1-20

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (35-45)

Volume: 4 Issue: 8 (35-45)

- ASIRI, Batool K. ve Salwa A. HAMEED (2014), "Financial Ratios and Firm's Value in the Bahrain Bourse", **Research Journal of Finance and Accounting**, 7(5), 1-9.
- BAN, Ünsal ve Metin Kamil ERCAN (2005), **Değere Dayalı İşletme Finansı: Finansal Yönetim**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- CHOWDHURY, Anup ve Suman Paul CHOWDHURY (2010), "Impact of Capital Structure on Firm's Value: Evidence from Bangladesh", **Business and Economic Horizons**, 3(3), 111-122.
- DÜZER, Murat (2008), **Finansal Analizde Kullanılan Oranlar ve Firma Değeri İlişkisi, İMKB'de Bir Uygulama**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KÜÇÜKKAPLAN, İlhan (2013), "İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında İşlem Gören Üretim Firmalarının Piyasa Değerini Açıklayan İçsel Değişkenler: Panel Verilerle Sektörel Bir Analiz", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 8(2), 161-182.
- LIN, Feng-Li ve Tsangyao CHANG (2011), "Does Debt Affect Firm Value in Taiwan? A Panel Threshold Regression Analysis", **Applied Economics**, (46), 117-128.
- MANJUNATHA, K. (2013), "Impact of Debt-Equity and Dividend Payout Ratio on the Value of the Firm", **Global Journal of Commerce & Management Perspective**, 2(2), 18-27.
- MASULIS, Ronald W. (1983), "The Impact of Capital Structure Change on Firm Value: Some Estimates", **The Journal of Finance**, 38(1), 107-126.
- MODIGLIANI, Franco ve Merton H. MILLER (1958), "The Cost of Capital Corporation Finance and the Theory of Investment", **The American Economic Review**, 48(3), 261-297.
- OMRAN, Mohammed ve Ayman RAGAB (2013), "Linear Versus Non-Linear Relationships Between Financial Ratios and Stock Returns: Empirical Evidence from Egyptian Firms", **Review of Accounting and Finance**, 3(2), 84-102.
- PINCHES, George E. (1990), **Essentials of Financial Management**, America: Halper Collins Publishers.
- POURAGHAJAN, Abbasali ve diğerleri (2013), "Investigation the Effect of Financial Ratios, Operating Cash Flows and Firm Size on Earnings Per Share: Evidence from the Tehran Stock Exchange", **International Research Journal of Applied and Basic Sciences**, 4(5), 1026-1033.
- SAVSAR, Arif (2012), **Finansal Oranlarla Firma Değeri Arasındaki İlişki ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda Bir Uygulama**, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SHARMA, Kapil (2012), "Identifying Relationship Between Capital Structure and Value of the Firm for Indian Pharmaceutical Companies", **The Journal Contemporary Management Research**, 6(2), 77-85.
- TUTAR, Hüseyin Özgür (2007), **Finansal Analiz Teknikleri ile Başarısızlık Tahmini; İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Gözaltı Pazarında Ampirik Bir İnceleme**, Master Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ULUSOY, Osman ve Veysel Eren TÜRK (2013), "Finansal Rasyoların Firma Değerine Etkisi: Borsa İstanbul (BIST)'da Bir Uygulama", **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi** 15(2), 365-384.
- VEMALA, Prasad ve Doanh "Zone" T. NGUYEN (2013), "Joint Effects of Ownership Structure, Agency Costs, and Liquidity on Firm Value: The Case of India", **Journal of International Business & Economics**, 13(4), 117-122.
- YAVUZ, Selahattin (2009), "Hataları Ardışık Bağımlı (Otokorelasyonlu) Olan Regresyon Modellerinin Tahmin Edilmesi", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 23(3), 123-140.

ORGANİZASYONLARDA MALİYET TASARRUFU SAĞLAYAN ETKİN BİR STRATEJİ: SANALLAŞTIRMA TEKNOLOJİSİ¹

Abdulkadir ÖZDEMİR²

Abdullah NARALAN³

Handan ÇAM⁴

ÖZET

Günümüzde organizasyonların içinde bulunduğu rekabet ortamında, kâr marjlarını maksimum kılmak ve varlıklarını sürdürmek için en etkin stratejileri benimsemeleri gerekmektedir. Tek bir fiziksel donanım üzerinde birden fazla işletim sisteminin çalıştığı bir ortamı ve bilgisayar kaynaklarının birbirinden ayrılmasını ifade eden sanallaştırma teknolojisi, organizasyonların benimsemesi gereken bu etkin stratejilerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanallaştırma teknolojisi, organizasyonlara esneklik ve ölçeklenebilirlik kazandırırken, artan organizasyon ihtiyaçlarına da hızla cevap vermektedir. Son dönemlerde bu teknolojisinden faydalanan kurum sayısı hızla artmaktadır.

Bu açıklamalar çerçevesinde çalışmanın amacı; son dönemlerde organizasyonların hızla adapte olduğu sanallaştırma teknolojisinin bu organizasyonlara kazandırdığı avantajların, Türkiye’de bulunan Üniversiteler üzerinde yapılan bir araştırma ile tartışılmasıdır. Araştırmada anket yöntemi ile toplanan veriler, tanımlayıcı ve açıklayıcı istatistiksel yöntemlerle ve yapısal eşitlik modeli ile analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda sanallaştırma teknolojisinin en çok öne çıkan avantajının maliyet tasarrufu olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sanallaştırma Teknolojisi, Maliyet Avantajı, Yapısal Eşitlik Modeli.

Jel Kodu: C39, C89.

AN EFFECTIVE STRATEGY THAT PROVIDES COST-SAVING IN THE ORGANIZATION: VIRTUALIZATION TECHNOLOGY

ABSTRACT

Today, in a competitive environment where the organization is located within, organizations should adopt the most effective strategies to make the maximum profit margins and to sustain their existence. Virtualization technology is refer to the separation of computer resources and an environment where multiple operating systems is runnig on a single physical hardware. This technology is very important for organizations. Virtualization Technology allows organizations flexibility and scalability, and provides a rapid response to increased business requirements. Recently, the number of institutions that benefited from this technology is increasing rapidly.

The aim of this study under this description is to determine and to discuss the advantages of virtualization technology. Study was carried out at universities in Turkey. Data collected through survey method in the study were analyzed by descriptive statistical methods and descriptive and structural equation modeling. “Cost savings” has been determined as a result of the study, is the most prominent advantage of virtualization technology.

Keywords: Virtualization Technology, Cost Savings, Structural Equation Modeling.

Jel Code: C39, C89.

¹ Bu çalışma Azerbaycan’da düzenlenen Uluslararası İşletme Yönetimi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kongresi’nde sözlü sunulan bildirden türetilmiştir.

² Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F., Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, abdulkadir@atauni.edu.tr

³ Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F., Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, anaralan@atauni.edu.tr

⁴ Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, hcam@gumushane.edu.tr

1. GİRİŞ

Gelişen teknoloji ve küreselleşme, organizasyonları daha önce rekabet etmeleri için ellerinde bulunan üstünlükleri daha iyi noktalara taşımaları ve gerçekten üstünlük olarak kalmalarını sağlamaları konusunda zorlamaktadır. Bu üstünlükler zamanı geldiğinde pazarda ayakta kalmalarını sağlayan yegane etkenler olacaktır. Bu nedenle tüm organizasyonlar gelişen yapıyı, maliyetlerini minimum kılmaları için takip etmektedir. Son dönemlerin en önemli üstünlüklerinden birisinin adı da sanallaştırma teknolojisidir.

Türkiye’de ve Dünya’da birçok organizasyonun adapte olduğu sanallaştırma teknolojisinin organizasyonlara sağladığı faydaların tartışıldığı bu çalışmada, bu teknolojiyi uygulayanların hangi faktörlerden daha çok etkilendiği de ayrıca vurgulanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR ÖZETİ

Sanallaştırma kavramı ilk defa IBM tarafından 1960 yılında kullanıcılarına birden fazla çalışma sisteminde çalışma imkânı veren sistem için kullanılmıştır (Sheau-Pyng vd, 2012: 147). Bu yeni teknoloji yöneticilere daha fazla esneklik tanımış ve işletmelerde etkinliği arttırmıştır (Lee vd. 2010: 99). Sanallaştırma; fiziksel kaynakları, organizasyonun ihtiyacı çerçevesinde gerektiği kadar mantıksal bölümlere ayırarak, toplam sunucu sayısını ve verimliliğini iyileştirme sürecidir. Organizasyonların personel sayısını ve diğer maliyetlerini azaltmasının yanı sıra sanallaştırma, organizasyonlara yüksek verimlilik ve esneklik sağlamaktadır. Sanallaştırma kısaca birden fazla işletim sisteminin tek makine içinde aynı anda çalışmasına izin veren bir sistemi ifade etmektedir. Bu durum organizasyonların masaüstü ortamlarında tekdüzelik sağlamaktadır (Barret, Kipper, 2010). Sanallaştırma teknolojisinin çalışma mantığı; tek bir donanım platformu üzerine kurulu olan temel bir yazılımın, bilgisayar ortamını içinde barındıran sanal bir makine oluşturarak, kendi içinde diğer misafir yazılımların çalışmasına izin vermesi fikrine dayanmaktadır. Yani tek makine içinde birden fazla makinenin soyut bir şekilde çalışması da denilebilir (Marshall, Rennolds ve McCrory, 2006).

Sanallaştırma teknolojisi, iş süreçlerinden, yönetime, üretimden, finansa kadar işletmelerin birçok alanında kullanılmakta ve birçok avantaj sağlamaktadır. İşletmeler verileri sanallaştırarak işletmelerin hemen hemen her departmanında hızlı ve anında raporlar hazırlayabilirler (Van Der Lans, 2012: 8). Bu ve benzeri avantajlar, sanallaştırma teknolojisinin kullanımını hem Dünya’da hem de Türkiye’de arttırmaktadır. Sanallaştırma teknolojisinin sunduğu faydalar birçok organizasyon tarafından anlaşıldığı ölçüde uygulama alanı da gün geçtikçe genişlemektedir. Örneğin; Yapı Kredi Bankası sahip olduğu 600 adet fiziksel sunucusunu sanallaştırarak 33 fiziksel sunucuya düşürmüştür. Kurum 4 ay gibi bir sürede yatırımının geri dönüşünü sağladığını açıklamıştır. Anadolu Üniversitesi, 8 sunucu ile 120 sanal makineyi yönettiğini ve bu sayede elektrik masraflarında %40 tasarruf sağladığını açıklamıştır. Bunların yanında isimlerini tek tek sayamadığımız birçok kurum sanallaştırma ile bilişim teknoloji yapılarını iyileştirmektedir.

Sanallaştırma teknolojisinin işletmelerde etkin kullanımı yakın tarihlere dayanmaktadır. Bu sebeple literatürde bu teknolojinin avantajlarını tespit etmeye ve hesaplamaya çalışan çalışma sayısı sınırlıdır.

Klems vd. (2008), çalışmalarında sanallaştırma teknoloji ile oluşturulan bulut bilişim teknolojisinin maliyetleri ile benzer maliyetleri karşılaştıran, bunları temsili senaryolarla ortaya koyan bir model ortaya koymuşlardır.

Etro (2009), çalışmasında sanallaştırma altyapısının kurularak, işletmelerin sabit maliyetlerini önemli ölçüde azaltılabileceğini gösteren bir model ortaya koymuştur. Bu modelin Avrupa Birliğindeki binlerce KOBİ’nin kullanımı ile Avrupa Birliğinin büyümesinde önemli rol oynayabileceğini tespit etmiştir.

Wang vd. (2010), çalışmalarında bilgisayarlardaki saldırı tespit sistemlerinin etkinliğini arttırmada sanallaştırmanın, geleneksel ağ tabanlı teknolojilere göre avantajlı olduğunu tespit etmişlerdir.

Aljabre (2012), çalışmasında Bulut bilişim sisteminin temelini oluşturan sanallaştırma teknolojisini, sadece büyük ölçekli işletmelerde değil, küçük ölçekli işletmelerde de birçok avantajı beraberinde getirdiğini ortaya koymuştur.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada amaç; sanallaştırma teknolojisini bilgi işlem çalışanlarının benimsemesinde hangi etkenlerin öne çıktığını belirlemek ve sanallaştırma teknolojisini öne çıkan avantajlarının tartışılmasıdır. Organizasyonlar

için etkin bir maliyet avantajı sağladığı belirlenen sanallaştırma teknolojisinin, kullanıcılara sunmuş olduğu avantajların, kullanıcıları bu teknolojiyi kullanmaları yönünde ne derecede etkilediği ele alınmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın ilk aşamasında yer alan sanallaştırmanın benimsenmesini etkileyen etkenlerin belirlenmesinde yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. İkinci aşamasında ise tanımlayıcı istatistiksel yöntemlere yer verilmiştir. YEM gözlenen değişkenler (observed variable) ve örtük değişkenler (latent variable) arasındaki nedensel ilişkilerin ve korelasyon ilişkilerinin birlikte bulunduğu modellerin test edilmesi için kullanılan istatistiksel bir tekniktir. Değişkenler arasındaki ilişkileri tespit etmek amacıyla, faktör analizi, varyans, kovaryans analizleri ve çoklu regresyon gibi analizleri bir araya getiren çok değişkenli bir analiz yöntemidir (Tüfekçi ve Tüfekçi, 2006). Çalışmanın verileri SPSS 19.0 paket programı ve AMOS 20.0 paket programı ile analiz edilmiştir.

4.1. Örneklem Süreci

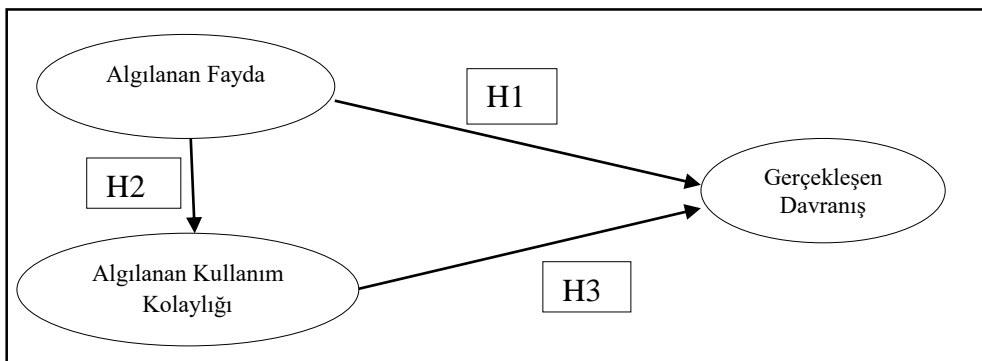
Araştırmamızın evreni Türkiye’de bulunan kamuya ait ve özel üniversitelerde çalışan bilgi işlem çalışanlarından oluşmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye’deki üniversitelerde ortalama 750 bilgi işlem çalışanın (Daire başkanı, Başkan yardımcısı, Şube müdürü ve Uzman) olduğu belirlenmiştir. Örneklem kütesinin belirlenmesinde kolayda örneklem yöntemi kullanılmıştır. %95 güven aralığında e=%5 hata payı 750 kişilik bir evrenin örneklem büyüklüğünün 235 olması gerekmektedir (Kurtuluş,1998: 235). Araştırmada 260 anket uygulanmış hatalı olanlar elenerek 250 tanesi dikkate alınmıştır.

4.2. Veri Toplama Yöntem ve Aracı

Bu araştırmada verilerin toplanması aşamasında kantitatif araştırma yöntemlerinden biri olan anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada yer alan anket 03.02.2012 tarihinde 100 üniversitede çalışan 260 bilgi işlem çalışanı üzerinde uygulanmıştır. Anket formları, yüz yüze görüşme (telefonla) yönteminin yanı sıra, e-posta ile ulaştırılarak yapılmıştır. Anketin ilk bölümünde bilgi işlem çalışanlarının demografik özelliklerini ve sanallaştırmada ne durumda olduklarını belirlemeye yönelik 8 soru kullanılmıştır. Anketin ikinci bölümünde teknoloji kabul modeli dahilinde yer alan algılanan faydayı ifade eden 16 soru, algılanan kullanım kolaylığını ifade eden 4 soru, gerçekleşen davranışı ifade eden 3 soru olmak üzere toplamda 31 sorudan oluşmaktadır.

4.3. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Bu süreçte teknoloji benimseme modelleri incelenmiş ve diğer modeller tek tek ele alınmıştır. Araştırmanın amacına en uygun model Davis ve diğ., (1989)’in ortaya koyduğu teknoloji kabul modeli olarak düşünülmüştür. Model içinde yer alan değişkenlerin boyutlarının çalışmaya uygunluğu değerlendirilmiş ve çalışmanın amacına uygun yeni değişkenler eklenirken bazı etkenlerde modelden çıkarılarak Şekil 1’de oluşturulan teorik model oluşturulmuştur.

Şekil 1. Çalışmanın Teorik Modeli ve Hipotezleri

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (46-56)

Volume: 4 Issue: 8 (46-56)

H₁: Kullanıcıların sanallaştırma teknolojisine yönelik algıladıkları fayda, onların bu teknolojiyi kullanma konusundaki davranışlarını olumlu etkilemektedir.

H₂: Kullanıcıların sanallaştırma teknolojisini benimsemesine yönelik algıladığı fayda, onların bu teknolojiyi benimsemesine yönelik kullanım kolaylığı algısını olumlu etkilemektedir.

H₃: Kullanıcıların sanallaştırma teknolojisini benimsemesine yönelik kullanım kolaylığı algısı, onların bu teknolojiyi kullanma konusundaki davranışlarını olumlu etkilemektedir.

5. VERİLERİN ANALİZİ VE BULGULAR

5.1. Demografik Bulgular

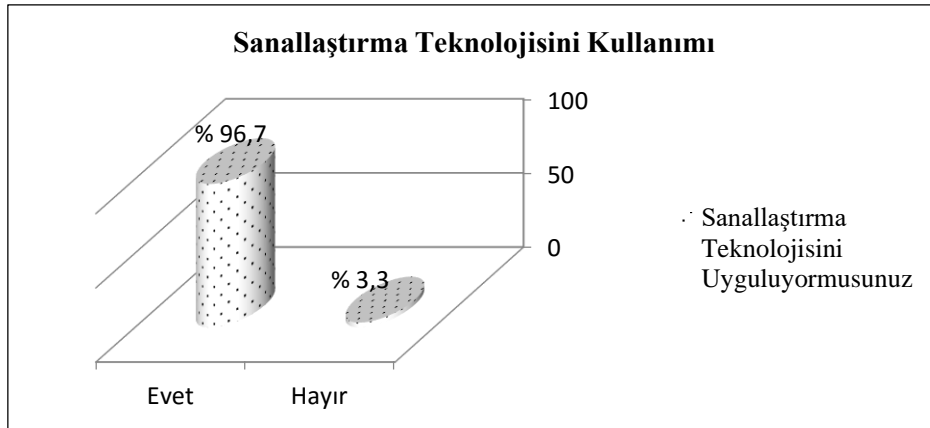
Bilgi işlem çalışanlarının demografik açıdan değerlendirilmesinin sonuçları Tablo 1'de özetlenmiştir. Katılımcıların %24,4'ü kadın, %75,6'sı erkek bilişim uzmanlarından oluşmaktadır. Yaş dağılımı değişkeni incelendiğinde ise, katılımcıların 18-25 yaş aralığının da %18, 26-35 yaş aralığının da %51,6 ve 36 üstü yaş aralığında ise %30,4 oranında dağıldığı görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde, %4,8 oranında önlisans seviyesinde, %65,6 oranında lisans seviyesinde ve %29,6 oranında lisansüstü düzeyinde bilgi işlem çalışanının yer aldığı görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

	Değişken	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	61	24,4
	Erkek	189	75,6
Yaş	18-25	45	18
	26-35	129	51,6
	36 ve Üstü	76	30,4
Eğitim	Önlisans	12	4,8
	Lisans	164	65,6
	Lisans Üstü	74	29,6

5.2. Diğer Bulgular

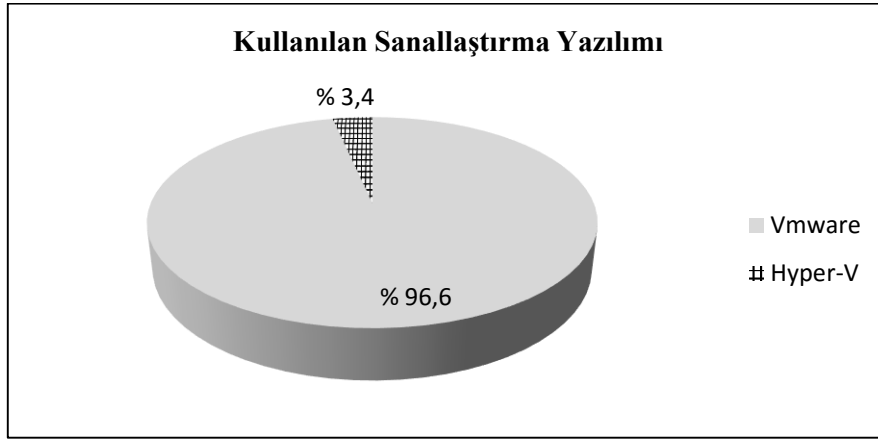
Üniversitelerde sanallaştırma teknolojisinin kullanımına ilişkin bulgular bu başlık altında derlenmiştir.

Şekil 2. Üniversitelerin Sanallaştırma Teknolojisi Açısından Değerlendirilmesi

Şekil 2’de görüldüğü gibi araştırma yapılan Üniversitelerin %96,7’si sanallaştırma teknolojisini uygulamaktadır. Üniversitelerin %3,3’ü sanallaştırma teknolojisini kurumlarında uygulamadıklarını belirtmiştir.

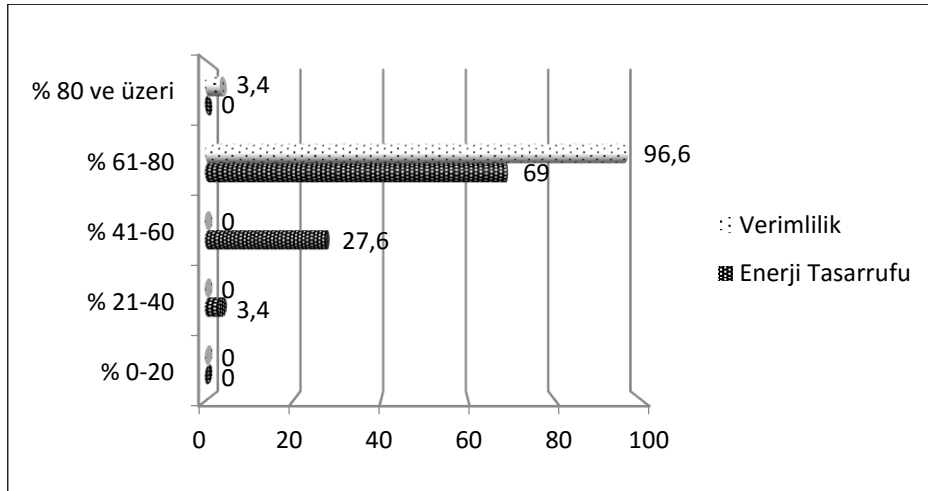
Üniversitelerin kullandıkları sanallaştırma yazılımları Şekil 3’de gösterilmektedir.

Şekil 3. Üniversitelerin Tercih Ettikleri Sanallaştırma Yazılımları

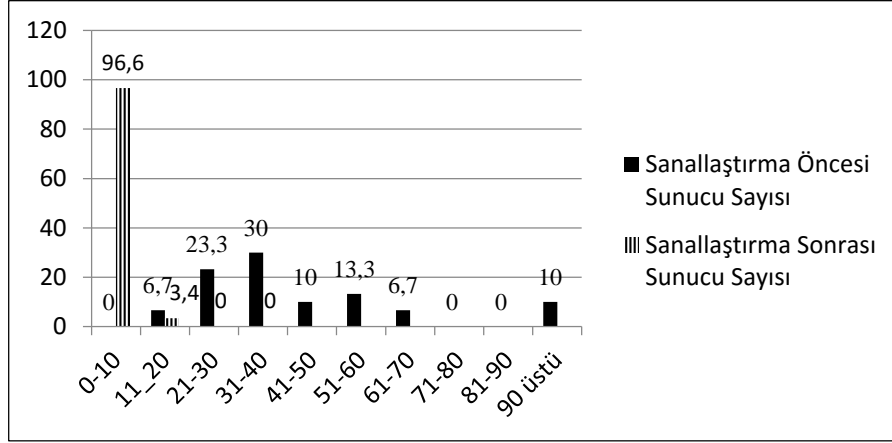
Şekil 3’de Üniversitelerin %96,6’sının VMware sanallaştırma yazılımını kullanırken sadece %3,4’ünün Hyper-V yazılımını tercih ettiği görülmektedir. Bu sonuçta anlaşılacağı üzere VMware’in sanallaştırma konusunda lider bir firma olma özelliği de istatistiksel olarak desteklenmektedir.

Üniversitelerin sanallaştırma teknolojisini uyguladıktan sonra elde ettiği enerji tasarrufu ve sunucu verimliliği Şekil 4’de gösterilmektedir.

Şekil 4. Sanallaştırmadan Sağlanan Enerji Tasarrufları ve Sunucu Verimlilikleri

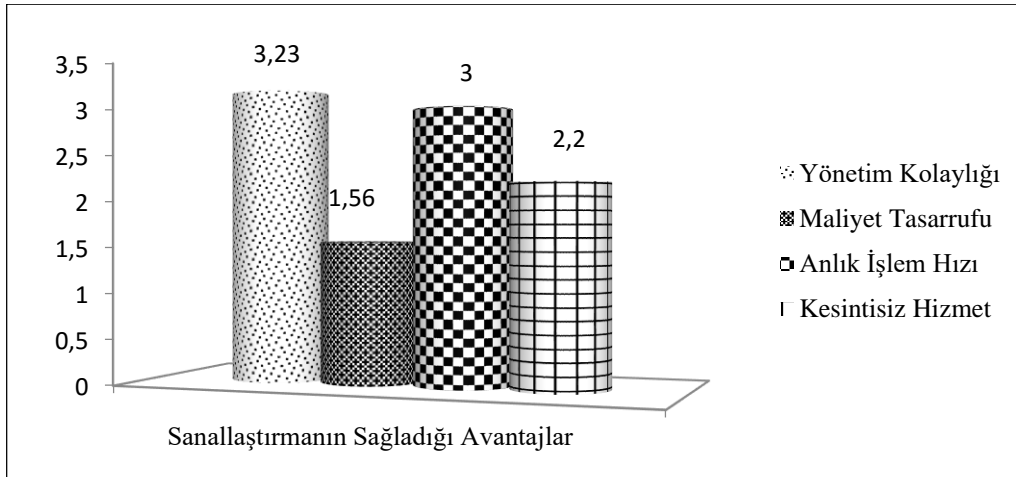
Üniversitelerin sanallaştırma teknolojisi uygulamadan önceki ve sonraki durumlarını değerlendirmek amacıyla sanallaştırma teknolojisinden sağladıkları enerji tasarrufu miktarları ve sunucularının verimlilik artışları sorulmuştur. Sanallaştırma teknolojisini uygulayan Üniversitelerin % 96,6’sı sunucularından % 61-80 civarında verimlilik sağladıklarını belirtmiştir. % 69’u ise sanallaştırma sonrası % 61-80 civarında enerji tasarrufu sağladıklarını ifade etmişlerdir.

Şekil 5. Üniversitelerin Sanallaştırma Öncesi ve Sonrası Sunucu Sayıları

Sanallaştırma teknolojisinin Üniversitelerin sunucu sayılarını nasıl etkilediği Şekil 5’de görülmektedir. Üniversitelerin sanallaştırma teknolojisini uygulamadan önce %30’unun 31-40 civarında sunucusu olduğu, %10’unun 90 ve üzerinde sunucusu olduğu %23,3’ünün ise 21-30 arası sunucusunun olduğu tespit edilmiştir. Sanallaştırma teknolojisini uygulamaya başladıklarında ise %96,6’sının sunucu sayısının 1-10 civarında sunucu sayısına düştüğü görülmüştür. Yapılan araştırmada sanallaştırma sonrasında Üniversitelerin yalnızca %3,4’ünün sunucu sayısının 11-20 arasında olduğu görülmüştür. Bunun sebebinin ise bu kurumların işlem hacmi çok büyük olan Üniversiteler olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sanallaştırma teknolojisini uygulayan Üniversitelerin bu teknolojiyen elde ettikleri avantajları puanlayarak değerlendirmelerinin sonuçları Şekil 6’da görülmektedir.

Şekil 6. Üniversitelerin Sanallaştırma Teknolojisinin Sağladığı Avantajları Değerlendirmesi

Üniversitelerden sanallaştırma teknolojisinin sağladığı avantajları değerlendirmeleri istenmiştir. En önemli gördükleri ve en çok faydalandıkları avantaja 4 ile 1 puan, arasında puanlar vererek bu değerlendirmeyi yapabilecekleri söylenmiştir. Bu doğrultuda Şekil 6’da görüldüğü gibi Üniversiteler sanallaştırma teknolojisinin en çok yönetim açısından kolaylık sağladığını 3,23 puan vererek ifade etmişlerdir. Ankete katılan Üniversiteler sanallaştırmanın anlık yüksek işlem taleplerine hızlı ve etkili yanıt verebilme yeteneğine 3 puan verirken, kesintisiz hizmet verebilme özelliğine ise 2,2 puan vermişlerdir. Üniversiteler 1,56 puanı sanallaştırmanın maliyet tasarrufu sağlama avantajına vermişlerdir.

5.3. Ölçeğin Güvenilirlik ve Geçerliliğine Yönelik Analiz Sonuçları

Araştırmada Davis ve diğ. 1989'da yaptığı çalışmada kullandıkları ve daha sonra birçok çalışmada kullanılan ölçek kullanılmıştır. Fakat yinede değişkenlerin güvenilirlik ve geçerlilikleri modele dahil edilmeden test edilmiştir. İçsel tutarlılığı ölçmede en çok kullanılan Cronbach Alfa katsayısı ve ikiye ayırma güvenilirliği yöntemleridir. 0 ile 1 arası değerler alan Cronbach Alfa değerinin en az 0,70 ve üstü olması istenmektedir (Altunışık ve diğ., 2005). Araştırmada da ölçeğin güvenilirliğini analiz etmek için iç tutarlılık analizi metotlarından biri olan Cronbach Alfa Katsayısı kullanılacaktır. Geçerlilik, bir test veya ölçeğin ölçmek isteneni ölçme derecesini ifade etmektedir. Ölçekte yer alan sorular ile gerçekte ölçülmek istenenin ölçülmesi beklenmektedir (Altunışık ve diğ., 2005). Yapı geçerliliği için genelde faktör analizi kullanılmaktadır. Araştırma ölçeğinin geçerliliğini test etmek amacıyla açıklayıcı faktör analizinden faydalanılmıştır.

Tüm değişkenlerin dahil edildiği güvenilirlik testinde genel Cronbach Alfa Katsayısı 0,92 olarak tespit edilmiş ve bu oranın 0,70'den oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Analiz sonucu özdeğeri 1'den büyük 3 faktör elde edilmiştir. Değişkenlerin 0,40 ve üzeri faktör yüküne sahip olan değerler dikkate alınmıştır. Bu faktörler toplam varyansın % 60,807'sini açıklamaktadır. KMO örneklem yeterlilik ölçütü: %91,5, Barlett Küresellik testi: 2041,21, $p < 0,000$ olarak tespit edilmiştir. literatüre göre bu değerler kabuledilebilir ölçülerde yer almaktadır. Tablo 2'de elde edilen faktör değişkenleri, faktör yükleri, varyans yüzdeleri yer almaktadır.

Tablo 2. Model Faktörleri

Değişkenler	Faktör Yükleri	Varyans Yüzdesi	Cronbach Alpha
1- Algılanan Fayda		32,404	0,917
AF1	0,737		
AF2	0,865		
AF3	0,841		
AF4	0,826		
AF5	0,839		
AF6	0,629		
AF11	0,571		
AF12	0,695		
AF17	0,554		
2- Algılanan Kullanım Kolaylığı		19,629	0,842
AKK1	0,835		
AKK2	0,804		
AKK3	0,706		
AKK4	0,752		
3- Gerçekleşen Davranış		8,774	0,73
GD1	0,568		
GD2	0,684		
GD3	0,642		

5.4. Modelin Yapısal Eşitlik Analiz Sonuçları

Modelde yer alan ölçeğin güvenilirliği ve geçerliliği test edildikten sonra, yapısal modelin testine geçilmiştir. Yapısal modelin testinde AMOS 20.0 paket programı kullanılmıştır. Ölçme modelinin testinde ortaya çıkan analiz sonuçları, parametre değerlerine, gözlenen değişkenlerin hata değerlerine ve gözlenen değişkenler ile örtük değişken arasındaki standardize edilmiş katsayılara göre değerlendirilmiştir. Sonuçlarda anlamsız ve anormal bir değere rastlanmamıştır. İlerleyen aşamada yapısal eşitlik modelinde önceden belirlenen modelin elde edilen veriyi ne kadar iyi açıkladığını görebilmek için uyum iyiliği ölçüleri incelenmiştir. Uyum iyiliği ölçüleri, yapısal modelin kabul edilmesi veya reddedilmesi kararının alındığı aşamadır. Birçok uyum iyiliği ölçüleri bulunmasına rağmen uygulamada bunlardan ancak 5 veya 6 tanesi kullanılmaktadır (Garson, 2007). Bu çalışmada da literatürde en fazla yer alan uyum iyiliği ölçüleri kullanılmıştır.

Tablo 3. Araştırma Modelinin Uyum İyiliği Ölçüleri

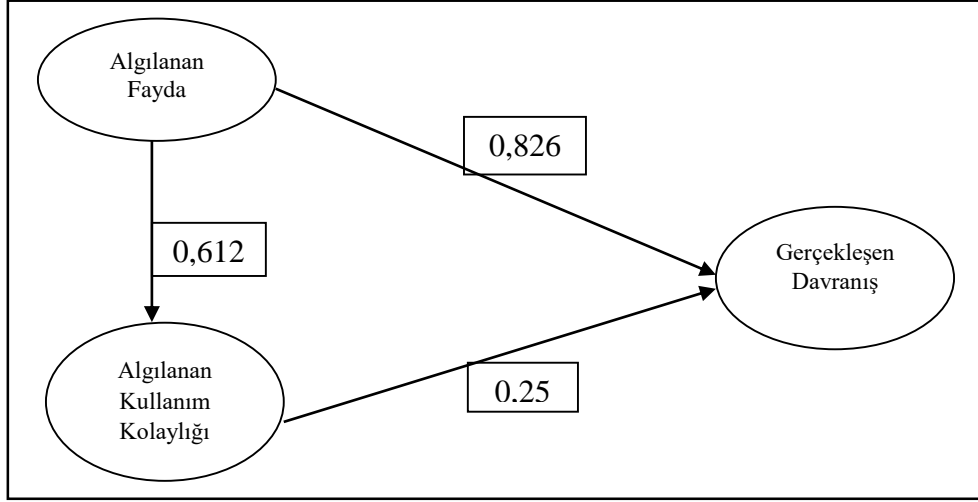
Uyum Ölçüsü	İdeal Uyum Değerleri	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri	Faktörün Değeri	Uyum
χ^2	(P>0,05) arzulanmaktadır.		206,990	
χ^2 /df	$\chi^2 /df \leq 2$	$\chi^2 /df \leq 5$	2,352	
RMSEA	0.00<RMSEA<0.05	0.05<RMSEA<0.10	0,074	
GFI	0.95<GFI<1.00	0.90<GFI<0.95	0,901	
AGFI	0.90<AGFI<1.00	0.80<AGFI<0.90	0,865	
CFI	0.95<CFI<1.00	0.90<CFI<0.95	0,938	
NFI	0.95<NFI<1.00	0.90<NFI<0.95	0,898	
TLI	0.95<NFI<1.00	0.90<NFI<0.95	0,927	
RFI	0.90<RFI<1.00	0.85<RFI<0.90	0,879	

Tablo 3’de görüldüğü üzere araştırma modelinin $\chi^2 = 206,990$ ’dır. Bu değer çok daha anlamlı bir şekilde değerlendirilmesi için farklı uyum ölçülerine bakılarak karar verilmelidir. Model ile veriler arasındaki uyumun test edildiğinde ortaya çıkan sonuçlar içinde değerlendirilen ölçülerden biri χ^2/df oranıdır. Araştırma modelinin $\chi^2 /df = 2,352$ ’dir. Modelin χ^2 /df değerinin kabul edilebilir uyum ölçüsü dahilinde olduğu görülmektedir. Araştırmanın modelinin RMSA değeri 0,074 olarak bulunmuştur. Araştırma modelinin CFI değeri 0,938 olduğu için kabul edilebilir uyum ölçüsü olarak görülebilmektedir. Araştırmanın modelinin NFI ve TLI değerleri 0,898 ve 0,927 çıkmıştır. Bu değerler kabul edilebilir uyum değerleridir.

Tablo 4. Standart Regresyon Yükleri

Değişkenler	Regresyon Yüğü
Algılanan Kullanım Kolaylığı.<--Algılanan Fayda	0,612
Gerçekleşen Davranış.<--Algılanan Fayda	0,826
Gerçekleşen Davranış.<--Algılanan Kullanım Kolaylığı	0,251

Standart yükler ise regresyondaki beta değerlerine benzemek ve ilişkilerin etki gücünü göstermektedir. Bu yükler en çok 1 değeri alırken en düşük 0 değeri almaktadır (Hair ve diğ., 1998). Modelde yer alan regresyon değerleri Tablo 4’de ve Şekil 7’de görülmektedir.

Şekil 7. Modelin Regresyon Yönleri ve Standart Regresyon Yükleri

Tablo 5’de standart ve standart olmayan yükler ile hipotezlerin değerlendirilmesinde kullanılacak değerler yer almaktadır. Tablo 5’de ayrıca ilişkilerin anlamlı olup olmadıkları ve istenilen yönde olup olmadıkları da değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede AMOS programının her bir ilişki için ortaya koyduğu p değerlerinden faydalanılmıştır. Hipotezlerimizin yönü olumlu yada olumsuz şeklinde tek yönlü olduğu için tek yönlü test değerleri değerlendirilmiştir (Hair ve diğ., 1998:613). Bu nedenle $p < 0,05$ düzeyinde 0,05’ten küçük olan p değerleri anlamlı olarak değerlendirilmiştir.

Critical ratio yani t değerleri, 1,65 ve üzeri anlamlı olarak değerlendirilirken, $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır. Tablo 5’de verilen p ve t değerleri değerlendirildiğinde birbirine paralel olarak H1 ve H2 hipotezleri kabul edilirken H3 hipotezi ret edilmiştir. Tablo 5 incelendiğinde bilgi işlem çalışanlarının sanallaştırma teknolojisini benimsemesinde Davis ve diğ. (1989) ve Venkatesh ve Davis (2000) yaptıkları çalışmada tespit ettikleri gibi algılanan faydanın bu teknolojiyi kullanma niyetlerini ve davranışlarını etkileyen en büyük belirleyici olduğu görülmektedir. Bilgi işlem çalışanları sanallaştırma teknolojisinin kurulumunun ve kullanımının kolay olduğunu düşünmedikleri için davranışları üzerinde de bu etken belirleyici olmamıştır.

Tablo 5. Araştırma Modelinin Hipotezlerinin Değerlendirilmesi

Modeldeki İlişkiler	Yapısal	Standart Olmayan Yükler	Standart Olan Yükler	Standart Hata	Critical Ratio t değerleri	P değerleri	Hipotez Sonucu
Algılanan Fayda Faktörünü Etkileyen Değişkenler ($R^2=0,983$)							
H1:Algılanan Fayda---Algılanan Kullanım Kolaylığı		0,568	0,612	0,074	7,715	0,00	Kabul
H2: Algılanan Fayda---Gerçekleşen Davranış		0,291	0,826	0,144	2,021	0,043	Kabul
Algılanan Kullanım Kolaylığı Faktörünü Etkileyen Değişkenler ($R^2=0,374$)							
H3:Algılanan Kullanım Kolaylığı —Gerçekleşen Davranış		0,096	0,251	0,160	0,598	0,550	Ret

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sanallaştırma teknolojileri organizasyonlara rekabet üstünlüğü sağlama konusunda büyük fırsatlar sunmaktadır. Bu teknolojinin sağladığı enerji tasarrufu ile işletmede, elde edilen donanım konsolidasyonu, bilgi işlem altyapılarının yönetim, işletme ve bakım maliyetlerini önemli ölçüde azalması sanallaştırma teknolojisini kullanan organizasyonlara %70'lere varan bir maliyet tasarrufu sağlamaktadır. Bu önemli avantajlarıyla sanallaştırma tüm dünyada ve Türkiye'de önemli bir akım halini almaktadır. Bu çalışmada da sanallaştırma teknolojisinin faydalarının bu teknolojiyi kullananları nasıl etkilediği ve sanallaştırma uygulamadan önceki ve sonraki yapının karşılaştırılması söz konusudur. Çalışmanın sonucunda sanallaştırmanın sunduğu avantajlardan maliyet tasarrufu etkin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Yapılan anket çalışmasında kurumların sanallaştırma teknolojisini uygulayıp uygulamadıkları, eğer uyguluyorlarsa yaşadıkları avantajları değerlendirmeleri istenmiştir. Sonuç olarak anket uygulanan Üniversitelerin %96,7'sinin sanallaştırma teknolojisini uyguladıkları ve bu teknoloji sayesinde %96,6'sının yaklaşık %70 oranında sunuculardan verim aldığı anlaşılmıştır. Bunun yanında sanallaştırma uygulayan Üniversitelerin %69'u daha önceki yapıya göre yaklaşık %70 oranında enerji tasarrufu sağladıklarını belirtmişlerdir. Araştırma yapılan Üniversitelerin %96,6'sı VMware sanallaştırma yazılımını tercih ettiklerini belirtmiştir. Üniversitelerin sanallaştırma sonucunda yaşadıkları avantajları 4 (en yüksek puan) ile 1 (en düşük puan) arasında puanlarla değerlendirmesi istenmiştir. Bu değerlendirme sonucunda üniversiteler yönetim kolaylığı sağlama avantajına 3,23, anlık yüksek işlem taleplerine hızlı ve etkili yanıt vermesi avantajına 3, kesintisiz hizmet avantajına 2,2 ve maliyet tasarrufu avantajına ise ortalama 1,56 puan vererek değerlendirmişlerdir. Sanallaştırmanın en büyük avantajı olarak düşünülen maliyet tasarrufu avantajının Üniversitelerden en düşük puanı aldığı görülmektedir. Bu noktada görüşülen Üniversitelerin çoğunun kamu kurumu olmasından dolayı maliyet avantajının gereken önemi görmediği düşünülmektedir. Fakat diğer avantajlar değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuçlardan diğer avantajlarında temelinin maliyet avantajına dayandığı görülmektedir. Örneğin en yüksek puanı alan yönetim kolaylığı avantajı sunucuların azalmasından kaynaklandığı için maliyet avantajını ikame etmektedir. Ayrıca bu avantaj sayesinde kurum daha az uzman personel istihdam ederek personel giderlerini de otomatikman düşürmektedir. Diğer avantajlarda örnekteki benzer maliyet avantajları sağlamaktadır.

Anket çalışması Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinin bilgi işlem departmanında ki bilgi işlem çalışanlarına uygulanmıştır. Bu aşamada üniversitelerin sanallaştırma teknolojisi açısından ne durumda oldukları ve bilgi işlem çalışanlarının bu teknolojiyi benimsemeleri üzerinde en çok etkili olan etkenleri belirlemek amaçlanmıştır. Anket çalışması sonucunda bilgi işlem çalışanlarının sanallaştırma teknolojisini benimsemelerini bu teknolojinin onlara sunduğu yönetim kolaylığı, maliyet tasarrufu, yüksek depolama olanağı, anlık işlem yapabilme yeteneği ve diğer faydalar %98,3 oranında etkilemektedir. Bunun anlamı bilgi işlem çalışanları sanallaştırma teknolojisini algıladıkları faydalardan dolayı uygulamayı seçmişler veya seçmeyi düşünmektedirler. Ayrıca algılanan kullanım kolaylığı faktörünün içinde yer alan sorulara bilgi işlem çalışanları 2'ye yakın yani katılmamaları noktasında cevaplar vererek sanallaştırma teknolojisinin kurulumunun ve kullanımının kolay olmadığını düşünmektedirler. Genel olarak bakıldığında da fiziksel bir yapının sanal bir yapıya dönüştürülmesi ve dönüştürüldükten sonra uzman bir kadro olmadan çalıştırılması kolay olmamaktadır. Bu duruma paralel olarak bilgi işlem çalışanlarının bu teknolojiyi benimsemeleri üzerinde algıladıkları kullanım kolaylığı etkin bir faktör belirlenmemiştir. Yani H3 hipotezi reddedilmiştir.

Bilgi işlem çalışanları tarafından algılanan faydalar bu teknolojinin uygulanmaya başlamasından sonra tek tek ortaya çıkarak kurumları buldukları kötü yapıdan kurtarmıştır. Genel olarak bakıldığında kurumlar bu teknoloji sayesinde eski yapılarına göre çok daha verimli çalışan bilgi işlem yapısına kavuşmuşlardır. Bilgi işlem çalışanlarının istatistiksel olarak ortaya koydukları fayda faktörünün değişkenleri fayda olarak kurumların yapısında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

ALJABRE Abdulaziz (2012), "Cloud Computing for Increased Business Value" **International Journal of Business and Social Science**, 3(1), 234-239.

ALTUNIŞIK Remzi; Recai COŞKUN, Serkan BAYRAKTAROĞLU ve Engin YILDIRIM (2005), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı**, Dördüncü Baskı, Sakarya: Sakarya Kitabevi.

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (46-56)

Volume: 4 Issue: 8 (46-56)

BARRETT, Diane ve Grep KIPPER (2010), **Virtualization and Forensics A Digital Forensic Investigator's Guide to Virtual Environments**, USA: Elsevier.

DAVIS, Fred D.; Richard P. BAGOZZI ve Paul R. WARSHAW (1989), "User Acceptance Of Computer Technology: A Comparison of Two Theoretical Models, *Management Science*", 35 (8), 982-1003.

ETRO Federico, (2009), "The Economic Impact of Cloud Computing on Business Creation, Employment and Output in Europe. An application of the Endogenous Market Structures Approach to a GPT innovation", **Review of Business and Economics**, 54 (2), 179-208.

GARSON G. David (2007), **Structural Equation Modeling**. [Erişim Adresi: http://www2.chass.ncsu.edu/garson/pa_765/structur.htm. Erişim Tarihi: 15.04.2012].

HAIR, Joseph F. Jr; Ralph E. ANDERSON; Ronald L. TATHAM ve William C. BLACK (1998), **Multivariate Data Analysis**, Beşinci Baskı, New Jersey: Prentice Hall, Upper Saddle River.

KLEMS Markus; Jens NIMIS ve Stefan TAI (2009), "Do clouds compute? a Framework for Estimating The Value of Cloud Computing." Editor: Weinhardt et al., *Designing E-Business Systems. Markets, Services, and Networks.*, 110-123

KURTULUŞ Kemal (1998). **Pazarlama Araştırmaları**, Altıncı Baskı, İstanbul: Avcıol Basım Yayım.

LEE Min; Anjur Sundaresan Krishnakumar; Padmanabhan KRISHNAN; Navjot SINGH ve Shalini. YAJNİK (2010), Supporting Soft Real-Time Tasks in the Xen Hypervisor, *ACM SIGPLAN Notices*, 45(7), 97-108.

MARSHALL David; Wade A RENNOLDS ve Dave MCCRORY (2006), **Advance Server Virtualization**, USA: Taylor & Francis Group.

SHEAU-PYNG Ju; Lai MING-FONG ve Fan CHIN-YUAN (2012), "Using Patent Analysis to Analyze the Technological Developments of Virtualization", **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, 57, 146-154.

TÜFEKÇİ Nezihe ve Ömer Kürşad Tüfekçi (2006). "Bankacılık Sektöründe Farklı Olma Üstünlüğünün ve Müsteri Sadakatinin Yarattığı Değer: Isparta İlinde bir Uygulama", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2 (4), 170-183.

VAN DER LANS, Rick F. (2012), **Data Virtualization for Business Intelligence Systems**, Tokyo: Morgan Kaufmann Publishers.

VENKATESH Viswanath ve Fred D. DAVIS (2000), "A Theoretical Extension of the Technology Acceptance Model: Four Longitudinal Field Studies", **Management Science**, 46 (2), 186-204.

WANG Zhen; Meng YANG ve Sheng LI (2010), Study of Network-based Intrusion Detection System for Virtualization, 2nd International Conference on Computer Engineering and Technology, 16-18 Nisan 2010, Chengdu.

POLİTİK FAKTÖRLER İLE FİNANSMAN ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE: TEORİ VE LİTERATÜR

Hasan AYAYDIN¹

ÖZET

Birçok ampirik çalışma belirsizlik ve yatırım arasında negatif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmalarda elde edilen bulgular belirsizliğin yatırım fırsatlarına gösterilen yatırım yapma hevesini azalttığını göstermektedir. Politik faktörler ile finansman arasındaki ilişkiyi konu edinen çalışmaların yeterli düzeyde olmayışı bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle bu çalışmanın amacı literatürdeki bu boşluğu doldurmaktır. Bu amaçla literatürde politik faktörler-f finansman ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar irdelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Politik Risk, Politik İstikrarsızlık, Politik Belirsizlik.

Jel Kodu: G32, G20.

ABSTRACT

Many empirical studies have found that there is a negative relationship between uncertainty and investment. The study results indicate that uncertainty reduces the enthusiasm to investment. In addition, deficiency of the studies in which researching relationship between uncertainty financing has given light to this study. From this point the aim of this study is to fill this gap in the literature. For this purpose, the studies on the relationship between political factors – financing in the literature was examined.

Key Words: Political Risk, Political Instability, Political Uncertainty.

Jel Code: G32, G20.

1. GİRİŞ

Politik faktörlerin reel ekonomi, varlık fiyatları, sermaye piyasası ve finansal risk ile ilişkisi üzerine çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen (Alesina ve Rodrik, 1994; Bloomberg ve Hess, 2001; Knack ve Keefer, 2006), çok az sayıda çalışma politik faktörlerin firma yatırım kararlarına etkisini incelemiştir. Ancak son zamanlarda bu ilişkiyi inceleyen çalışmalara rastlanmaktadır (Julio ve Yook (2012).

Politik faktörlerin reel kararlar üzerindeki etkisini incelemenin önemli bir yolu politik belirsizlik ve istikrarsızlık kanallarını kullanılarak yapılan incelemedir. Teşvikler ve belirsizlik, hükümet politikalarında olası bir değişiklik ile ilişkilendirilir. Politik belirsizliğin etkileri, son dönemdeki finansal kriz ve durgunluktan sonra daha iyi anlaşılmaktadır. Hükümetlerin kısa dönemde yatırımları arttırmak için, uzun dönemde de ekonomik politika geliştirmek için yapacakları hakkında büyük bir belirsizlik söz konusu olabilir. Bu belirsizliğin, firmaların yatırım kararlarını ertelemelerine sebep olduğu ve finansal düzenlemeler ve makroekonomik politikalarındaki belirsizlik giderilmeden yatırım yapmayacak olmalarının ekonomide gerçekleşecek olan düzelmeyi baskıladığı tartışılmaktadır. Birçok çalışma, politik belirsizliğin ulusal seçimler sırasında arttığını göstermektedir. Örneğin, Bialkowski vd. (2008) piyasa indekslerinin seçimler sırasında daha değişken olduğunu tespit etmişlerdir ve Boutchkova vd. (2012) politik olarak daha hassas olan sektörlerin seçimler sırasında daha az tahmin edilebilen nakit akışları olduğunu göstermektedir. Mei ve Guo (2004) 1998 Asya finansal krizi dönemindeki seçimler sırasında hisse senedi piyasasının daha değişken olduğunu bulmuşlardır.

Politik faktörler ile finansman arasındaki ilişkiyi konu edinen çalışmaların yeterli düzeyde olmayışı bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle bu çalışmanın amacı literatürdeki bu

¹ Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İİBF-İşletme Bölümü, hayaydin61@gumushane.edu.tr

boşluğu doldurmaktır. Bu amaçla literatürde politika-finansman ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar irdelenmiştir.

Çalışmanın amacı, politik faktörler ile finansman arasındaki ilişkinin ilgili literatür dikkate alınarak teorik olarak ortaya konulmasıdır. Bu ilişkiyi konu edinen çalışmaların yeterli düzeyde olmayışı bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: POLİTİK RİSK, POLİTİK İSTİKRARSIZLIK, POLİTİK BELİRSİZLİK

Risk, bir varlığın beklenen getirisinin değişkenliği ya da finansal kaybın gerçekleşme olasılığıdır (Keown vd., 2002: 177; Gitman, 2003: 214). Finansal açıdan risk ise bir yatırım veya menkul değerle ilgili gerçekleşen nakit akımlarının tahmin edilen ve beklenen nakit akımlarından farklı olması olasılığıdır, diğer bir ifadeyle finansal açıdan risk gerçekleşen getirinin beklenen getiriden sapma olasılığıdır (Okka, 2009: 367). Çoğu zaman risk ile belirsizlik birbiriyle karıştırılmakta ve birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Ancak ikisi farklı anlamları ifade etmektedir. Riskte, olayların gerçekleşme olasılıkları belirlenebilirken, belirsizlikte bu olasılıkların belirlenmesi dahi mümkün değildir (Levy, 2002: 151). Belirsizlik; gelecekte oluşabilecek koşullar tanımlanabildiği ve olasılıkları hesaplanabildiği ölçüde riske dönüşmektedir (Pike ve Neale, 2006: 196). Beklenen değerden olumlu ya da olumsuz sapma olarak bilinen risk ise, çoğu kez beklenen değerden olumsuz sapma olarak algılanmakta ve bu sapma firmaları zarara uğratabilmektedir (Aydeniz, 2008: 4).

Genel olarak politik çevredeki veya hükümet politikalarındaki değişiklikler olarak tanımlanan politik risk, politik çevreden kaynaklanan tanımlanmamış ve belirlenmemiş bir risktir. Politik risk, hükümet faaliyetleri, hükümet müdahaleleri veya bazen hükümet uyusukluğu ve bunların negatif etkileri olarak tanımlanmaktadır (Friedmann ve Kim, 1988: 64). Başka bir görüşe göre politik risk, politik oluşumlar, politik olaylar ya da devlet yönetimindeki değişiklikler veya ülkedeki şiddet gibi politik zorlamaların belli bir endüstri veya şirketi hedef alması olarak tanımlanmıştır (Mudambi ve Navara, 2003: 249). Diğer bir ifadeyle politik risk, hükümet politikalarında beklenmeyen memnuniyetsizliklerin yatırımın getiri ve değerini olumsuz etkilemesidir. Dünyada meydana gelen siyasi ve ekonomik krizler, savaşlar, koruma girişimleri, kotalar, döviz kurundaki dalgalanmalar başlıca politik risk faktörleridir. Bu politik risk faktörlerindeki değişim iş çevresinde beklenmeyen memnuniyetsizlikleri beraberinde getirmektedir. Bu durumda politik risk faktörleri portföy yatırımlarını ve nakit akımlarını olumsuz etkilenmektedir (Clark ve Tunaru, 2001: 156). Ayrıca, sivil düzensizlik, artan kamulaşma, yerel fiyat kontrolleri, ambargo ve kontroller, fon akışı kısıtları, döviz kontrolleri, hükümetten hükümete değişen satış politikaları, ideolojik değişim, üretim kotaları gibi gelişmeler politik riski ifade etmektedir (Friedman ve Kim, 1988: 65).

Politik İstikrarsızlık kavramının tanımına ilişkin bir görüş birliği bulunmamaktadır. Politik istikrarsızlık konusundaki en kapsamlı çalışmalardan biri olan Sanders (1981) önce mevcut tanım ve yaklaşımları teorik çerçeveleri ve ampirik bulguları esasında özetlemekte, bu yaklaşımların tutarsızlık ve yetersizliklerini ortaya koymaktadır. Sanders'e göre yeterli bir istikrarsızlık tanımının aşağıdaki özellikleri taşıması gerekir (Sanders, 1981: 56-64):

- i. İstikrarsızlık sürekli ve özünde göreceli bir olgu olarak değerlendirilmelidir. İstikrar ve istikrarsızlık devam eden bir bütünün iki ucu gibi görülmelidir.
- ii. Yeterli bir tanım en azından başlangıçta göreceli olarak kısa vadeli politik durumların istikrarı/istikrarsızlığı üzerine odaklanmalıdır. Başka bir deyişle, analizin zaman birimi başlangıçta kısa zaman aralıkları olmalıdır.
- iii. Tanım belirli ölçüde belirsizlik ve öngörülmezlik fikrini de içermelidir.

Bu açıklamalar ışığında politik istikrarsızlık için göstergeler şu şekilde sıralanabilir. Rejimin normlarında değişiklik, parti sistemi türünde değişiklik ve askeri-sivil statüde değişiklik olarak bilinen rejim değişikliği; yürütme erkinde değişiklik, kabine değişiklikleri; topluluk değişikliği; suikastlar, gerilla savaşları ve siyasi terörizm, politik şiddetten ölümler, arbedeler ve darbe girişimleri gibi şiddet içeren başkaldırımlar; politik grevler veya grev tehditleri, protesto gösterileri, gensoru/güvensizlik önergesi, kanaat liderleri tarafından yapılan hükümet karşıtı konuşmalar gibi barişçil başkaldırımlar (Sanders, 1981: 62).

Politik belirsizlik, politik istikrarsızlık ve politik riskle benzer özelliklere sahiptir. Howell (1992, 2002)'a göre temelde politik belirsizlik bilgi yetersizliğinin bir sonucu iken; politik risk istikrarsızlığın ve belirsizliğin aksine şüphe miktarının daha objektif ölçümüdür. Politik istikrarsızlık daha çok yönetimde, hükümet politikasında ya

da hükümetin uygulama gücündeki beklenmeyen ya da öngörülme- yen değişiklikleri ifade etmektedir. Sosyal bilimci Cioffi-Revilla (1998) politik belirsizliği politik hayatta sıkı belirlemenin olmayışı ya da kesinlik şeklinin olmayışı olarak tanımlamaktadır. Cioffi-Revilla (1998) politik belirsizliğe örnek olarak seçimler, savaşları, yönetsel süreçleri, tehdit ve kolektif eylemleri vermektedir. Cioffi-Revilla'ya göre politik belirsizlik bir sonuçtur. Çünkü insanların yaşamlarında ve geleceklerinde önemli sonuçlar doğurur. Siyasetin hiçbir alanı şansa bağımlı olmadığından politik belirsizlik hayatın her aşamasındadır. Politik belirsizlik azaltabilir ancak tamamen ortadan kaldıramadığından ya da çıkaramadığımızdan politik belirsizlik hayatımızla iç içedir (Althaus, 2008: 36-37).

3. TEORİ VE LİTERATÜR

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle çalışmanın odak noktası olan politik belirsizliğin firma yatırım kararlarına etkisi, literatürde yapılan çalışmalar ışığında teorik olarak irdelenmiş, daha sonra politik belirsizliğin ve politik risklerin sermaye piyasaları bağlamında hisse senedi getirileri ve değişkenliğine olan etkileri incelenmiştir. Son olarak politik istikrarsızlığın ve hükümetlerin finansal gelişme üzerindeki etkileri irdelenmiştir.

3.1. Politik Belirsizlik ve Firma Yatırım Kararları

Knight (1921) yatırımcıların eksik bilgiye sahip olduğunu ve bu nedenle olası sonuçları önceden formüle edemeyecekleri belirsizlik kavramını tanımlamıştır. Belirsizliği izlenebilir kılabilen genel bir yaklaşım, belirsizlikle karşılaşmış yatırımcıların kararlarını olabilecek en kötü ihtimale dayandıracaklarını varsaymaktır. Sonuç olarak, yatırımcıların belirsizlik arttıkça, kötü haberler artıp iyi haberler azaldıkça daha kötümser olacakları kabul edilmektedir. Avustralya bilgilerini kullanarak, Bird ve Yeung (2012) yatırımcıların yüksek piyasa belirsizliği dönemlerinde kötü haberlere tepki gösterdiklerini, fakat kötümser bir eğilimleri olduğundan, bununla tutarlı olarak iyi haberleri büyük ölçüde göz ardı ettiklerine dair bir bulgu tespit etmişlerdir. Ekonomide, riskin bir firmayı değerlerken önemli bir rol oynadığı kabul edilmektedir. Bir risk durumunda, yatırımcılar bir firmaya yatırım yapmaktan elde edecekleri gelecek getirileri belirleyemezken, bu getirilerin hesaplanacağını düşündükleri bir olasılık dağılımını belirleyebilmektedirler. Genellikle risk bu dağılımın ayırımı ile hesaplanmaktadır ve riskten kaçınan yatırımcılar değerlendirme üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Belirsizlik altında, yatırımcılar beklenen getiriler için bir dizi olasılık dağılımıyla karşı karşıya kalmaktadırlar ve bunların hangilerinin uygulanacağı ile ilgili kararsızdırlar (Knight, 1921; Ellsberg, 1961). Bu nedenle, kararsız yatırımcılar varlıkların nasıl fiyatlanacağı ile ilgili belli bir yönleri olmadığı durumda, beklenen getiriler ile ilgili tek bir olasılıklar dizisine ulaşamamaktadırlar (Bird ve Yeung, 2012: 310).

Kurumsal yatırım ve belirsizlik arasındaki ilişki hakkındaki araştırma sonuçsuz kalmıştır. Knight (1921)'in klasik teorisi girişimcilerin belirsizlik durumunda fırsatları fark edip yakalama kabiliyetine sahip oldukları ve kaynakları birleştirerek kar elde ettiklerini vurgulamaktadır. Bu sebeple, belirsizlik kurumsal kararların ana kaynağıdır. Ayrıca, tam rekabet piyasası, sabit ölçek getirisi ve simetrik ayar maliyeti varsayımı altında, Hartman (1972) ve Abel (1983) tarafından geliştirilen ekonomik modeller daha yüksek seviyedeki belirsizliğin sermayeden beklenen kar marjını artıracığı ve böylece yatırımı artıracığını öne sürmektedir. Abel ve Blanchard (1986) bu iddia ile ilgili ampirik bulgulara ulaşmışlardır.

Hartman (1972) tarafından başlatılan ve Abel (1983) tarafından izlenen alternatif bir görüş, rekabetçi bir piyasada daha fazla belirsizliğin riske duyarsız bir firmanın yatırımını arttıracığını savunmaktadır. Sabit bir ölçek getirisi durumunda, sermayenin marjinal ürünü firmanın karşılaştığı belirsiz fiyatın konveks fonksiyonu olduğunu göstermektedir, öyle ki Jensen'in eşitsizliğiyle, daha yüksek belirsizlik bir birim ek sermayenin marjinal değerini artırır, bu da daha yüksek yatırıma yönlendirir. Caballero (1991) ve Abel ve Eberly (1996) bu sonucu yaptıkları çalışmalarla genelleştirmişlerdir.

Teorik literatür belirsizlik ve yatırım arasındaki ilişkinin belirsiz olduğunu keşfederken, birçok ampirik çalışma belirsizlik ve yatırım arasında negatif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir (örn. bakınız: Leahy ve Whited, 1996; Guiso ve Parigi, 1999). Bloom vd. (2007) belirsizliğin yatırım fırsatlarına gösterilen yatırım yapma hevesini azalttığını göstermektedir. Ayrıca, Bloom vd. (2007) belirsizliğin yatırım seviyeleri üzerindeki etkisinin farklı modelleme varsayımlarına hassas olduğunu gösterirken [Hartman (1972) ve Abel (1983)'deki gibi], belirsizliğin yatırım fırsatlarına gösterilen yatırım yapma hevesi üzerindeki etkisinin, ayar maliyetleri (adjustment costs), sermayenin marjinal ürün konveksi (convex marginal product of capital) ve zamanla

Kış-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (57-73)

Winter-2015

Volume: 4 Issue: 8 (57-73)

değişen belirsizlik (time-varying uncertainty) gibi çeşitli varsayımlara karşı güçlü olduğunu göstermektedir (Bloom vd. 2007).

Badertscher vd. (2013) sektörler arasındaki yatırım geri dönülmezlik derecesindeki varyasyonun kamu şirketi varlığı ve özel şirketlerin yatırım hassaslığı arasındaki ilişkiyi etkileyip etkilemediğini incelemektedirler. Kurumsal yatırım kararları geri dönülmezlik derecesine kısmen bağlı olarak karakterize edilmektedir, şöyle ki, yatırım harcamaları en azından kısmi olarak batmıştır ve bu sebeple eğer gerçekleşirse maliyetsiz olarak geri alınmamaktadır (Pindyck, 1991). Yatırım kararları geri dönülemez olunca, belirsizlik firmaları daha tedbirli yapmakta ve firmaları “bekle ve gör” stratejisine yönlendirmektedir, dolayısıyla yatırım fırsatlarına olan yatırım hassaslığını azaltmaktadır (Bloom vd. 2007; Julio ve Yook, 2012).

Siyaset ile ekonomik çıktı arasındaki ilişki uzun yıllar boyunca incelenmiş ve tartışmalara konu olmuştur. Siyasetin reel kararlar üzerindeki etkisini incelemenin önemli bir yolu belirsizlik ve istikrarsızlık kanallarını kullanarak yapılan incelemedir. Teşvikler ve belirsizlik, hükümet politikalarında olası bir değişiklik ile ilişkilendirilir. Politik belirsizliğin etkileri, son dönemdeki finansal kriz ve durgunluktan sonra daha iyi anlaşılmaktadır. Hükümetlerin kısa dönemde yatırımları arttırmak için, uzun dönemde de ekonomik politika geliştirmek için yapacakları hakkında büyük bir belirsizlik söz konusu olabilir. Bu belirsizliğin, firmaların yatırım kararlarını ertelemelerine sebep olduğu ve finansal düzenlemeler ve makroekonomik politikalarındaki belirsizlik giderilmeden yatırım yapmayacak olmalarının ekonomide gerçekleşecek olan düzelmeyi baskıladığı tartışılmaktadır (Julio ve Yook, 2012: 45).

Bir belirsizlik tipi olarak, politika belirsizliği² kurumsal yatırım davranışı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Politika belirsizliği beklenen maliyetleri artırabilir ve uzun dönem yatırımlarını ve çıktılarını azaltabilir (Jeong, 2002). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, tipik girişimcilerin politika değişikliklerine tepki gösterdiği ve rasyonellikleri politika reformundan kaynaklanan belirsizlik giderilmedikçe yatırımlarını arttırmalarını engellemektedir (Rodrik, 1991). Pastor ve Veronesi (2013)'nin teorik modeli ve ampirik bulguları politik belirsizliğin hükümetlerin piyasalar için sağladığı korumaların değerini azalttığını göstermektedir, bu da hisse senedi fiyatlarında daha fazla dalgalanmaya yol açacağını göstermektedir. Julio ve Yook (2012) seçim yıllarında, kurumsal yatırımın başkanlık seçimleri olmadığı yıllara oranla %4,8 azaldığını tespit etmişlerdir. Durnev (2012) seçim yıllarında hisse senedi fiyatlarının daha fazla hareketlendiğini, bunun da kurumsal yatırımın hisse senedi fiyat değişikliklerine duyarsız olmasına neden olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak, seçim belirsizliği verimsiz sermaye tahsisine yol açmakta ve kurumsal performansı tehlikeye atmaktadır. Baker vd. (2013)'in Ekonomik Politika Belirsizlik İndeksini kullanarak, Gulen ve Ion (2013) yüksek ekonomik politika belirsizliğinin kurumsal yatırımı azaltacağını bulmuşlardır.

Birçok çalışma, politik belirsizliğin ulusal seçimler sırasında arttığını göstermektedir. Örneğin, Bialkowski vd. (2008) piyasa indekslerinin seçimler sırasında daha değişken olduğunu tespit etmişlerdir ve Boutchkova vd. (2012) politik olarak hassas olan sektörlerin seçimler sırasında daha az tahmin edilebilen nakit akışları olduğunu göstermektedir. Mei ve Guo (2004) 1998 Asya finansal krizi dönemindeki seçimler sırasında hisse senedi piyasasının daha değişken olduğunu bulmuşlardır.

Seçim belirsizliği ile yatırım arasındaki ilişkinin altında yatan öngörü şu şekilde açıklanabilir: Eğer firmanın perspektifinden bakıldığında, seçimler kötü sonuç doğuracaksa, yatırım için beklemenin opsiyon değeri artacaktır ve firma politik belirsizlik giderilene kadar yatırım yapmayacaktır (Julio ve Yook, 2012). Reel yatırımlar ve belirsizlik arasındaki ilişki Bernanke (1983) ve Bloom vd. (2007) tarafından modellenmiştir. Bu modellerde, firma daha dikkatli olmakta ve belirsizlik nedeniyle yatırımları ertelemektedir. Bu iddia politik belirsizlik hipotezi (political uncertainty hypothesis) olarak bilinmektedir. Diğer araştırmacılar ise politik belirsizliğin etkilerini makroekonomik çerçevede değerlendirmişlerdir. Rodrik (1991), Pindyck ve Solimano (1993) bu modelin öne çıkan örneklerini vermişlerdir. Chen ve Funke (2003) gelişen piyasalardaki özel yatırım kararlarını politik belirsizlik çerçevesinde incelemişlerdir. Daha yakın zamanda Bloom, Floetotto ve Jaimovich (2009) iş döngülerini makroekonomik belirsizlik seviyelerindeki değişim ile modellemişlerdir. Politik istikrarsızlığın genel olarak yatırımı azaltacağı fikri ampirik bulgularla desteklenmiştir. Barro (1991), Alesina ve Perotti (1993) politik istikrarsızlık ve şiddetin miktarının ülkeler arasındaki yatırım oranları ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Pindyck ve Solimano (1993), Mauro (1995) politik belirsizlik ve rüşvetin yatırım harcamaları ile negatif ilişki içerisinde olduğunu bulmuşlardır.

Belirsizlik, Bernanke (1983)'nin terimi ile “kötü haber prensibi” (bad news principle) ile yatırım için beklemenin değerini artırır. Belirsizlikte meydana gelecek bir artış eğer kötü bir sonuç ortaya çıkma ihtimali

² Bu çalışmada “politika belirsizliği” yerine, “politik belirsizlik” kavramının olarak kullanımı tercih edilmiştir.

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (57-73)

Volume: 4 Issue: 8 (57-73)

varsa şimdiki yatırımlarda bir azalma meydana getirecektir. Ulusal seçimler kapsamında, firmalar ülkenin makroekonomik, vergi veya parasal politikalarında meydana gelecek negatif bir değişiklik olasılığına karşılık yatırımlarını erteleyeceklerdir. Buna rağmen, bazı durumlarda seçim sonuçları kazananının kim olduğu önemli olmaksızın güzel haber olarak nitelendirilebilir. Örnek olarak, görevde olan hükümet bozulmuş veya mevcut hükümet yetersiz ise firmalar seçim sonuçlarının olan durumdan daha iyi olacağını düşünerek yatırımlarını azaltmazlar. Bu durumda kötü haber prensibi pek önemli değildir. Örneğin, bir firmanın pozitif sonuç beklenen projeler arasından birini seçiyor olduğunu varsayalım. Seçimlerinde sonuçtan bağımsız bir şekilde bu projelerin beklenen geri dönüşlerini arttıracaklarını varsayalım. Firma seçim sonuçlarının projelerin karlılık oranları sıralamasını değiştireceği için yine de yatırımı erteleyebilir. Pozitif değişimler bile firmaların yatırım kararlarını ertelemesine sebep verebilir (Julio ve Yook, 2012: 49).

Eğer politik belirsizlik firmalar için önemli ise, seçimlere yaklaşınca meydana gelen belirsizlik yatırım harcamalarında bir döngü yaratabilir. Seçimlerin sonuçlarının kötü olacağı beklentisinin yatırımları azaltması Bernanke'nin kötü haber prensibinin bir uygulamasıdır. Bu prensip bizi yatırım harcamaları seçimlerden önceki dönemde azalış gösterir yönündeki iddiayı ifade eden "politik belirsizlik hipotezine" getirmektedir (Julio ve Yook, 2012: 50). Kötü haber prensibi, yatırım için beklenenin değerinin firmadan firmaya ve ülkeden ülkeye farklılık göstereceğini söylemektedir. Ülkeler içinde, yatırım döngüsünün büyüklüğü seçim sonuçlarındaki belirsizliğe göre değişebilir. Ülkeler arasında, seçimlerden sonra politika değişimleri bekleniyorsa yatırım döngüleri daha belirgin olacaktır. Merkezi yönetim olan ülkelerde etkinin daha büyük olacağını beklenebilir. Politik kararların daha kısıtlı verilebildiği ülkelerde büyük oranda bir politika değişikliği yapılamamaktadır. Örneğin başkanlık sisteminde güçler ayrılığı belirgindir fakat bu politika değişikliği yapmada daha az etkinlik anlamına gelmektedir. Daha az istikrarlı hükümetlerin genel olarak seçimler döneminde yatırımlarda daha fazla değişik bekleyeceklerini söylenebilir (Julio ve Yook, 2012: 50).

Seçim zamanının belirlenmesiyle ilgili olarak reel çıktıyı etkileyen tek faktör politik belirsizlik değildir. Literatürde seçim sebebiyle oluşan yatırım döngüsü için iki alternatif açıklama mevcuttur. Birincisi, politik iş döngüsü hipotezidir (political business cycles hypothesis). Nordhaus (1975)'un modellemesi ile başlayan bu hipotezin beraberinde getirdiği tartışmada görev başındaki memurların mali ve para politikalarını manipüle ederek ekonomik durumu etkileyecekleri ve bunun da yeniden seçim olasılığını arttıracak tartışmasıdır. Bu yüzden, politik belirsizlik hipotezinin alternatif bir açıklaması olarak, şirket yatırımları değişen makroekonomik koşullara göre reaksiyon gösterir. Politik iş döngüsü teorisi'ne göre ortalama ekonomik aktivitenin seçimlerden hemen önce yüksek olmasını tahmin etmekten ziyade, ekonominin iyileşmesini sağlayan etkenler özel yatırımlar üzerinde dışlama etkisi yapabilir. İkinci alternatif açıklama ise politik bağlantıların değeri (the value of political connecting) ile alakalıdır. Bazı firmalar politik bağlantılarının devam etmesi için seçim dönemlerinde yatırım kararlarında değişikliğe gitme eğilimindedirler (Julio ve Yook, 2012: 48). Örneğin, Bertrand vd. (2007) Fransa'da belediye seçimlerine yakın bir zamanda politik bağlantısı olan firmaları incelemiş ve politik bağlantıları olan CEO'ların yönettiği firmaların yatırımlarını seçim yılında politik bağlantılarının tekrar seçilmesine yardım edebilmek için arttırdığını gözlemlemiştir. Julio ve Yook (2012) bu alternatif hipotez için birkaç test uygulamış ve bu hipotezin kendi örnek firmalarında uygulaması olmadığını tespit etmiştir.

Firmaların karşılaştığı bütün belirsizlik, hisse senedi getirilerinin volatilitesi, girdi ve çıktı fiyatları, toplam faktör üretkenliği, firma temelleri veya analist tahminlerinin dağılımları gibi birçok değişken kullanılarak ölçülmüştür [Örneğin, Leahy ve Whited (1996), Bloom vd. (2012) ve Stein ve Stone (2012)]. Ancak, belirsizliğin makroekonomik politikaya dayandırılabilir bölümünü ölçmek oldukça zor bir iştir. Bazı çalışmalar belirli tipte politikalara (mali, parasal, sosyal güvenlik) odaklanmışken, ekonomideki politika belirsizliğinin tamamını ölçen önemli ölçüde daha az çalışma vardır. Son dönemdeki farklı çalışmalar politik belirsizliğin yüksek olması muhtemel zamanların belirleyicisi olarak ulusal seçim yıllarını kullanmışlardır [Örneğin, Julio ve Yook (2012) ve Durnev (2012)].

Kurum yöneticilerinin firmaların tam olarak stoklarını eritemediklerinde ve yatırım projelerinin gelecek karlılıkları hakkındaki belirsizliğin yüksek olması durumunda önceden tahmin ederek yatırımı erteledikleri bir dürtüleri vardır (Bernanke, 1983). Daha az yeniden konuşlandırılabilir varlıkları olan firmaların yöneticileri bu varlıkları satmak istedikleri potansiyel/kötü zamanlarla ilgili olarak daha endişelidirler. Bu sebeple, kötü zamanların olasılığını artıracak olan bir belirsizlik artışından sonra, daha az konuşlandırılabilir sermayesi olan firmalar (örn. erteleme) yatırımlarını daha fazla konuşlandırılabilir sermayesi olan firmalardan daha fazla azaltacaklardır (Caballero, 1991).

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (57-73)

Volume: 4 Issue: 8 (57-73)

Wang vd. (2014) ekonomik politika belirsizliğinin Çin'deki işlem gören firmaları nasıl etkilediğini çalışmışlardır. Wang vd. (2014) ekonomik politik belirsizlik ve kurumsal yatırımlar arasındaki ilişkiyi firma seviyesinde incelemişlerdir. Belirsizliğin yerine, ekonomik politika belirsizliği üzerine odaklanmışlardır. Çalışmalarında aşağıdaki bulgulara ulaşmışlardır: Ekonomik politika belirsizliği derecesi yüksek olduğunda, firmanın yatırımını azalttığını göstermektedirler. Ancak, ödenmiş sermaye getirisi yüksek olan firmalar, daha fazla ek finansman kullanan ve devlete ait olmayan firmalar politika belirsizliğinin kurumsal yatırım üzerindeki negatif etkisini hafifletmektedirler. Bundan başka, planlı ekonomiyi pazar ekonomisine dönüştürme derecesi daha yüksek olan bölgelerdeki firmalar ekonomik politika belirsizliğine daha duyarlıdır. Bulgular ekonomik politikaların uygulanmasında şeffaf ve istikrarlı olmanın kurumsal yatırım verimliliğini artıracaklarını göstermektedir. Wang vd. (2014)'e göre ekonomik ve politik şoklar, firmaların maliyetleri, satışları ve karları fazlasıyla etkileyeceğinden önemli bir belirsizlik kaynağı olabilir. Özellikle, kurumsal yatırım genellikle maliyetli ve geriye döndürülemezdir. Politika değişiklikleri firmaların çalıştıkları ortamları ve bundan dolayı yatırım davranışlarını etkiler (Wang vd., 2014: 227).

Durney (2012) seçim dönemlerindeki politik belirsizliğin kurumsal yatırımların hisse senedi fiyatlarına verdiği tepkiyi nasıl etkilediğini göstermektedir. Tüm dünyadaki geniş bir seçim panelinde, seçim yıllarında yatırım, seçim olmayan yıllara göre hisse senedi fiyatlarına %40 daha az duyarlıdır. Yatırımın fiyata olan duyarlılığındaki azalma seçim yıllarında hisse senedi fiyatlarının yöneticilerin takip ettiği daha yüksek sesli sinyaller olarak daha az bilgilendirici olmasından dolayıdır. Buna ek olarak, yatırımın fiyata olan duyarlılığındaki düşüş, seçim sonuçları daha az kesin olduğunda, yüksek yolsuzluk, yüksek kamu mülkiyeti ve politikacıların kamuyu aydınlatma standartlarının zayıf olduğu durumlarda daha yüksektir. Son olarak, Durney (2012) seçim belirsizliğinin şirket performansını azaltan verimsiz sermaye tahsisine sebep olduğunu göstermektedir.

Durney (2012) ayrıca, seçimler sırasında yöneticilerin hisse senedi fiyatlarına neden daha az önem verdiklerini gösteren iki potansiyel açıklama üzerinde durmuştur. İlk olarak, yatırımın "bilgi görüşü" ne göre, seçimler gelecek hükümet politikaları hakkında belirsizlik ile ilişkilidir, bu da hisse senedi fiyatlarının bilgi kalitesini düşürebilir. Önceki çalışmalar, yatırım kararları alırken, yöneticilerin fiyatlardaki özel kuruma özgü bilgi miktarı arttıkça hisse senedi fiyatlarına daha fazla güvendiğini göstermektedir. (Durney vd., 2004; Chen vd., 2007). Eğer seçim sonuçları hakkındaki belirsizlik ve gelecek hükümet politikaları yatırımcıları daha az bilgilendirilmiş kılarırsa, yöneticiler kararlarını hisse senedi fiyatlarıyla ortaya çıkan bilgilere daha az dayandırmak isteyeceklerdir. Bu sebeple, bilgi kalitesindeki bir düşüş, yatırımın fiyatlara olan duyarlılığını azaltacaktır. Ek olarak, yöneticiler ekonomi politikalarındaki seçim sonrası değişiklikler hakkında daha iyi bilgilendirilirse (dış yatırımcılara kıyasla) fiyatlara daha az önem verebilirler. Yatırımın "politik görüşü" ne göre, hisse senedi fiyatlarının içerdiği bilgiler, seçim yıllarında daha az ilişkili olabilir. İlgili grupların daha önemli bir etkisinin olduğu ülkelerde, yatırım sıkça politik olarak motive edilmekte ve bundan dolayı hisse senedi fiyatları yatırım kararlarını yönlendirmek için daha az yere sahip olmaktadır. Benzer olarak, politik bağları olan yöneticilerin bilgi veya parasal durumlara ayrıcalıklı olarak erişim sağlayabildiği veya yöneticilerin politikacılardan rüşvet vererek özel muamele "satın aldığı" ülkelerde, yatırım kararları politik ilişkilere daha fazla ve hisse senedi fiyatlarına daha az bağlı olabilir (Durney, 2012: 2-3).

Julio ve Yook (2012) ayrıca yatırımın ulusal seçimler sırasında nasıl değiştiği ile ilgili uluslararası bir örnek kullanmışlardır. Çalışmada yatırımın politik döngülerini ortaya çıkardığı ve seçimle ilgili belirsizliğin firma seviyesinde kurum yatırımını azalttığı tespit edilmiştir. Ana argümanları politik belirsizliğin gelecekteki yatırım sonuçları ile ilgili belirsizlik yaratıyor olması ve buna karşılık, rasyonel yöneticilerin belirsizlik çözümlene kadar yatırımları ertelemesidir. Durney (2012)'in bazı testleri Julio ve Yook (2012)'nin ana sonuçlarını onaylarken (yatırımın seçim yıllarında daha az olduğu ile ilgili bulgu), Durney (2012)'in çalışması Julio ve Yook (2012)'nin çalışmasından üç ana konuda ayrılmaktadır. Öncelikle, Durney (2012) seçim sonuçları ile ilgili olan belirsizliğin yatırıma olan etkisini değil, yatırımın hisse senedi fiyatlarına olan tepkisinin etkisini incelemektedir. Durney (2012)'in ulaştığı temel sonuç, seçim yıllarında yöneticilerin firma değeri yükseldiğinde daha az yatırım yaptığı ve düştüğünde daha fazla yatırım yaptığıdır. İkinci olarak, seçimlerin hisse senedi fiyatlarının içerdiği bilgi miktarını değiştirdiğini göstermektedirler. Üçüncü olarak, Durney (2012) seçimlerin sermaye tahsisi ve şirket performansında gerçek bir etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Bir bütün olarak düşünüldüğünde Durney'nin (2012) bulguları politik döngülerin kurumsal finansman etkileri üzerine ilave bir ışık tutmaktadır.

Baker, Bloom ve Davis (2012)'in politik belirsizlik indeksini kullanarak, Gulen ve Ion (2013) firma ve sektör seviyesindeki kurumsal sermaye yatırımının gelecek politika ve düzenleme sonuçları ile ilgili belirsizlikten nasıl etkilendiğini araştırmıştır. Politika ile ilgili olan belirsizlik firma ve sektör seviye yatırımı ile negatif

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (57-73)

Volume: 4 Issue: 8 (57-73)

ilişkilidir ve etkinin ekonomik büyüklüğü oldukça önemlidir. Gulen ve Ion (2013) 2007-2009 kriz döneminde gözlemlenmiş olan kurum yatırımlarındaki %32'lik düşüşün yaklaşık olarak üçte ikisinin politika ile ilgili olan belirsizliğe dayandırılabilceğini belirtmektedirler. Daha önemlisi, bu çalışmada politika belirsizliği ve sermaye yatırımı arasındaki ilişkinin ABD firmalarının kesitlerinde aynı olmadığı tespit edilmiştir. Politik belirsizliğin yüksek derecede yatırım geri dönülmezliği olan firmalar için, finansal olarak daha kısıtlı firmalar için ve daha az rekabetçi olan sektörlerdeki firmalar için önemli ölçüde daha güçlüdür. Politik belirsizlik ayrıca yüksek nakit varlıkları ve düşük net borç ihraç etme durumları ile de ilişkilendirilmektedir. Sonuçta, bu sonuçlar politika ile ilgili olan belirsizliğin ekonomik gelişimi kurumsal yatırımda bir azalma ile baskılayabileceği kavramını deneysel olarak desteklemektedir. Bu azalma yatırım geri dönülmezliğinin neden olduğu tedbir amaçlı gecikmelerle ve ek borçlanma maliyetindeki artışlarla ilgilidir.

Gulen ve Ion (2013) ekonomide politik belirsizliğin yayılması ile ilgili potansiyel mekanizmaları belirlemek amacı ile politik belirsizliğin negatif etkisinin sermaye yatırımı üzerinde kesit olarak heterojen olup olmadığı ile ilgili bir araştırma yapmışlardır. Bu inceleme hem akademisyenler hem de kanun koyucular tarafından önemli ölçüde dikkate alınmış olan gerçek opsiyonlar ve finansal uyumsuzluk literatürü tahminleriyle harekete geçmiştir. Gerçek opsiyonlar literatürü eğer yatırım projeleri (kısmi olarak) geri dönülemez ise, belirsizlik şoklarının bazı belirsizlikler çözümlene kadar yatırımı geciktirmek için firmanın teşviklerini artırabileceğini vurgulamaktadır (Bernanke, 1983), Rodrik, 1991). Durum böyle ise, daha fazla geri dönülemez yatırımı olan firmalar için yavaşlama etkisi daha kuvvetli olmalıdır. Yukarıdaki ön görüş ile tutarlı olarak, politik belirsizliğin sermaye harcamalarını azaltıcı etkisi, bu ölçütlere göre, yüksek yatırım geri dönülmezliği olan firmalarda daha güçlüdür (Gulen ve Ion, 2013: 4).

Gerçek opsiyon literatürü yatırım geri dönülmezliğinden bağımsız olarak, yatırım ve belirsizlik arasındaki ilişki ile ilgili başka bir öngörüye sahiptir. Bu öngörü firmaların yatırımları geciktirmekten kaynaklanan beklenen maliyetler (veya kaybedilmiş karlar) ile ilgili farklılık gösterdiği gözlemine dayanır. Özellikle, Dixit ve Pindyck (1994) tarafından iddia edildiği şekilde, yatırım fırsatlarının daha kısa ömürlü olduğu ve stratejik öncülük edenlerin avantajlarının daha yüksek olduğu daha rekabetçi sektörlerde çalışan firmalar için, yatırımı geciktirmekten kaynaklanan beklenen maliyetler daha fazla bilginin açığa çıkması için beklemekten gelecek olan faydalardan çok daha ağır gelebilir. Bundan dolayı, eğer politik belirsizlik gerçekten yatırımı opsiyon değerini bekleme üzerinden etkiliyorsa, bunu daha az şiddetle daha az rekabetçi sektörlerdeki firmalar için yapmalıdır. Bu öngörü test etmek için Gulen ve Ion (2013) sektörün rekabet gücünü ölçmek için Herfindahl İndeksini kullanmaktadır. Gulen ve Ion (2013) yukarıdaki argümanla tutarlı olarak, politik belirsizlik ve yatırım arasındaki ilişkinin en fazla rekabetçi olan sektörlerin %10'u için önemsiz olduğunu ancak daha az rekabetçi olan sektörlerde önemli ölçüde daha fazla negatif olduğunu bulmuşlardır.

Çeşitli teorik çalışmalar daha fazla belirsiz karın daha düşük yatırım oranlarına yol açtığı ile ilgili önerilerde bulunmaktadır. Özellikle iki teori literatürde kayda değer bir dikkat çekmiştir. İlk olarak, Bernanke (1983) ve Rodrik (1991) yatırım projelerinin tamamıyla geri dönülebilir olmadığı durumlarda, belirsizliğin projelerin karlılığı ile ilgili daha fazla bilginin açığa çıkması için bekleme opsiyon değerini artıracağını savunmaktadırlar. İkinci olarak, belirsizlik ödememe riskini (Gilchrist, Sim ve Zakrajsek, 2010) veya öz sermaye risk primini (Pastor ve Veronesi, 2013) artırarak ek borçlanma maliyetini artırabilir bu da daha düşük yatırım oranlarına yol açabilir.

Ulusal liderin belirlendiği seçimler politika belirsizliğinin etkilerini çalışmak için iki önemli nedenden dolayı ilginç bir çerçeve oluşturmaktadır. İlk olarak, standart politika modelleri genellikle ekonominin tüm ömrü için tek bir refah maksimize eden planlayıcı varsayımında bulunur, gerçek dünya ise sınırlı dönemleri olan ve farklı politika tercihleri olan diğer liderlerle yeri değiştirilebilecek olan liderler tarafından karakterize edilir. Seçim sonuçları kurumsal kararlarla ilgilidir, çünkü sektörel düzenlemelere, para ve ticari politikalara, vergilendirmeye ve daha karmaşık durumlarda özel şirketlerin olası kamulaştırılmasına etki etmektedirler. İkinci olarak, ekonomik darboğaz kendi başına büyük miktarda bir politika belirsizliği oluşturduğu için, politika belirsizliğinin yatırım üzerindeki etkisini incelemek, belirsizlik ve ekonomik gelişme arasındaki potansiyel iç kaynaktan dolayı zorlayıcı bir iştir (Yadav, 2012: 1).

Varlıkların yeniden düzenlenebilirliği, kurumsal yatırım kararlarını, özellikle ekonomik belirsizlik değiştiğinde, nasıl sağlar? Bu soruyu ele almak için Kim ve Kung (2013) varlıkların sektör bazındaki yeniden düzenlenebilirliği için ölçümler oluşturmuş ve Birinci Körfez Savaşı ve 11 Eylül Terörist Saldırısı dâhil, büyük ekonomik ve politik olayların tetiklediği belirsizlikteki dış kaynaklı artışlar üzerinde çalışmışlardır. Toplam belirsizlikteki bir artış sonrasında, daha az yeniden düzenlenebilir varlıklar kullanan firmaların daha fazla yeniden düzenlenebilir varlıklar kullanan firmalara göre yatırımı daha fazla azalttığı tespit edilmiştir.

3.2. Politik Belirsizlik ve Sermaye Piyasaları

Politika haberleri son dönemde finansal piyasalara hükmetmektedir. Günden güne varlık fiyatları dünyadaki hükümetlerin ne yaptığına veya ne yapacakları ile ilgili haberlere tepki veriyor gibi görülmektedir. Politik belirsizlik sadece Avrupa'da değil ayrıca Birleşik Devletleri'nde de öne çıkmaya başlamıştır. Örneğin, Standard & Poor'un derecelendirmeleri politik belirsizliğin Ağustos 2011'deki ABD Hazine borcunun eşi görülmemiş düşüşünün en önemli nedenleri arasında olduğundan bahsetmiştir (Pastor ve Veronesi, 2013: 520).

Gelecek hükümet eylemleri hakkındaki belirsizlik piyasa fiyatlarını nasıl etkilemektedir? Bir tarafta, bu belirsizliğin eğer hükümet beklenmeyen şoklara düzgün bir şekilde karşılık verirse, pozitif bir etkisi olabilir. Örneğin, genellikle bir doktorun karmaşık bir ameliyatı nasıl yapacağı ile ilgili önceden bilgi edinmek için ısrar edilmemektedir; eğer beklenmeyen durumlar oluşursa, kalifiye bir cerrahın ilk plandan sapma özgürlüğüne sahip olması faydalıdır. Aynı şekilde, sıkıntılı zamanlarda, hükümetler sıkça müdahale ederler, bu da yatırımcıların hükümetlerin varlık fiyatları üzerine koruma koyduklarına inanmalarına sebep olabilir. Diğer taraftan, politik belirsizlik tamamen dağıtılamadığı için negatif bir etkiye sahip olabilir. Dağıtılamayan risk genel olarak iskonto oranlarını yükselterek varlık fiyatlarını baskılar (Pastor ve Veronesi, 2013: 520-521).

Finansal piyasalardan elde edilen bulgular seçimler ve politika değişiklikleri ile ilgili olan belirsizliğin varlık fiyatlarına yansıdığını göstermektedir. Bialkowski vd. (2008) ve Boutchkova vd. (2012) ulusal seçimler sırasında sermaye piyasası değişkenliğini incelemişler ve seçim dönemindeki değişkenliğin normale göre önemli ölçüde daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Boutchkova vd. (2012), bundan başka, artan değişkenliğin daha yüksek politik risk taşıdığını öne sürerek politik olarak hassas olan sektörlerde çalışan firmalar için getiri değişkenliğinin seçimler sırasında daha yüksek olduğunu bulmuştur. Bernhard ve Leblang (2006) seçimler sırasındaki bono kazançları, döviz kurları ve özsermaye değişkenliklerini ve diğer politik değişiklikleri belgelemiş ve bu değişikliklerin, daha az tahmin edilebilir sonuçları olan seçimler sırasında, daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bu bulgular politik belirsizliğin seçimler sırasında normalden daha yüksek olduğu varsayımını destek vermektedir.

Politikanın sermaye piyasasındaki etkisi ile ilgili olarak, bazı araştırmacılar politik faktörlerin sermaye fiyatlarında önemli ölçüde etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir (örn. Bernhard ve Leblang 2006; Foerster ve Schmitz 1997; Knight 2006; Snowberg, Wolfers ve Zitzewitz 2007; Wolfers ve Zitzewitz, 2009).

Boutchkova vd. (2012) bölgesel ve küresel politik risklerin sektör getiri değişkenliğini nasıl etkilediğini incelemişlerdir. Ana savları, bazı sektörlerin politik olaylara diğerlerine göre daha hassas olduğudur. Ticarete, sözleşme icrasına ve işgücüne daha bağlı olan sektörlerin bölgesel politik riskler daha yüksek olduğunda daha fazla getiri değişkenliği gösterdiğini bulmuşlardır. Ticarete bağımlı sektörlerin ticari ortaklarının olduğu ülkelerdeki politik belirsizlik (örn. ulusal seçimler yapılırken) benzer olarak daha fazla değişkenlikle sonuçlanmıştır. Sektörlerin, seçimler, demokratik kurumların dayanıklılığı, yöneten partinin oryantasyonu ve bütün politika riski gibi çeşitli yerel ve küresel politika belirsizlik kaynaklarına, eşit olmayan biçimde tepki verdiğini savunmaktadırlar. Boutchkova vd. (2012)'nin bulguları düzenli seçim döngüleri, iktidarda sırayla farklı partilerin olması veya politika riski değerlerindeki artan değişiklik gibi daha az dramatik politik durumların ve özelliklerin bile sektörler arasındaki farklı değişkenlik seviyelerini açıklayabildiklerini göstermektedirler. Üstelik bir ülkedeki (Bailey ve Chung, 1995; Fuss ve Bechtel 2008) veya küçük bir grup geliştirmekte olan ülkelerdeki (McGillivray 2003) politika ve sermaye piyasası değişkenliği arasındaki ilişkiyi inceleyen mevcut çalışmaların aksine, Boutchkova vd. (2012)'nin çalışması hem gelişmiş hem geliştirmekte olan elli ülkeyi içeren bir örnekten yola çıkan bulguları göstermektedir.

Bialkowski vd. (2008) ulusal seçimlerin daha yüksek sermaye piyasası değişkenliğine sebep olup olmadığını test etmek için 27 OECD ülkesinden oluşan bir grubu araştırmışlardır. İndeks getiri değişkeninin ülkeye özgü bileşeninin seçimlerin olduğu hafta sırasında iki katına kolayca çıkabildiğini, bunun da yatırımcıların seçim sonuçlarına şaşırıldıklarını gösterdiğini bulmuşlardır. Zorunlu oy kullanma kanunlarının olmaması, hükümetin politik oryantasyonunun değişmesi veya meclis oy çoğunluğuyla bir hükümet kurulamaması gibi çeşitli faktörler seçim şokunun büyüklüğüne katkı sağlamaktadır.

Seçimler sırasındaki getiri değişkenliği araştırması en az üç sebebe dayandırılmıştır. İlk olarak, seçim sonucu ile ilgili olan belirsizlik riskten kaçan yatırımcılar için önemli etkilere sahiptir. Önceki çalışmalar yatırımcıların uluslararası olarak dağılmamış olduklarını ve önemli ölçüde kendi ülkelerine eğilimli olduklarını göstermektedir (French ve Poterba, 1991; Baxter ve Jermann, 1997). Ağırlıklı olarak yerli varlıklara sahip olduklarından, ülke bazlı politik risk, portföylerinde dağılmayacaktır. Bu sebeple, ülkelerindeki seçimlerin tek

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (57-73)

Volume: 4 Issue: 8 (57-73)

sonucu portföylerinin risk seviyesine etki edecektir. İkinci olarak, seçim şoklarına verilen tepkiye karşı olacak olan herhangi bir pazar bazındaki dalgalanma işlem gören bütün hisse senetlerinin sistematik değişkenliğini artıracaktır. Bu nedenle opsiyon fiyatlarının oy verenlerin oy pusulalarını attıkları dönemde artması olasıdır (Białkowski vd., 2008: 1941-1942).

Hükümetler, özel sektörün çalıştığı ortamı şekillendirir. Firmaları birçok şekilde etkiler: örneğin, vergi toplayarak, devlet desteği vererek, kanun çıkartarak, rekabeti düzenleyerek ve çevresel politikalar belirleyerek. Kısaca, hükümetler oyunun kurallarını belirlerler. Hükümetler bu kuralları finansal piyasalarda fiyat tepkisine yol açmasına neden olacak şekilde zaman zaman değiştirirler. Bu tepkiler değişiklik geniş ölçüde önceden öngörülümüşse zayıftır, ancak eğer piyasaları sürpriz bir şekilde karşılamışsa güçlü olabilir. Pastor ve Veronesi (2012) hükümet politikalarındaki değişikliklerin hisse senedi fiyatları üzerindeki etkilerini teorik bir çerçevede analiz etmişlerdir. Doğal olarak, politika değişiklikleri dış kaynaklı değildir; çeşitli ekonomik ve politik güçlerden kaynaklanmaktadır. Bu iç kaynağı hesaplamak için, hükümetin karar alma aşamasında aktif bir rol aldığı basit bir varlık fiyatlama modeli geliştirmişlerdir. Politika değişikliklerini hükümet hareketleri ekonomik çevreyi değiştirdiğinden ayrıntılı olarak yorumlamışlardır. Son dönem örnekleri sağlık hizmeti reformları ve finansal düzenlemeleri içermektedir. Başka bir örnek ise A.B.D hükümetinin Lehman Brothers'ın 2008'de iflas etmesine izin verme kararıdır, birçokları tarafından hükümetin üstü kapalı batmak-için-çok-büyük politikasındaki değişiklik sinyali olarak algılanmıştır. 2007'den 2008 'e kadar olan finansal kriz sırasında çok sayıda politika değişikliği olmuştur. Bu değişikliklerin birçoğu daha önce hiç görülmemiş olanlardı, uzun dönem etkilerini önceden tahmin etmek zordu (Pastor ve Veronesi, 2012: 1219-1220). Pastor ve Veronesi (2012)'nin çalışmasında önemli rol kanun yapmanın yan ürünü olarak kaçınılmaz olan hükümet politikasının belirsizliğine aittir. Bu çalışma iki çeşit belirsizliği göz önünde bulundurmaktadır. Birincisi, hepimizin politika belirsizliği olarak adlandırdığı, güncel hükümet politikasının değişip değişmeyeceği ile ilgili olan belirsizliktir. İkincisi, etki belirsizliği olarak adlandırdığımız, yeni hükümet politikasının özel sektörün karlılığı üzerindeki etkisi ile ilgili olan belirsizliğe karşılık gelmektedir. Diğer bir deyişle, hükümetin ne yapacağı ile ilgili belirsizlik vardır, ayrıca bu aksiyonun etkilerinin ne olacağı ile ilgili belirsizlik vardır (Pastor ve Veronesi, 2012: 1220). Pastor ve Veronesi (2012) her iki çeşit belirsizliğin de hisse senedi fiyatlarını önemli şekillerde etkilediğini bulmuşlardır.

Herhangi bir zamanda, hükümet, politikasını değiştirip değiştirmemeye karar verir. Eğer bir politika değişikliği olursa, temsilcilerin inançları tekrar düzenlenir: eski politikanın etkisi ile ilgili olan arka inançlar yeni politikanın etkisi hakkındaki önceki inançlarla yer değiştirir. Politika kararı verirken, hükümet hem ekonomik hem de ekonomik olmayan amaçlarla hareket eder: bir sosyal planlayıcının yapacağı gibi yatırımcıların refahını maksimize eder, ama ayrıca değişen politika ile oluşan politik maliyeti (veya faydayı) de hesaba katar. Bu maliyet yatırımcılar tarafından bilinmemektedir, dolayısıyla yatırımcılar politika değişikliğinin olup olmayacağını tamamiyle tahmin edemezler. Politik maliyetin standart sapması politik belirsizlik olarak ifade edilmiştir (Pastor ve Veronesi, 2012: 1220).

Pastor ve Veronesi (2012) politika değişikliği duyurulduğundaki hisse senedi fiyat düşmesinin koşullarını incelemişlerdir ve iki etki tespit etmişlerdir. Birincisi, bir önceki paragrafta açıklanan hükümetin karar kuralı sonucu, bir politika değişikliği genel olarak firmanın beklenen karlılığını artırır. İkinci olarak, bir politika değişikliği iskonto oranlarını artırır, çünkü yeni politikanın karlılık üzerindeki etkisi daha fazla belirsizdir; yeni politikanın benimsenmesi eski politikayı öğrenmekten elde edilen kazançları siler. Bu iskonto oranı etkisi hisse senedi fiyatlarını aşağı iter. İskonto oranı etkisinin eski politikanın etkisi yeterince negatif algılanmıyorsa, nakit akışı etkisinden daha güçlü olduğunu bulmuşlardır. Yani, eski politikanın etkisinin önceki ortalaması negatif durdurma noktasından düşük ise hisse senedi fiyatları politika değişikliğinin duyurulması ile düşer. Bu durdurma noktası genellikle bir önceki paragrafta sözü edilen politika-değişiklik-tetikleyici eşliği altındadır. Hisse senedi fiyatları sadece süregelen politika karlılık için yeterince zararlı olarak algılandığında yükselir. Pastor ve Veronesi (2012) hisse senedi fiyatlarının politik haberlere tepki verdiği genel bir hükümet politikası denge modeli oluşturmuşlardır. Model politik belirsizliğin boyutunun daha zayıf ekonomik koşullarda daha büyük olduğu bir risk primini yönettiğini belirtmektedir. Politika belirsizliği hükümetin piyasaya sunduğu ima edilen satım koruması değerini azaltır. Ayrıca hisse senetlerinin daha değişken ve daha ilişkili olmasını sağlar, özellikle ekonomi zayıfken.

Imai ve Shelton (2011) Tayvan'daki politika tahmin piyasasından çıkmış özgün bir veri seti kullanarak firmaların ekonomik fırsatlar üzerindeki parti platformlarının etkilerini incelemişlerdir. 2008 Başkanlık kampanyası sırasında, anakarada yatırımları bulunan Tayvanlı firmaların hisse senedi fiyatının anakara Çin'deki çapraz-dargeçit yatırımı hakkındaki tavan faiz oranını yükseltmeyi savunan KMT partisinin seçimle

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (57-73)

Volume: 4 Issue: 8 (57-73)

ilgili pozitif görüşlerine güçlü ve pozitif olarak tepki vermiş olduğunu bulmuşlardır. Tepkiler, zaten tavan faiz oranlarına ulaşmış firmalar için en güçlüydü.

Bechtel ve Fuss (2008) Almanya sermaye piyasasının bölünmüş hükümet dönemleri sırasında daha düşük değişkenlik sergilediğini bulmuşlardır. Fuss ve Bechtel (2008) Almanya ve ABD’de sağ temelli hükümetler altında sermaye piyasalarının daha iyi işlediğini bulmuşlardır. Mukherjee ve Leblang (2007) benzer olarak ABD ve Büyük Britanya’da 20. yüzyılda sol kanat hükümetlerin hem ortalama getirileri hem de sermaye piyasalarının değişkenliğini azalttığını bulmuşlardır.

Kang vd. (2014) ekonomik politika belirsizliğinin ve bileşenlerinin firma seviyesindeki yatırımlar üzerindeki etkisini incelemiştir. Ekonomik politika belirsizliğinin firma seviyesindeki belirsizlikle etkileşiminin firmanın yatırım kararlarını baskıladığı bulunmuştur. Firmalar olası regülasyon değişikliğinden, sağlık hizmeti ve vergi maliyetlerinden dolayı iş yapma maliyetleri ile ilgili şüphe duydularında, yatırım planları ile ilgili daha tedbirli olmaktadır. Ekonomik politika belirsizliğinin firma seviyesindeki yatırım üzerindeki etkisi yüksek firma seviyesinde belirsizlik olan firmalar için ve durgunluk zamanlarında daha yüksektir. Haber bazlı politik şok firmanın yatırımında önemli ölçüde negatif uzun dönem etkisine sahiptir. Federal harcama tahmini eşdeğer ayırmalar arası şoku kısa ve uzun dönemde önemli ölçüde negatif etkiye sahiptir. Politika belirsizliği çok büyük firmaların (işlem gören firmaların %20’si civarında) yatırım kararlarını etkilemediği yönünde bir bulgu elde etmişlerdir.

Baker vd. (2013) ekonomik politika belirsizliğinin 2007-2009 durgunluğunu şiddetlendirip şiddetlendirmedeğini ve düzelmeyi zayıflatıp zayıflatmadığını incelemiştir. Bu çalışma daha önceki çalışmalarda ayar maliyetleri varken firma seviyesindeki yatırıma ve istihdam kararlarına ilişkin belirsizlik üzerine inşa edilen politika belirsizliğinin gerçek etkileri hakkında gelişen literatürün bir parçasıdır. Eğer firma yeni bilginin gelmesini beklemenin opsiyon değerini fark edip yatırımı azaltırsa bir ekonomik yavaşlama olması muhtemeldir.

Belirsizliğin firma seviyesindeki kararlara etkisi hakkındaki ilgili literatürde, Leahy ve Whited (1996), Bloom vd. (2007), Baum vd. (2008), Bloom (2009) ve Panousi ve Papanikolaou (2012) bireysel bir firmanın karşılaştığı belirsizliğin kendi hisse senedi fiyatı değişkenliği ile ifade edilebileceğini savunmaktadırlar. Bloom vd. (2007) belirsizliğin firmanın satış şoklarına tepki olarak geri dönülemez yatırımını azalttığı bir model sunmaktadırlar. Firmaların bir yıl içindeki günlük hisse senedi getirilerinin (talep şokları olarak yorumlanır) yüksek değişkenliği olduğu zamanlarda daha fazla tedbirli olduklarını savunmaktadırlar. Leahy ve Whited (1996) ABD üretici firmalarının 1981-1987 dönemlerinde bir firmanın yatırımı ve firmanın bir yıl içindeki günlük hisse senedi getirileri arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır. Baum vd. (2008) ve Bloom vd. (2007) 1984-2003 yılları arasındaki ABD üretici firmaları için ve 1972-1991 yılları arasında GB firmaları için benzer sonuçlar bulmuşlardır. Anket verilerinden elde edilen firma seviyesi yatırımı ve firma seviyesi belirsizlik ölçüleri arasındaki ilişki araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Guiso ve Parigi (1999) öngörülmuş gelecek talebin şartlı ortalama ve varyansını bulup belirsizliğin İtalyan firmalarının talebe olan yatırım tepkisini zayıflatmış olduğunu bulmuşlardır. Bontempi vd. (2010) ve Bianco vd. (2013) İtalyan firmalarının karşılaştığı talep belirsizliğini talebin beklenen büyüme oranının min-max aralığı ile ölçmüşlerdir. Bianco vd. (2013) aile şirketleri tarafından yapılan yatırımın belirsizliğe karşı aile şirketi olmayan firmaların yatırımlarından daha hassas olduğunu bulmuşlardır. Bontempi vd. (2010) firmaların yatırım planlarının (talebe ilişkin subjektif belirsizlikle aynı zamanda elde edilmiş) belirsizlikten negatif etkilendiğini bulmuşlardır. Driver vd. (2004) bir sektördeki firmaların sektör için iyimserliğe ilişkin inançların kesitsel dağılımına bağlı belirsizlik değişkeninin yatırım üzerinde negatif etkisi olduğunu bulmuşlardır.

Literatür aynı zamanda makro ve mikro belirsizliğin etkileri konusunu ele almaktadır. Panousi ve Papanikolaou (2012) firma seviyesindeki kendine özgü riskin (piyasa tarafından açıklanmayan hisse senedi fiyatındaki değişkenlik ve sektör hisse senedi fiyatı) 1970-2005 arasındaki ABD firmalarının yatırımlarıyla negatif olarak ilişkili olduğunu göstermektedirler. Temple vd. (2001) belirsizliğin Birleşik Krallık’taki firmaların yatırımları üzerindeki makro ve mikro kaynaklarının etkilerinin ayrımını yapmıştır. Talebe ilişkin belirsizliğin gelecek yatırımı sınırlayabileceği ile ilgili beklentilere ilişkin firma seviyesindeki tepkinin panel bilgisi, belirsizliğin iki seviyesinin karşılaştırılmasını sağlar. Belirsizliğin iki kaynağının da yatırım üzerinde negatif etkisi vardır (hiçbir etkinin önemli olmadığı yüksek konsantrasyonlu sektörler dışında). Baum vd. (2010) bir firmanın kendi hisse senedi getirileri hakkında olan kendi belirsizliği, stok endeksi getirilerinden elde edilen pazar belirsizliği ve ikisi arasındaki kovaryansın ölçümü arasında ayırım yapmaktadır. Pazar belirsizliğindeki bir artış firma seviyesindeki yatırımı kısıtlamakta ve firma bazındaki yatırımın belirsizliğinin diğer ölçülerinin etkilerinin işareti nakit akışı ile olan etkileşime bağlı olmaktadır.

Döpke ve Pierdzioch (2006) politik sürecin hisse senedi piyasasında etkili olduğuna dair zayıf bulgular bulmuşlardır. ABD için bulunan deneysel bulgulara karşın, Almanya hisse senedi pazarındaki getirilerin sol temelli veya sağ temelli hükümetler zamanında daha yüksek olma eğilimini bulmamışlardır. Huang (1985) tarafından ABD hisse senedi getirilerinde dört yıllık başkanlık seçim döngüsündeki eski deneysel kanıtları rapor etmişlerdir. Bu yazarlar tarafından rapor edilen deneysel sonuçlar hisse senedi piyasası getirilerinin başkanlığın üçüncü ve dördüncü yıllarında daha yüksek olduğunu ve birinci ve ikinci yıllarda daha düşük olduğunu göstermektedir. Üstelik deneysel sonuçlar hisse senedi piyasası getirilerinin ortalama olarak Demokrat başkanlık sırasında Cumhuriyetçi başkanlığa göre daha yüksek olma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Goodell ve Vahamaa (2013) ABD başkanlık seçimi döngüleri sırasındaki politik belirsizlik ve politik süreçlerin hisse senedi piyasası değişkenliği üzerindeki etkileri üzerine odaklanmışlardır. Aylık Iowa Elektronik Piyasaları verilerini beş seçim boyunca kullanarak, hisse senedi piyasası belirsizliğinin VIX değişkenlik endeksiyle ölçümlenerek, nihai kazananın başarılı olma olasılığı durumundaki pozitif değişiklikler boyunca arttığını bulmuşlardır. Kastedilen değişkenlik ve nihai kazananın seçilme olasılığı arasındaki ilişki bütün seçim belirsizliğindeki değişiklikler kontrol edildikten sonra bile pozitifdir. Bu sonuçlar, yatırımcılar beklentilerini gelecek makroekonomik politikalara bağlı olarak oluşturup revize ettiklerinden dolayı başkanlık seçim sürecinin piyasa endişesi yarattığını göstermektedir.

3.3. Politik Krizler ve Finansal Piyasalar

Uluslararası Kriz Davranışı (ICB) projesi 1975 yılında dünyadaki politik krizlerin etkilerini daha iyi anlamak için kurulmuştur. ICB bir eyaletteki krizi dâhili ve harici ortamdaki bir değişiklikten dolayı oluşan ülkenin temel değerlerini tehdit eden ve askeri müdahaleyi ve silahlı çatışmaları içeren bir durum olarak tanımlamaktadır. Krizin bu tanımına göre, ICB projesi 1918'den (I. Dünya Savaşı sonu) başlayarak uluslararası politik krizlerin kapsamlı bir listesini çıkarmıştır (Frijns vd., 2012: 646).

Frijns vd. (2012) 1991-2006 yılları arasındaki dönemde gelişmekte olan piyasalardaki hisse senedi piyasası entegrasyonunun derecesini açıklamakta politik krizin rolünü araştırmıştır. Tüm dünyadaki politik krizlerle ilgili detaylı bilgi ve 15.500'den fazla firmanın çalışan bilgilerine sahip olan Uluslararası Kriz Davranışı veri tabanını kullanarak, politik krizlerin Güney ve Doğu Asya, Latin Amerika ve Orta ve Doğu Avrupa'daki 19 gelişmekte olan ülkedeki hisse senedi piyasası entegrasyonunu etkileyip etkilemediğini incelemişlerdir. Çalışmada belli özelliklere sahip krizlerin genel olarak bu bölgelerde hisse senedi piyasası entegrasyonunun seviyesini azalttığı sonucuna varılmıştır. Özellikle, bir politik krizin başlangıcı, şiddeti, ABD'nin anlaşmazlığa karışması ve bir krizin içindeki taraf sayısının hepsi bu piyasalardaki hisse senedi piyasası entegrasyonu seviyesini etkilemektedir.

Enders ve Sandler (1996) ve Enders vd. (2006) terörist davranışlarının ilgili firmaların doğrudan yabancı yatırım akışları üzerinde negatif etkileri olduğunu göstermişlerdir. Eğer politik krizler ekonomik bağlantıları negatif olarak etkiliyorsa, o halde finansal bağlantılar üzerinde de negatif etkiye sahip olabilirler. İkinci olarak, politik krizler yatırımcıların riskten kaçınma seviyelerini artırabilir. Bu artan risk kaçınma, yatırımcıların yabancı yatırımları (özellikle politik risklerin daha büyük olmaya eğilimli olduğu gelişmekte olan ülkelerdeki) daha riskli olarak algılamalarına yol açabilir ve bu piyasalardaki paralarını çekmelerine neden olabilir. Bu durum bu piyasaların moralini bozabilir ama ayrıca küresel pazarla olan bütünleşme seviyelerini de düşürebilir çünkü daha az yabancı yatırımı alacaklardır.

3.4. Politik İstikrarsızlık, Hükümetler ve Finansal Gelişme

Politik istikrarı ölçen birkaç değişken mevcuttur. Bunlardan ilki, değişen koalisyonlar, ok tipi politik döngü veya seçimlerdeki, hükümetlerdeki ve politikadaki sapmalar, askeri müdahaleler, hükümetteki düzensiz değişimler ve politik şiddet olarak sıralanabilir. İkincisi de hükümet kriz göstergelerinden ortaya çıkmıştır. Üçüncü ve dördüncüleri ulusların politik istikrarsızlığının yönetsel algılarından ortaya çıkmıştır. Bu istikrarsızlık ulusları yatırımcıları koruma gibi finansı destekleyecek kurumlar inşa etmesinden alıkoymaktadır. Roe ve Siegel çalışmasında politik istikrara farklı bir bakış açısı getirerek, mahkemeler, yasalar ve düzenlemeler gibi yatırımcı korumaya dönük kurumlar istikrarsız siyasi ortamlarda uygun bir şekilde işleyemez ise bu durum istikrarsızlık politik dengesizliği finansal geriliğe ya da sıkıntıya götüren kritik bir kanal görevi görebilir. Bir ülkenin yatırımcıyı koruma kurumlarını kurma kapasitesi ve bu konudaki istekliliği

büyük oranda demokratik politik istikrarına bağlıdır. Tutarsız politikalar yatırımcıları koruyamaz ya da korumayacaktır. Geleneksel yatırımcıyı koruma kuruluşları elverişli olsa bile, istikrarsız politik durumlarda bu olumlu gelişmenin faydasız olabileceğini ummak için gerekçeler vardır (Roe ve Siegel, 2011: 280). Roe ve Siegel (2011) çalışmasında bu finansal geriliği açıklamada politik ekonomi özelliklerinin temel bir kanal olduğunu gösteren güçlü bulgular sunmuştur ki bu neden bazı toplumların gerekli kurumları kurmadığı ya da kurmayacağını ve gerekli kurumlar kurulsa bile neden kötü işlediklerini açıklamaktadır.

Hükümetler, özellikle de gelişen bu dünyada finansal hizmetlerin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadırlar. Hükümetin sahip olduğu bankacılık sisteminin gelişen ekonomilerden nispeten daha az olduğu gelişmiş ekonomilerde bile, hükümetler özel sektörün düzenlenmesinde ve finansal sektörün kabul edilebilir sınırlar içinde olmasını sağlayacak sorumluluk almaktadırlar. Eğer hükümetler kendi piyasa güçlerini artırmaya teşebbüs ederse, finansal sektörün gelişimi vergilerin olumsuz etkilerinden, artan rant arayışı ve özel yatırımı dışlama çabası yüzünden sınırlı olabilir. Örneğin, bankacılık sistemi tarafından özel kredi bağlamında verilen kredilerin dağılımı yüksek hükümet harcamaları, etkin olmayan yasal sistem veya yozlaşmış bürokrasi yüzünden düşük olabilir. Benzer bir şekilde, faiz marjları ve genel giderleri etkin olmayan politik kurumlar yüzünden yüksek olabilir. Hükümetin büyüklüğü ve kalitesi finansal sistemin boyutu ve etkinliği ile ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Hükümet büyüklüğünü hükümetin banka mülkiyeti (Barth vd., 2001) ve hükümet harcamaları (Barro, 1991; Barro ve Sala-i Martin, 1992; Devarajan vd., 1996; Rousseau ve Wachtel, 2000) ile temsil edilmektedir. Hükümetin kalitesi ise La Porta'nın 1998 yılında yaptığı çalışmasında kullandığı yasal köken (La Porta vd., 1998) ve Kaufmann vd. (2006) tarafından derlenen "yönetişim seviyesi" için kullandığı veri seti seviyesi ile ölçülür.

Literatürün diğer boyutuna bakıldığında, finansal gelişme sağlamak için siyasi kurumların siyasi aktörlerin teşvik tedbirlerini nasıl şekillendirdiği görülebilir. Literatür finansal gelişmenin önündeki engel olarak çıkar gruplarının rolü üzerinde durmaktadır. Bu yolla, görevdeki çıkar grupları kararlarının finansal derinleşmeyi hızlandıracak politikalara zıt düşeceğini görebilirler. Bu konuda en çok başvurulan araştırma olan (Rajan ve Zingales, 2003)'in çalışmalarında finansal gelişmenin, çalışanların hem sanayide hem firmada kredi kısıtlı firmalara girişine izin vererek rekabeti artıracakları öne sürmektedirler. Endüstriyel sektörde, örneğin görevdeki firmalar kendi finansmanlarını sağlayabilir ve rekabeti sınırlandırarak böylece diğerlerinin girişine mani olarak kredi sınırlamasını tercih edebilirler. Rajan ve Zingales bu durumun finansal gelişmeye karşı karmaşık bir politik seçmen bölgesi oluşturduğunu iddia etmektedir.

Girma ve Shartland (2008) finansal gelişme üzerinde demokrasinin ve rejim değişikliğinin etkisini araştırdığı çalışmalarında, hem demokrasinin hem de rejimsel değişikliğin finansal gelişmeyi teşvik ettiğini göstermiştir. Bu çalışmalara ek olarak, literatürde ekonomik değişkenlerin yanında, kurumsal değişkenlerin hisse senedi piyasasının gelişmesindeki belirleyicilik rolünü inceleyen çalışmalar da mevcuttur (Girma ve Shortland, 2008; Law ve Habibullah, 2009; Yartey, 2010; Cherif ve Gazdar, 2010). Pagano (1993) düzenleyici ve kurumsal faktörlerin hisse senedi piyasalarının gelişmesini ve etkinliğini etkileyebileceğini göstermiştir. Firma ile ilgili güvenilir bilginin açıklanmasının zorunlu hale getirilmesinin yatırımcıların hisse senetlerine olan ilgisinin artmasına neden olmuştur. Yatırımcıların finansal araçlara olan güvenini artıran düzenlemelerin yapılmasının hisse senedi piyasalarındaki işlem hacmini ve yatırımları artırarak hisse senedi piyasasının gelişmesinde önemli olduğunu tespit etmiştir. Ancak, kurumsal değişkenlerin hisse senedi piyasasının gelişmesine etkisi üzerine yapılan çalışmalar gelecekteki çalışmalara da temel oluşturan La Porta vd. (1998)'in çalışmalarına dayanmaktadır. Bu çalışmalar şirket hissedarlarının ve kreditorlerin korunmasını kapsayan hukuk kurallarının, bu kuralların kökeninin ve uygulanma kalitesinin hisse senedi piyasasının gelişmesini nasıl etkilediğini incelemiştir. Ayrıca La Porta vd. (1997), hukukun üstünlüğü, anti-yönetici hakları ve her hisse senedinin oy hakkının eşit olması gibi kurumsal değişkenlerin hisse senedi piyasasının gelişmesinde önemli role sahip olduğunu ifade etmektedirler.

4. SONUÇ

Daha yakın zamanda yapılan çalışmalar küresel finansal kriz süresince şirket yatırım harcamalarındaki düşüşü politikadaki yükselen belirsizliğe bağlamaktadırlar. Seçim sonuçlarının endüstri düzenlemeleri, parasal ve ticari politikalar, vergilendirme ve çok uç durum olsa da özel firmaların kamulaştırılması hakkında fikir edinilebilir olduğundan firmaların kararlarını etkilediği söylenebilir.

Birçok ampirik çalışma belirsizlik ve yatırım arasında negatif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmalar genel olarak belirsizliğin yatırım fırsatlarına gösterilen yatırım yapma hevesini azalttığını göstermektedir.

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (57-73)

Volume: 4 Issue: 8 (57-73)

Ayrıca, belirsizliğin yatırım seviyeleri üzerindeki etkisinin farklı modelleme varsayımlarına hassas olduğunu göstermektedir.

Birçok çalışma, politik belirsizliğin ulusal seçimler sırasında arttığını göstermektedir. Bu çalışmalarda piyasa indekslerinin seçimler sırasında daha değişken olduğu tespit edilmiş ve politik olarak hassas olan sektörlerin seçimler sırasında daha az tahmin edilebilen nakit akışları olduğu ortaya konmuştur.

Yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular seçimler ve politika değişiklikleri ile ilgili olan belirsizliğin varlık fiyatlarına yansıdığını göstermektedir. Bu çalışmalarda ulusal seçimler sırasında sermaye piyasası değişkenliği incelemişler ve seçim dönemindeki değişkenliğin normale göre önemli ölçüde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca artan değişkenliğin daha yüksek politik risk taşıdığını öne sürerek politik olarak hassas olan sektörlerde faaliyet gösteren firmalar için getiri değişkenliğinin seçimler sırasında daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Literatürde seçim sebebiyle oluşan yatırım döngüsü için iki alternatif açıklama mevcuttur. Birincisi, politik iş döngüsü hipotezidir (political business cycles hypothesis). Nordhaus (1975)'un modellemesi ile başlayan bu hipotezin beraberinde getirdiği tartışmada görev başındaki memurların mali ve para politikalarını manipüle ederek ekonomik durumu etkileyecekleri ve bunun da yeniden seçim olasılığını arttıracığı tartışmasıdır. Bu yüzden, politik belirsizlik hipotezinin alternatif bir açıklaması olarak, şirket yatırımları değişen makroekonomik koşullara göre reaksiyon gösterir. Politik iş döngüsü teorisi'ne göre ortalama ekonomik aktivitenin seçimlerden hemen önce yüksek olmasını tahmin etmekteyken, ekonominin iyileşmesini sağlayan etkenler özel yatırımlar üzerinde dışlama etkisi yapabilir. İkinci alternatif açıklama ise politik bağlantıların değeri ile ilgilidir. Bazı firmalar politik bağlantılarının devam etmesi için seçim dönemlerinde yatırım kararlarında değişikliğe gitme eğilimindedirler.

Literatürün diğer boyutuna bakıldığında, finansal gelişme sağlamak için siyasi kurumların siyasi aktörlerin teşvik tedbirlerini nasıl şekillendirdiği görülebilir. Literatür finansal gelişmenin önündeki engel olarak çıkar gruplarının rolü üzerinde durmaktadır. Bu yolla, görevdeki çıkar grupları kararlarının finansal derinleşmeyi hızlandıracak politikalara zıt düşeceğini görebilirler. Bu konuda en çok başvurulan araştırma olan (Rajan ve Zingales, 2003)'ün çalışmalarında finansal gelişmenin, çalışanların hem sanayide hem finasta kredi kısıtlı firmalara girişine izin vererek rekabeti arttıracığını öne sürmektedirler. Endüstriyel sektörde, örneğin görevdeki firmalar kendi finansmanlarını sağlayabilir ve rekabeti sınırlandırarak böylece diğerlerinin girişine engel olarak kredi sınırlamasını tercih edebilirler.

KAYNAKÇA

- ABEL, A. B. ve BLANCHARD, O., 1986. Investment and Sales: Some Empirical Evidence. NBER Working Paper 2050.
- ABEL, A. B. ve EBERLY, J.C. 1996, Optimal Investment with Costly Reversibility, Review of Economic Studies, 63, 581-593.
- ABEL, A.B., 1983. Optimal Investment under Uncertainty. Amerikan Economic Review, 73, 228-233.
- ALESINA, A. ve RODRIK, D. 1994. Distributive Politics and Economic Growth. Quarterly Journal of Economics, 109, 465-90.
- ALTHAUS, C. 2008, Calculating Political Risk, University of New South Wales Press Ltd, London-UK.
- AYDENİZ, Ş. 2008, İşletmelerde Gelecek (Futures) ve Opsiyon Sözleşmeleri ile Risk Yönetimi, 1. Baskı, Basın Yayın Dağıtım, İstanbul.
- BADERTSCHER, B., SHROFF, N. ve WHITE, H.D. 2013, Externalities of Public Firm Presence: Evidence from Private Firms Investment Decisions", Journal of Financial Economics, 109, 682-706.
- BAILEY, W. ve CHUNG, P.Y., 1995. Exchange Rate Fluctuations, Political Risk, and Stock Returns: Some Evidence from an Emerging Market. Journal of Financial and Quantitative Analysis 30 (4), 541-561.
- BAKER, S.R., Bloom, N. ve DAVIS, S.J., 2013. Measuring Economic Policy Uncertainty. Chicago Booth Paper No. 13-02.
- BARRO, R. J., 1991, Economic Growth in A Cross Section of Countries, Quarterly Journal of Economics, 106, 407-443.

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (57-73)

Volume: 4 Issue: 8 (57-73)

- BARRO, R. ve SALA-I-MARTIN, X., 1992, "Public Finance in Models of Economic Growth". Review of Economic Studies, 59, 645–661.
- BARTH, J., CAPRIO Jr., G. ve LEVINE, R., 2001, "The Regulation and Supervision of Banks around the World: A New Database". World Bank Policy Research Paper, 2588. World Bank.
- BAUM, C.F., CAĞLAYAN, M. ve TALAVERA, O., 2008. Uncertainty Determinants of Firm Investment. Economics Letters, 98, 282–287.
- BAXTER, M. ve JERMANN, U.J., 1997. The International Diversification Puzzle Is Worse Than You Think. American Economic Review 87, 170–180.
- BECHTEL, M. M. ve FUSS, R., 2008. When Investors Enjoy Less Policy Risk: Divided Government, Economic Policy Change, and Stock Market Volatility in Germany, 1970–2005. Swiss Political Science Review, 14 (2), 216–254.
- BERNANKE, B. S., 1983, Irreversibility, Uncertainty, and Cyclical Investment, Quarterly Journal of Economics, 98, 85– 106.
- BERNHARD, W. ve Leblang, D. 2006. Democratic Processes and Financial Markets: Pricing Politics. Cambridge University Press. UK.
- BERTRAND, M., KRAMARAZ, F., SCHOAR, A. ve THESMAR, D., 2007. Politicians, Firms And The Political Business Cycle: Evidence from France. Unpublished working paper, University of Chicago.
- BIALKOWSKI, J., GOTTSCHALK, K. ve WISNIEWSKI, T.P., 2008. Stock Market Volatility around National Elections. Journal of Banking and Finance, 32, 1941–1953.
- BIANCO, M., BONTEMPI, M.E., GOLINELLI, R. ve PARIGI, G., 2013. Family Firms' Investments, Uncertainty and Opacity. Small Business Economics, 40, 1035–1058.
- BIRD, R. ve YEUNG, D. 2012, How Do Investors React under Uncertainty, Pacific-Basin Finance Journal, 20, 310-327.
- BLOOM, N., 2009, The Impact of Uncertainty Shocks, Econometrica, 77, 623-685.
- BLOOM, N., BOND, S. ve REENEN, J.V. 2007, Uncertainty and Investment Dynamics, Review of Economic Studies, 74, 391–415.
- BLOOM, N., FLOETOTTO, M. ve JAIMOVICH, N. 2009, Really Uncertain Business Cycles, Working paper, Stanford University.
- BLOOMBERG, S. ve HESS, G. 2001, Is The Political Business Cycle For Real?, Journal of Public Economics, 87, 1091-1121.
- BONTEMPI, M.E., GOLINELLI, R. ve PARIGI, G., 2010. Why Demand Uncertainty Curbs Investment: Evidence from A Panel of Italian Manufacturing Firms. Journal of Macroeconomics, 32, 218–238.
- BOUTCHKOVA, M., DOSHI, H., DURNEV, A. MOLCHANOV, A. 2012, Precarious politics and return volatility, Review of Financial Studies 25, 1111–1154.
- CABALLERO, R. J., 1991, On the Sign of the Investment-Uncertainty Relationship, American Economic Review, 81, 279-288.
- CHEN, Q., GOLDSTEIN, I. ve JIANG, W. 2007, Price Informativeness and Investment Sensitivity To Stock Price, Review of Financial Studies, 20, 619-650.
- CHEN, Y.F. ve FUNKE, M. 2003, Option Value, Policy Uncertainty, and the Foreign Direct Investment Decision, Hamburg Institute of International Economics Discussion Paper.
- CHERIF, M ve GAZDAR, K. 2010, "Macroeconomic and Institutional Determinants of Stock Market Development in Mena Region: New Results from A Panel Data Analysis", International Journal of Banking and Finance, 7(1), 138-159.
- CIOFFI-REVILLA, C.A., (1998), Politics and Uncertainty, Theory, Models and Applications, First Published, Cambridge University Pres, United Kingdom.

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (57-73)

Volume: 4 Issue: 8 (57-73)

- CLARK, E. ve TUNARU, R. 2001, "Emerging Markets: Investing with Political Risk", *Multinational Finance Journal*, 5(3), 155-173.
- DEVARAJAN, S., SWAROOP, V. ve ZOU, H. 1996, "The Composition of Public Expenditure and Economic Growth". *Journal of Monetary Economics* 37, 313-344.
- DIXIT, A. ve PINDYCK, R.S., 1994. *Investment under Uncertainty*. Princeton University Press, Princeton, NJ, USA.
- DOPKE, J. ve PIERDZIOCH, C. 2006. *Politics and the Stock Market: Evidence from Germany*. *European Journal of Political Economy*, 22, 925-43.
- DRIVER, C., IMAI, K., TEMPLE, P. ve URGA, G., 2004. *The Effect Of Uncertainty On UK Investment Authorisation: Homogeneous vs. Heterogeneous Estimators*. *Empirical Economics*, 29, 115-128.
- DURNEV, A., 2012. *The Real Effects of Political Uncertainty*. Unpublished working paper. University of Iowa.
- DURNEV, A., MORCK, R. ve YEUNG, B. 2004, *Value Enhancing Capital Budgeting and Firmspecific Stock Return Variation*, *Journal of Finance*, 59, 65-105.
- ELLSBERG, D., 1961. *Risk, Ambiguity, and the Savage Axioms*. *Quarterly Journal of Economics*, 75, 643-669.
- ENDERS, W. ve SANDLER, T., 1996. *Terrorism and Foreign Direct Investment in Spain and Greece*. *Kyklos*, 49, 331-352.
- ENDERS, W., SACHSIDA, A. ve SANDLER, T., 2006. *The Impact of Transnational Terrorism on US Foreign Direct Investment*. *Political Research Quarterly*, 59, 517-531.
- FOERSTER, S. ve SCHMITZ, J., 1997. *The Transmission of U.S. Election Cycles to International Stock Returns*. *Journal of International Business Studies*, 28, 1 -27.
- FRENCH, K.R. ve POTERBA, J.M., 1991. *Investor Diversification and International Equity Markets*. *American Economic Review* 81, 222-226.
- FRIEDMANN, R. ve KIM, J. 1988, "Political Risk and International Marketing", *Columbia Journal of World Business*, 23, 63-74.
- FRIJINS, B., RAD, A.T. ve INDRIAWAN, I. 2012, *Political Crises and The Stock Market Integration of Emerging Markets*, *Journal of Banking & Finance*, 36(3), 644-653.
- FUSS, R. ve BECHTEL, M. M., 2008. *Partisan Politics and Stock Market Performance: The Effect of Expected Government Partisanship on Stock Returns in the 2002 German Federal Election*. *Public Choice*, 135(3-4), 131-150.
- GILCHRIST, S., SIM, J.W. ve ZAKRAJSEK, E., 2010. *Uncertainty, Financial Friction and Investment Dynamics*. Working Paper. <<http://www.princeton.edu/economics/seminar-schedule-by-prog/macros10/papers/Gilchrist-Paper.pdf>>. (12.08.2013).
- GIRMA, S. ve SHORTHAND, A, 2008, "The Political Economy of Financial Development", *Oxford Economic Papers*, 60(4), 567-596.
- GITMAN, L. 2003, *Principles of Managerial Finance*, Tenth Edition, Addison-Wesley Series, New York.
- GOODELL, J.W. ve VAHAMAA, S. 2013, *US Presidential Elections and Implied Volatility: The Role of Political Uncertainty*, *Journal of Banking & Finance*, 37(3), 1108-1117.
- GUIISO, L. ve PARIGI, G. 1999, *Investment and Demand Uncertainty*, *Quarterly Journal of Economics*, 114, 185-227.
- GULEN, H. ve ION, M. 2013. *Policy Uncertainty and Corporate Investment*. Purdue University Mimeo.
- HARTMAN, R., 1972. *The Effects of Price and Cost Uncertainty on Investment*. *Journal of Economic Theory*, 5, 258-266.
- HOWELL, L.D., 2002, *The Handbook of Country and Political Risk Analysis*, Third Edition, PRS Group.

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (57-73)

Volume: 4 Issue: 8 (57-73)

- HOWELL, L.D.1992, Political Risk and Political Loss for Foreign Investment, the International Executive, 34(6), 485-498.
- HUANG, R.D., 1985. Common Stock Returns and Presidential Elections. Financial Analysts Journal, 41 (March/April), 58–65.
- IMAI, M. ve SHELTON, C.A. 2011, Elections and Political Risk: New Evidence from the 2008 Taiwanese Presidential Election, Journal of Public Economics, 95(7–8), 837–849.
- JEONG, B., 2002. Policy Uncertainty and Long-Run Investment and Output across Countries. International Economic Review, 43, 363–392.
- JULIO, B. ve YOOK, Y. 2012, Corporate Financial Policy Under Political Uncertainty: International Evidence from National Elections, Journal of Finance, 67, 45–84.
- KANG, W., LEE, K. ve RATTI, R. 2014, Economic Policy Uncertainty And Firm-Level Investment, Journal of Macroeconomics, 39, 42–53.
- KAUFMANN, D., KRAAY, A. ve MASTRUZZI, M., 2006, Governance Matters V: Governance Indicators For 1996–2005. World Bank Policy Research Working Paper, 4012.
- KEOWN, A. J. ve diğerleri, 2002, Financial Management: Principles and Applications, Ninth Edition, Printice Hall. New Jersey.
- KIM, H. ve KUNG, H. 2013, How Uncertainty Affects Corporate Investment: The Asset Redeployability Channel, http://www.stanford.edu/group/SITE/SITE_2013/2013_segment_2/2013_segment_2_papers/kim.pdf (12.02.2014).
- KNIGHT, B., 2006, Are Policy Platforms Capitalized into Equity Prices? Evidence from The- Bush/Gore 2000 Presidential Election, Journal of Public Economics, 90, 751-773.
- KNIGHT, F.H., 1921. Risk, Uncertainty, and Profit. Hart, Schaffner& Marx; Houghton Mifflin Company, Boston, MA.
- LA PORTA, R., LOPEZ-DE-SILANE, F., SHLEIFER, A., ve VISHNY, R. W. 1998, “Law and Finance”. Journal of Political Economy, 106, 1113–1155.
- LA PORTA, R., LOPEZ-DE-SILANE, F., SHLEIFER, A., ve VISHNY, R. W. 1997, “Legal Determinants of External Finance”. Journal of Finance, 52(3), 1131–1150.
- LAW, S.H. ve HABIBULLAH, M.S. 2009, “The Determinants of Financial Development: Institutions, Openness and Financial Liberalization”, South African Journal of Economics, 77(1), 45-58.
- LEAHY, J. V. ve WHITED, T. V. 1996, The Effect of Uncertainty on Investment: Some Stylized Facts, Journal of Money, Credit and Banking, 28, 64-83.
- LEVY, H. 2002, Fundamentals of Investments, First Edition, Prentice Hall. London.
- MAURO, P., 1995, Corruption and Growth, Quarterly Journal of Economics, 110, 681–712.
- MCGILLIVRAY, F. 2003. Redistributive Policies and Stock Price Dispersion. British Journal of Political Science, 33, 367–96.
- MEI, J. ve GUO, L. 2004. Political Uncertainty, Financial Crisis, and Market Volatility. European Financial Management, 10, 639–57.
- MUDAMBI, R. ve NAVARA, P. 2003, “Political Tradition, Political Risk and Foreign Direct Investment in Italy”, Management International Review, Third Quarter 43(3), 247-265.
- MUKHERJEE, B. ve LEBLANG, D., 2007. Partisan Politics, Interest Rates and the Stock Market: Evidence from American and British Returns in the Twentieth Century. Economics and Politics, 19(2), 135–167.
- NORDHAUS, W. 1975, The Political Business Cycle, Review of Economic Studies, 42, 169–190.
- OKKA, O. 2009, Finansal Yönetim Teori ve Çözümlü Problemler, Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- PAGANO, M. 1993, “The Floatation of Companies on the Stock Market: A Coordination Failure”, European Economic Review, 37, 1101–25.

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (57-73)

Volume: 4 Issue: 8 (57-73)

- PANOUSI, V. ve PAPANIKOLAOU, D., 2012. Investment, Idiosyncratic Risk and Ownership. *Journal of Finance* 67, 1113–1148.
- PASTOR, L. ve VERONESI, P. 2013, Political Uncertainty and Risk Premia, *Journal of Financial Economics*, 110, 520-545.
- PIKE, R. ve NEALE, B. 2006, *Corporate Finance and Investment Decisions & Strategies*, Fifth Edition, Prentice Hall. England.
- PINDYCK, R., 1991. Irreversibility, Uncertainty, and Investment, *Journal of Economic Literature*, 29, 1110–1148.
- RAJAN, R., ve ZINGALES, L., 2003. The Great Reversals: The Politics Of Financial Development In The 20th Century. *Journal of Financial Economics* 69, 5–50.,
- RODRIK, D., 1991, Policy Uncertainty and Private Investment in Developing Countries, *Journal of Development Economics*, 36, 229–242.
- ROE, M. J. ve SIEGEL, J. I, 2011, “Political Instability: Effects on Financial Development, Roots in the Severity of Economic Inequality”, *Journal of Comparative Economics*, 39, 279–309.
- ROUSSEAU, P., WACHTEL, P., 2000, “Equity Markets and Growth: Cross-Country Evidence on Timing and Outcomes 1980–1995”, *Journal of Banking & Finance*, 24, 1933–1957.
- SNOWBERG, E., WOLFERS, J. ve ZITZEWITZ, E. 2007. Partisan Impacts on the Economy: Evidence from Markets and Close Elections. *Quarterly Journal of Economics*, 122, 807–29.
- STEIN, L. ve STONE, E.C. 2012, The Effect of Uncertainty on Investment, Hiring, and R&D: Causal Evidence from Equity Options, Working paper.
- WANG, Y., CHEN, C.R., HUANG, Y.S. 2014, Economic Policy Uncertainty and Corporate Investment: Evidence from China, *Pacific-Basin Finance Journal*, 26, 227-243.
- WOLFERS, J. ve ZITZEWITZ, E. 2009, Using Markets to Inform Policy: The Case of The Iraq War, *Economica*, 76, 225-250.
- YADAV, M. N. 2012, Effect of Political Uncertainty and Corporate Investment Cycles In Nepal, *Elixir Financial management* 46, 8436-8444.
- YARTEY, C. A. 2010, “The Institutional And Macroeconomic Determinants of Stock Market Development In Emerging Economies”, *Applied Financial Economics*, 20, 1615–1625.

TEŞVİK SİSTEMİ KAPSAMINDAKİ YATIRIMLARIN İHRACATA VE İSTİHDAMA ETKİSİ: TR32 BÖLGESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet AYDINER¹

ÖZET

Bu çalışmanın amacı teşvik sistemi kapsamında yapılan yatırımların ihracat ve istihdama etkisini incelemektir. Bu bağlamda TR32 bölgesinde bulunan Aydın, Denizli ve Muğla illerinde 2002-2014 yılları arasında çeyrek dönemlerdeki teşvik belgeli yatırımların verileri kullanılmıştır. Çalışmada panel veri yöntemini kullanılmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre; Türkiye geneli için yatay kesit veri kullanıldığında teşvik belgeli yatırım artışı istidamı artırmaktadır. TR32 bölgesi için teşvik belge sayısının ve yatırım miktarının artması istihdama olumlu katkı yapmaktadır. Belge sayısının ihracata bir katkıda bulunmazken yatırım miktarının artması ihracatı yükseltmektedir. Buna göre, yatırım miktarı yüksek olan nitelikli yatırımların sayısının artması ihracata belirgin katkı sağlamaktadır. Teşvik belgeli yatırımlar emek yoğun sektörlerde daha çok istihdam üretirken, sermaye ve teknoloji yoğun sektörlerde istihdama olan katkı düşüktür. Teşvik sistemi bölgede mevcut olan sektör çeşitliliğini ve üretim desenini değiştirmeye ve artırmaya katkı vermemektedir.

Anahtar Kelimeler: İhracat, İstihdam, Teşvik Sistemi, Yatırım.

JEL Kodları: F13, F14.

THE EFFECT OF INVESTMENTS MADE UNDER INCENTIVE SYSTEM ON EXPORT AND EMPLOYMENT: AN ANALYSIS FOR TR32 REGION

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate export and employment effect of investments made under incentive system. The study uses quarterly data of TR32 region between 2002 and 2014. The findings suggest that an increase in number of incentive system certificates and rise in amount of investments increase employment. While number of certificate does not have effect on regions export volume, investments with high amount boost the export. Investments under the system create more employment in labor intensive sectors than that in capital-technology intensives sectors. Turkey's incentive system does not help existing export goods diversity and export structure of the region change

Keywords: Export, Employment, Incentive System, Investment.

JEL Codes: F13, F14.

1. GİRİŞ

Devlet yardım ve teşvikleri ülkenin sosyal ve ekonomik refahının artırılması için tüm ülkelerde kullanılan politika araçlarıdır. Gelişmekte olan ülkeler teşvikleri ülkenin toptan kalkındırılması amacıyla kullanırken, gelişmiş ülkeler, ülke içindeki bölgesel farklılıkları gidermek, mevcut sektörleri daha rekabetçi hale getirmek ve geliştirmek için kullanmaktadır.

Teşvik sistemlerinde temel amaçlar özel sektörün yatırım yapmasını özendirme ve ülke dışından sermaye çekerek ülkenin üretimini ve ihracatını artırmaktır. İşsizliğin azaltılması, belli sektörlerin korunması veya büyütülmesi, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması gibi çok sayıda amaca yönelik değişik teşvik uygulamaları da bulunmaktadır.

¹ Gümrük ve Ticaret Uzmanı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, mehmetaydiner@yahoo.com

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (74-87)

Volume: 4 Issue: 8 (74-87)

Türkiye’de 2012 yılında ilan edilen yeni teşvik sisteminin amaçları, tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdam artırmak, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımları özendirmek, uluslararası doğrudan yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar özendirmek olarak belirlenmiştir (EB Raporu, 2013: 15).

Amaçları ve araçları farklılıklar gösterse de dünyadaki tüm ülkelerde yatırımları teşvik etmek için geliştirilmiş politikalar ve sistemler bulunmaktadır. Teşvik uygulamaları günümüze has uygulamalar olmayıp uzun yıllardır devletlerce uygulanan ekonomi politikalarıdır.

İkinci dünya savaşı sonrası savaşın etkisinin giderilmesine yönelik olarak Avrupa’da teşvik uygulamalarının yoğunlaştığı görüle de teşvik uygulamalarının değişik türleri bu tarihlerden önce özellikle 1929 Büyük Krizi sonrasında ABD’de kullanılmıştır.

Türkiye’de de teşvik politikaları daha Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresinde 1913 tarihli Teşviki Sanayi Kanunu'nun günün koşullarına uygun duruma getirilmesi ve 25 yıl süre ile uzatılması kararı alınmıştır. Bu karar doğrultusunda, 1924 yılında Kanun tadil edilmiş ve 1927 yılında günün gereksinmelerine uygun olarak hazırlanan 1055 sayılı “Teşvik-i Sanayi Kanunu” yürürlüğe girmiştir. 15 yıl yürürlükte kalan bu yasa yeterince fayda sağlamadığından 1942 yılında yürürlükten kaldırılmıştır (Yavan, 2010: 71).

Bu kanundan sonra 1950 ve 1951 yıllarında yabancı yatırımı teşvik etmek üzere iki kısa kanun, 1954 yılında geniş kapsamlı bir yasa olan Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. 1963 yılından itibaren her beş yılda bir hazırlanan kalkınma planları kapsamında yatırımların teşviki kalkınma planları ve yıllık programlar çerçevesinde çıkarılan kararname ve tebliğler ile yürütülmüştür. Bu dönemde yatırımların teşvikine ilişkin önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır (Yavan, 2010: 75).

Temel felsefesi serbest ekonomiye geçiş, dış ticaret ve finansal sistemde liberalleşme olarak tanımlanabilecek olan 24 Ocak 1980 kararlarına kadar değişik mevzuat düzenlemeleri yapılmıştır. Söz konusu karar ile ithal ikameci ve korumacı politikalar terk edilmiş, dışa açık ekonomi politikaları uygulanmaya başlamıştır. Bu tarihten sonraki yıllarda teşvik politikaları kapsamında hem mevzuat bağlamında hem de kurumsal yapılanmalar bağlamında çok sayıda düzenleme ve yapılanma hayata geçirilmiştir. Son olarak 2012 yılında geniş kapsamlı bir teşvik sistemi ilan edilmiştir.

Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin yasal temeli olan 2012/3305 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” 19.06.2012 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu karar ile teşvik türleri, teşvik sınıflandırması ve illerin buldukları teşvik bölgeleri yeniden tanımlanmıştır. Yeni teşvik sisteminin ana hatları Tablo-1’de, illerin buldukları teşvik bölgeleri Şekil-1’de verilmiştir.

Teşvik türleri “Genel Teşvik Uygulamaları”, “Bölgesel Teşvik Uygulamaları”, “Büyük Ölçekli Yatırım Teşviki” ve “Stratejik Yatırım Teşviki” olarak dört ana grupta sınıflandırılmıştır. Bu teşvik türlerinin içeriği özetle şöyledir:

Genel Teşvik Uygulamaları: Bu tür teşvik kapsamında bölgesel, büyük ölçekli veya stratejik yatırım teşvik uygulamalarından herhangi birinin destek kapsamına girmeyen yatırımlar, teşvik edilmeyen yatırım konuları arasında yer almamak ve öngörülen sabit yatırım tutarını sağlamak kaydıyla bölge ayrımı yapılmaksızın tüm illerdeki yatırımlar desteklenmektedir.

Bölgesel Teşvik Uygulamaları: Bu teşvikin temel hedefi illerin üretim ve ihracat potansiyellerini artırmak suretiyle iller arasındaki gelişmişlik farkını en aza indirmektir. Bu kapsamda Türkiye’deki tüm iller ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeylerine göre 6 farklı bölgeye ayrılmıştır.

Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki: Türkiye’nin teknoloji ve AR-GE kapasitesini artırma ve uluslararası rekabet üstünlüğü sağlama potansiyeli bulunan 12 farklı sektörde yapılacak yatırımlara, yine bölgesel gelişmişlik düzeyine göre farklılaştırılmış, ancak bölgesel yatırım teşvik uygulamalarından daha avantajlı oranlarda destek sağlanmak üzere kurgulanmıştır. Yatırım projelerinin bu uygulama kapsamında desteklenebilmesi için ön koşul belirlenmiş olan 12 yatırım konusu için yer alan asgari sabit yatırım tutarlarına sahip olmalarıdır.

Stratejik Yatırımların Teşviki: Türkiye’de üretim yapısının dönüşümüne katkı sağlamak üzere tasarlanmıştır. Yurt içi üretim kapasitesinin ithalattan az olduğu ara malların veya ürünlerin üretimini

özendirmeyi hedeflemektedir. Stratejik yatırım olarak tanımlanan bu nitelikteki yatırımlar bölge ayrımı gözetilmeksizin tüm bölgelerde Bölgesel ve Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki Uygulamalarına göre daha avantajlı şekilde desteklenmektedir.

Stratejik yatırım konuları Bölgesel ve Büyük Ölçekli Yatırımlar gibi bir liste şeklinde belirlenmemiştir. Uygulamanın amacına yönelik olarak tespit edilen koşulların tamamını sağlayan yatırım konuları stratejik yatırım olarak kabul edilmiştir. Bir yatırım projesinin bu teşvik kapsamında desteklenebilmesi için mevzuatta belirtilen koşulların tamamını karşılaması gerekmektedir.

Tablo 1. Yeni Teşvik Sistemi

Yeni teşvik sistemi kapsamında uygulanan destek, istisna, muafiyet ve indirimler ise şunlardır:

i. Katma Değer Vergisi İstisnası: Teşvik belgesi kapsamında yurt içinden ve yurt dışından temin edilecek yatırım malı makine ve teçhizat için katma değer vergisinin ödenmemesi şeklinde uygulanır.

ii. Gümrük Vergisi Muafiyeti: Teşvik belgesi kapsamında yurt dışından temin edilecek yatırım malı makine ve teçhizat için gümrük vergisinin ödenmemesi şeklinde uygulanır.

iii. Vergi İndirimi: Gelir veya kurumlar vergisinin, yatırım için öngörülen katkı tutarına ulaşınca kadar, indirimli olarak uygulanmasıdır.

iv. Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği: Teşvik belgesi kapsamında gerçekleştirilen yatırımla sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmının devlet tarafından karşılanmasıdır.

v. Gelir Vergisi Stopajı Desteği: Teşvik belgesi kapsamında gerçekleştirilen yatırımlara sağlanan ilave istihdam için belirlenen gelir vergisi stopajının terkin edilmesidir. Sadece 6. bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için düzenlenen teşvik belgelerinde öngörülmüştür.

vi. Sigorta Primi Desteği: Teşvik belgesi kapsamı yatırımlara sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işçi hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmın devletçe karşılanmasıdır. Sadece 6. bölgede gerçekleştirilecek bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlar için düzenlenen teşvik belgelerinde uygulanmaktadır.

vii. Faiz Desteği: Teşvik belgesi kapsamında kullanılan en az bir yıl vadeli yatırım kredileri için sağlanan bir finansman desteği olup, teşvik belgesinde kayıtlı sabit yatırım tutarının %70'ine kadar kullanılan krediye ilişkin ödenecek faizin veya kâr payının belli bir kısmının devlet tarafından karşılanmasıdır.

viii. Yatırım Yeri Tahsisi: Teşvik Belgesi düzenlenmiş yatırımlar için Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde yatırım yeri tahsis edilmesidir.

ix. Katma Değer Vergisi İadesi: Sabit yatırım tutarı 500 milyon Türk Lirasının üzerindeki stratejik yatırımlar kapsamında gerçekleştirilen bina-inşaat harcamaları için tahsil edilen KDV'nin iade edilmesidir.

Yeni teşvik sistemi sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerini baz alarak illeri altı bölgeye ayırmaktadır. Birinci bölgede bulunan iller sosyoekonomik olarak en gelişmiş iller olarak kabul edilirken, altıncı bölgedeki iller en az gelişmiş iller olarak belirlenmiştir. İlin bulunduğu bölge teşvik sistemi kapsamında yatırımcıların yararlanabileceği destek türünü, sayısını ve destek tutarlarının belirleyicisi durumundadır. Örneğin stopaj desteği ve sigorta desteği sadece altıncı bölgedeki teşvik kapsamı yatırımlara uygulanmaktadır. Aynı şekilde illerin buldukları teşvik bölgesi yatırımcıların aldıkları vergi indirimi, yatırıma katkı oranlarının farklılaşmasına sebep olmaktadır. İllerin buldukları teşvik bölgeleri Şekil-1'de verilmiştir.

Şekil 1. İllere Göre Teşvik Bölgeleri

2012 yılından beri uygulanan teşvik sistemine ilişkin sonuçlar Ekonomi Bakanlığınca 2013 yılında hazırlanan raporda açıklanmıştır. Raporda verilen ve bu çalışmanın konusu olan bazı sonuçlar Tablo-2'de verilmiştir.

Tablo 2. Teşvik Belgelerinin Destek Uygulamasına Göre Dağılımı

Destek Sınıfı	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Mil. TL)	Yatırım/Belge	İstihdam	Yatırım/İstihdam
Bölgesel	2.735	34.690	12.68	128.361	0.27
Genel	2.079	28.836	13.87	43.652	0.66
Büyük Ölçekli	19	3.301	173.73	4.135	0.80
Stratejik	7	9.242	1320.28	1.644	5.62
Genel Toplam	4.840	76.068	15.71	177.792	0.43

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Türkiye geneli için 2012 ve 2013 yıllarında toplam 4.840 belge kapsamında 76.068 milyon TL yatırım yapılmıştır. Bu yatırımlar toplam 177.792 istihdam oluşturmuştur. Bir istihdam oluşturmanın maliyeti 0.43 milyon TL'dir. Belge başına düşen yatırım miktarı 15.7 milyon TL'dir. Belge başına en yüksek yatırım miktarı Stratejik Yatırım Teşvikleri grubundadır. Bu grupta belge başına düşen yatırım 1.320 milyon TL, Büyük Ölçekli Teşvik grubunda 173.7 milyon TL, Genel Teşvikler grubunda 13.8 milyon TL, Bölgesel Teşviklerde 12.6 milyon TL'dir.

Bölgeler itibarıyla bakıldığında da teşvik sisteminin planlanan temel işlevlerinin çoğunu yerine getiremediği görülmektedir. En gelişmiş bölge olarak kabul edilen birinci bölge 32.823 milyon TL'lik yatırım alıp yaklaşık 69 bin yeni istihdam kazanmasına karşın en geri kalmış bölge olarak kabul edilen Altıncı Bölge 8.262 milyon TL yatırım alıp 27 bin yeni iş imkânına sahip olmuş, Beşinci Bölge 4.859 milyon TL yatırım alıp 14 bin yeni

istihdama kavuşmuştur. İkinci Bölge 11.690 milyon TL yatırımla 25.831, Üçüncü Bölge 10.315 milyon TL yatırımla 22.543, Dördüncü 1.650 TL yatırımla 696 istihdam kazanmıştır.

Tablo 3. Yatırım Teşvik Belgelerinin ve Miktarlarının Bölgelere Göre Dağılımı

Bölge	Teşvik	Belge	Yatırım	İstihdam	Yatırım/ Belge	Yatırım/ İstihdam
1. BÖLGE	Bölgesel	692	16.924	44.813	24.46	0.38
	Büyük Ölçekli	7	815	1.354	116.43	0.60
	Genel	1.065	8.284	22.269	7.78	0.37
	Stratejik	26	800	812	400.00	0.98
	Genel Toplam	1.766	32.823	69.248	18.59	0.47
2. BÖLGE	Bölgesel	403	4.441	15.276	11.02	0.29
	Büyük Ölçekli	5	580	1.599	116.00	0.36
	Genel	387	6.058	8.850	15.65	0.68
	Stratejik	2	612	106	306.00	5.88
	Genel Toplam	797	11.690	25.831	14.67	0.45
3. BÖLGE	Bölgesel	467	4.553	17.373	9.75	0.26
	Büyük Ölçekli	4	882	332	220.50	2.63
	Genel	270	4.701	4.808	17.41	0.98
	Stratejik	1	180	30	180.00	5.88
	Genel Toplam	742	10.315	22.543	13.90	0.46
4. BÖLGE	Bölgesel	347	2.667	12.097	7.69	0.22
	Büyük Ölçekli	2	811	700	405.50	1.16
	Genel	169	2.990	4.376	17.69	0.68
	Stratejik	2	1.650	696	825.00	2.38
	Genel Toplam	2	1.650	696	825.00	2.38
5. BÖLGE	Bölgesel	283	2.654	11.958	9.38	0.22
	Büyük Ölçekli	0	0	0	0.00	0.00
	Genel	157	2.205	2.878	14.04	0.76
	Stratejik	0	0	0	0.00	0.00
	Genel Toplam	440	4.859	14.836	11.04	0.33
6. BÖLGE	Bölgesel	543	3.450	26.844	6.35	0.13
	Büyük Ölçekli	1	214	150	214.00	1.43
	Genel	31	4.598	471	148.32	10.00
	Stratejik	0	0	0	0.00	0.00
	Genel Toplam	575	8.262	27.465	14.37	0.30
GENEL TOPLAM		4.840	76.068	177.792	15.72	0.43

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Bir “yeni istihdam” oluşturmak için gereken yatırım miktarı birinci bölgede 0.47 milyon TL iken bu yatırım miktarı altıncı bölgede 0.30 milyon TL’dir. Türkiye geneli için bu miktar 0.43 milyon TL’dir. Bu yatırım tutarlarına devletin destek ve teşvik kapsamında almaktan feragat ettiği vergiler ve sağladığı faiz, arazi tahsisi gibi destekler dâhil değildir. Bu sebeple teşvik belgeli yatırımlar yoluyla istihdam oluşturmanın maliyeti daha yüksektir. Destek uygulamaları türlerine bakıldığında Stratejik Yatırımlar 5.62 milyon TL yatırımla bir istihdam oluştururken, Bölgesel Teşvikler Uygulaması ise 0.27 milyon TL yatırım ile bir istihdam oluşturmaktadır. Genel Teşvikler 0.66 milyon TL, Büyük Ölçekli Teşvikler ortalama 0.80 milyon TL yatırım ile bir istihdam oluşturmaktadır.

Tablo 4. Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektör ve Alt Sektörlere Göre Dağılımı

Sektörü	Belge Adedi	Yatırım (Milyon)	İstihdam	Yatırım/ Belge	Yatırım/ İstihdam
ENERJİ	197	17.520	3.936	88.93	4.55
HİZMETLER	1.320	16.423	66.230	12.44	0.25
Altyapı - Belediye	185	1.224	1.691	6.62	0.72
Diğerleri	138	870	6.514	6.30	0.13
Eğitim	259	2.383	22.270	9.20	0.11
Sağlık	82	881	5.526	10.74	0.16
Depolama	149	2.749	4.202	18.45	0.65
Turizm	410	4.953	18.924	12.08	0.26
Ulaştırma	97	3.362	7.103	34.66	0.47
İMALAT	3.001	35.858	95.119	11.95	0.38
Bitkisel Üretim	33	219	1.192	6.64	0.18
Cam	53	1.638	2.117	30.91	0.78
Çimento	13	1.569	948	120.69	1.67
Demir Çelik	38	289	760	7.61	0.38
Demir Dışı Metaller	42	859	879	20.45	0.98
Deri ve Kösele	30	77	935	2.57	0.08
Diğerleri	57	230	1.041	4.04	0.22
Dokuma ve Giyim	738	5.894	31.040	7.99	0.19
Elektrikli Makinalar	54	331	1.245	6.13	0.27
Elektronik	14	450	515	32.14	0.88
Gıda ve İçecek	353	2.813	12.601	7.97	0.22
Hayvancılık	59	541	1.506	9.17	0.36
Kâğıt	63	1.177	1.295	18.68	0.91
Kimya	97	8.544	3.071	88.08	2.78
Lastik-Plastik	306	1.129	5.337	3.69	0.21
Madeni Eşya	270	1.104	5.058	4.09	0.22
Makina İmalat	274	1.571	6.318	5.73	0.25
Mesl. Bil. Ölç. Opt. Do.	22	152	591	6.91	0.26
Orman Ürünleri	175	1.258	5.834	7.19	0.22
Ormancılık	1	3	12	3.00	0.25
Pişmiş Kil ve Çim. Ger.	146	932	3.009	6.38	0.31
Seramik	8	96	240	12.00	0.40

Tablo 4. Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektör ve Alt Sektörlere Göre Dağılımı (Devamı)

Su Ürünleri	16	37	208	2.31	0.18
Taşıt Araçlar	139	4.945	9.367	35.58	0.53
MADENCİLİK	322	6.267	12.507	19.46	0.50
İstihraç ve İşleme	322	6.267	12.507	19.46	0.50
GENEL TOPLAM	4.840	76.068	177.792	15.72	0.43

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

2012-2013 döneminde en çok teşvik belgesi alınan ilk on il Tablo-5'te verilmiştir. İstanbul ülke gelinde en çok teşvik belgesi alınan ildir. En çok teşvik belgesi alınan 10 ilin 6 tanesi birinci teşvik bölgesinde bulunmaktadır. Teşvik sistemi içinde en çok avantajın beşinci ve altıncı bölgelere verildiği ve sistemin temel hedeflerden birinin geri kalmış bölgelere yatırımı artırmak olduğu düşünüldüğünde teşvik sisteminin işlevini yeterince yerine getiremediği görülmektedir. Tablo-5'te verilen sıralama belge sayısına göre yapılmışsa da esas olan toplam belge sayısı değil, toplam yatırım miktarıdır. Yatırım miktarları esas alındığında ilk on ilin içinde nispeten geri kalmış bölgeler olarak kabul edilen beşinci ve altıncı bölgeden hiçbir il bulunmamaktadır.

Tablo 5. En Çok Yatırım Teşvik Belgesi Alan İlk 10 İl

	İl	Belge Sayısı	Sabit Yatırım (milyon TL)	Yatırım/ Belge	İstihdam	Yatırım/ İstihdam
1	İstanbul	640	5.947	9.29	22.465	0.27
2	Ankara	223	4.521	20.27	9.956	0.45
3	Kocaeli	186	4.487	24.12	8.434	0.53
4	Bursa	239	3.101	12.97	7.689	0.40
5	Şanlıurfa	122	799	6.54	7.621	0.11
6	Antalya	110	2.169	19.71	7.465	0.29
7	İzmir	221	8.410	38.05	7.194	1.18
8	Manisa	117	1.254	10.71	5.873	0.21
9	Gaziantep	217	1.942	8.94	5.000	0.39
10	Diyarbakır	102	741	7.26	3.906	0.19

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

2. LİTERATÜR

Teşvik sistemleri kapsamındaki yatırımların istihdama ve ihracata etkisi konusunda literatürde çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Literatürdeki çalışmalar genellikle teşvik sistemleri ve teşvik sistemlerinin yapısı ve tarihi süreçlerine dairdir.

Az sayıdaki çalışmalardan biri olan Karabıçak (2013: 274) teşviklerin genel ve yerel kalkınmaya etkisini incelediği çalışmasında 2012 yılında ilan edilen teşvik sisteminin istihdama olumlu katkı yaptığını bildirmiştir. Çiftçi (2013: 28) ise Türkiye'de uygulanan teşvik sistemlerinin istihdama etkisi ele aldığı çalışmasında teşvik belgeli yatırımların istidama etkisinin düşük olduğunu belirtmiştir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde Yatay Kesit Veri ve Panel Veri Yöntemleri kullanılarak teşvik kapsamındaki yatırımların istihdama ve ihracata etkisi araştırılmıştır.

3. VERİ

Çalışmada TR32 Bölgesinin 2002-2014 yılları için çeyrek dönemlerdeki teşvik sistemi kapsamındaki yatırımların miktarı (YAT), bu yatırımların sağladığı istihdam (İST) verileri ve bu döneme ait ihracat (İHR) verileri kullanılmıştır. Veriler Ekonomi Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ve TÜİK'ten alınmıştır. Çalışma Eviews programı kullanılarak yapılmıştır.

3.1. TR32 Bölgesi

Türkiye İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasında TR32 bölgesi olarak tanımlanan bölge Aydın, Denizli ve Muğla illerinden oluşmaktadır. Teşvik bölgesi sınıflamasında bu illerden Muğla birinci bölgede bulunurken Aydın ve Denizli ikinci bölgededir. Bölgeye ilişkin bazı istatistikler Tablo-6 ve Tablo-7'de verilmiştir.

Tablo 6. TR 32 Bölgesi Teşvik Belgelerinin Destek Uygulamasına Göre Dağılımı

Destek Sınıfı	Belge Adedi	Yatırım (Milyon)	Yatırım/ Belge	İstihdam	Yatırım/ İstihdam
Bölgesel	134	973	7.26	4.335	0.22
Büyük Ölçekli	1	54	54.00	440	0.12
Genel	64	800	12.50	1.234	0.65
Stratejik	0	0	0	0	0.00
Genel Toplam	199	1.827	9.18	6009	0.31

Bölge 2012-2013 döneminde toplam 199 teşvik belgesi kapsamında 1.827 milyon TL'lik yatırım almıştır. Bu yatırımlar 6.009 yeni istihdam oluşturmuştur. En çok kullanılan teşvik türü bölgesel teşvik olmuştur. Bu gruptaki teşvik belgesi sayısı 134 iken genel teşvik grubundaki belge sayısı 64'dür. Bölgede stratejik yatırım teşviki grubundan hiç belge alınmamıştır. Büyük ölçekli yatırım teşvik belgesi sayısı sadece bir olmuştur.

Tablo 7. TR32 Bölgesi Yıllara Göre Çalışan Sigortalı Sayısı (Kendi İşyeri ve İsteğe Bağlı Hariç)

	2011			2012			2013		
	Kamu	Özel	Top.	Kamu	Özel	Top.	Kamu	Özel	Top.
Aydın	8	105	113	8.5	112	121	8	119	128
Denizli	7	147	155	7.4	158	166	7	171	178
Muğla	11	120	132	11.7	128	140	10	137	148
Toplam	27	373	400	27.7	400	428	26	429	455

Kaynak: SGK

Bölgenin istihdam ve ihracat verilerine bakıldığında SGK kayıtlarına göre 2011 yılı sonundan 2013 yılı sonuna kadar özel sektör istihdamı yaklaşık 56 bin kişi artmıştır. En büyük artış yaklaşık 25 bin kişi ile Denizli ilinde olurken, Aydın ilinde 15 bin, Muğla ilinde 16 bin kişilik artış olmuştur. Aynı dönemde teşvik belgeli yatırımların oluşturduğu istihdam Denizli ilinde 1.889, Aydın ilinde 2.142 ve Muğla ilinde 1.978 olarak gerçekleşmiştir. Denizli ilinde toplam istihdam artışı %3.4, Aydın ilinde %14, Muğla ilinde %12'dir.

Teşvik belgeli yatırımların oluşturduğu istihdam verileri teşvik başvurusu yapılırken oluşması tahmin edilen muhtemel istihdam sayıları olup bunun ne kadarının hayata geçtiğine dair bir bilgi yoktur. Aydın ilindeki teşvik kapsamı yatırımlar en fazla enerji sektöründe olmuştur ancak bu yatırımın istihdam etkisi oldukça düşüktür. Muğla ilinde teşvik kapsamında en çok yatırım turizm sektörüne olmuştur. Bu sektörün yıl boyunca aynı seviye çalışan istihdam etmemesi, mevsimlik çalışması nedeniyle bu istihdam etkisinin kalıcı olmadığı tahmin edilmektedir. Bu sebeplerle Aydın ve Muğla illerindeki teşvik kapsamı yatırımların reel üretime ve ihracata katkısı olmadığı gibi imalat sanayi sektörlerinde de anlamlı bir istihdam da üretmediği görülmektedir. Denizli ilindeki teşvik kullanımları reel üretime yönelik olup yatırımların çoğu üretimi artırabilecek ve ihracatı destekleyecek türdendir. Ancak yatırımların ağırlık kısmı imalat sektörüne yönelik olmasına karşın yatırımların bu sektördeki istihdam etkisi oldukça düşüktür. Bu verilere göre teşvik sisteminin TR 32 bölgesinde istihdam ve ihracata yüksek bir katkısının olduğunu söylenemez.

Tablo 8. TR32 Bölgesi İlleri Yıllara Göre İhracatçı Firma Sayısı ve İhracat (Milyon \$)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Aydın	424	552	706	711	689	744
Denizli	1.587	2.126	2.639	2.622	2.895	2.811
Muğla	193	210	236	243	269	342
Toplam	2.204	2.888	3.581	3.576	3.853	3.897

Kaynak: TÜİK

3.2. Aydın İli

Aydın ili yeni teşvik sistemi döneminde toplam 46 adet belge kapsamında 829 milyon TL yatırım almıştır. Bu yatırımlar 2.142 istihdam oluşturmuştur. En çok kullanılan teşvik türü Genel Teşvik Uygulaması grubundandır. En fazla teşvik kapsamı yatırım enerji sektörüne yapılmıştır. Enerji sektörünü turizm ve eğitim sektörü izlemektedir. İstihdam oluşturmada en verimsiz sektör de enerji sektörüdür. Enerji sektörü 3.85 milyon TL yatırım ile bir istihdam oluşturmaktadır. İl geneli için ortalama 2.58 milyon TL yatırım bir istihdam sağlamıştır. İldeki teşvik belgelerinin yarısından fazlası hizmet ve enerji sektörü için alınmıştır.

Tablo 9. Aydın İli Teşvik Belgelerinin Destek Uygulamasına Göre Dağılımı

Destek Sınıfı	Belge Adedi	Yatırım (Milyon)	Yatırım/ Belge	İstihdam	Yatırım/ İstihdam
Bölgesel	26	191	7.35	1.350	0.14
Büyük Ölçekli	1	54	54.00	440	0.12
Genel	19	584	30.74	352	1.67
Stratejik	0	0	0.00	0	0.00
Genel Toplam	46	829	18.02	2.142	0.39

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Tablo 10. Aydın İli Teşvik Belgelerinin Sektöre Göre Dağılımı

Sektörü	Belge Adedi	Yatırım (Milyon)	Yatırım/ Belge	İstihdam	Yatırım/ İstihdam
Enerji	8	484	60.50	127	3.85
Turizm	7	77	11.00	542	0.14
Eğitim	7	56	8.00	495	0.11
Gıda ve İçecek	6	33	5.50	258	0.13
Makina İmalat	3	61	20.33	471	0.13
İstihraç ve İşleme	3	16	5.33	56	0.29
Altyapı - Belediye	3	14	4.67	15	0.93
Pişmiş Kil ve Çim	2	15	7.50	45	0.33
Lastik-Plastik	2	7	3.50	28	0.25
Dokuma Giyim	1	55	55.00	65	0.85
Su Ürünleri	1	7	7.00	10	0.70

Tablo 10. Aydın İli Teşvik Belgelerinin Sektöre Göre Dağılımı (Devamı)

Sağlık	1	1	1.00	10	0.10
Diğerleri	2	4	2.00	20	0.20
Genel Toplam	46	829	18.02	2.142	0.39

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

3.3. Denizli İli

Denizli ili yeni teşvik sistemi döneminde 100 teşvik belgesi kapsamında 498 milyon TL yatırım almıştır. Bu yatırımlar 1.889 yeni istihdam oluştururken, bir yeni istihdam için 0.26 milyon TL harcanmıştır. Denizli ilini diğer iki ilden ayıran belirgin özelliği bu ildeki yatırımların reel sektör denebilecek olan sektörlerde yoğunlaşmış olmasıdır. Denizli ilinde de enerji ve hizmet sektörleri olan turizm, sağlık, eğitim gibi sektörlerde yatırım yapılmıştır ancak diğer illerde bu gruptaki yatırımlar bu illerdeki ağırlığı oluşturan yatırımlardır. Denizli ilindeki yatırımların istihdam oluşturmada diğer iki ile göre daha düşüktür. Buna göre teşvik sisteminin özellikle turizm, eğitim gibi emek yoğun sektörlerde daha çok istihdam oluştururken sermayenin yoğun olduğu ve reel üretimin gerçekleştiği imalat sanayi sektörlerinde daha az istihdam oluşturduğu söylenebilir. Nitekim

Muğla ilinde teşvik belgeli yatırımların oluşturduğu istihdamın % 70'lik kısmı, Aydın ilinde %49'luk kısmı ve Denizli ilinde ise %30'luk kısmı turizm ve eğitim gibi hizmet sektörlerindeki yatırımlar yoluyla oluşmuştur.

Tablo 11. Denizli İli Teşvik Belgelerinin Destek Uygulamasına Göre Dağılımı

Destek Sınıfı	Belge Adedi	Yatırım (Milyon)	Yatırım/Belge	İstihdam	Yatırım/İstihdam
Bölgesel	55	288	5.24	1.090	0.26
Genel	45	210	4.67	799	0.26
Büyük Ölçekli	0	0	0	0	0
Stratejik	0	0	0	0	0
Genel Toplam	100	498	4.98	1.889	0.26

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Tablo 12. Denizli İli Teşvik Belgelerinin Sektöre Göre Dağılımı

Sektörü	Belge Adedi	Sabit Yatırım	Yatırım/Belge	İstihdam	Yatırım/İstihdam
Dokuma	55	209	3.80	714	0.29
İstihraç vşleme	11	51	4.64	258	0.20
Enerji	7	100	14.29	68	1.47
Eğitim	6	28	4.67	479	0.06
Gıda ve İçecek	4	38	9.50	45	0.85
Turizm	3	20	6.67	97	0.21
Elektrikli Makinalar	2	9	4.50	68	0.13
Madeni Eşya.	2	6	3.00	39	0.15
Altyapı - Belediye	2	3	1.50	0	0.00
Demir Dışı Metaller	1	14	14.00	4	3.45
Bitkisel Üretim	1	5	5.00	10	0.50

Tablo 12. Denizli İli Teşvik Belgelerinin Sektöre Göre Dağılımı (Devamı)

Taşıt Araçlar	1	4	4.00	110	0.04
Deri ve Kösele	1	3	3.00	10	0.30
Cam	1	3	3.00	35	0.09
Makina İmalat	1	2	2.00	5	0.40
Orman Ürünleri	1	2	2.00	15	0.13
Diğerleri	1	2	2.00	12	0.17
Genel Toplam	100	498	4.98	1.889	0.26

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

3.4. Muğla İli

Muğla ili yeni teşvik sisteminin uygulamada olduğu 2012-2013 döneminde 65 adet teşvik belgesi ile 550 milyon TL yatırım almıştır. Bu yatırımın %90'lık kısmı Bölgesel Teşvik Uygulaması kapsamında olup en çok teşvik belgesi turizm sektöründe alınırken yine en çok yüksek yatırım bu sektörde olmuştur. Turizm sektöründeki yatırım tutarı 373 milyon TL, bu sektördeki yatırımın oluşturduğu istihdam sayısı 1.250'dir. Turizm sektöründeki 0.03 milyon TL'lik yatırım bir istihdam üreterek en düşük maliyetle istihdam

oluşturulabilen sektör olmuştur. Muğla ilindeki yatırımların %75'i turizm, eğitim, sağlık gibi hizmet sektöründe olup ilin mevcut sektör ve üretim çeşitliliğine doğrudan katkı sağlamayan yatırımlardır. Hizmet sektörü istihdamı toplam istihdamın yaklaşık %80'lik kısmını oluşturmaktadır. Bu ilde de emek yoğun olan sektörlerdeki yatırımların daha fazla ve daha düşük maliyetle istihdam oluşturduğu görülmektedir. Bu sektörlerdeki özellikle turizm sektöründeki çalışanların kazançlarının genelde düşük olduğu ve iş sürekliliğinin olmadığı düşünüldüğünde bu yatırımların ilin genel refahına katkısının düşük olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 13. Muğla İli Teşvik Belgelerinin Destek Uygulamasına Göre Dağılımı

Destek Sınıfı	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	Yatırım/Belge	İstihdam	Yatırım/İstihdam
Bölgesel	53	494	9.32	1.895	0.26
Genel	12	56	4.66	83	0.67
Büyük Ölçekli	0	0	0	0	0
Stratejik	0	0	0	0	0
Genel Toplam	65	550	8.46	1.978	0.27

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Tablo 14. Muğla İli Teşvik Belgelerinin Sektöre Göre Dağılımı

Sektörü	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Mil)	Yatırım/Belge	İstihdam	Yatırım/İstihdam
Enerji	1	14	14.00	0	0.00
Turizm	33	373	11.30	1.250	0.03
Eğitim	4	16	4.00	130	0.03
Gıda	2	5	2.50	50	0.04
İstihraç	9	43	4.78	214	0.04
Altyapı -	3	13	4.33	8	0.37
Su Ürünleri	1	2	2.00	27	0.04
Orman Ürün	1	2	2.00	8	0.13
Sağlık	3	27	9.00	150	0.02

Tablo 14. Muğla İli Teşvik Belgelerinin Sektöre Göre Dağılımı (Devamı)

Hayvancılık	3	18	6.00	79	0.04
Depolama	2	29	14.50	20	0.10
Bitkisel Üreti	1	2	2.00	12	0.08
Ulaştırma	1	1	1.00	10	0.10
Diğerleri	1	4	4.00	20	0.05
Genel Toplam	65	550	8.46	1.978	0.03

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

4. METODOLOJİ

Teşvik belgeli yatırımların istihdam ve ihracata etkisi Bireysel Etkili Panel Veri Yöntemi ile araştırılmıştır. Panel Veri Regresyon Modeli:

4.1. Teşvik Belgeli Yatırımların İstidam Etkisi

$$\text{İst}_{it} = \mu_i + \alpha_1 \text{Yat}_{it-1} + \alpha_2 \text{Bel}_{t-1} + \varepsilon_{it}$$

İst: i ilindeki t dönemindeki Yatırımların Sağladığı İstihdam Sayısının Log.

Yat: i İlindeki t-1 dönemindeki Yatırım Miktarı (TL) Log.

Bel: i İlindeki t-1 dönemindeki Yatırım Belgesi Sayısının Log.

4.2. Teşvik Belgeli Yatırımların İhracat Etkisi

$$\text{İhr}_{it} = \mu_i + \alpha_1 \text{Yat}_{it-1} + \alpha_2 \text{Bel}_{t-1} + \varepsilon_{it}$$

İhr: i İlindeki t dönemindeki İhracatının Logaritması

Yat: i İlindeki t-1 dönemindeki Yatırım Miktarı (TL) Logaritması

Bel: i İlindeki t-1 dönemindeki Yatırım Belgesi Sayısının Logaritması

4.3. Türkiye Geneli Yatırımların İstihdam Etkisi

Yatay kesit veriye ilişkin Doğrusal Regresyon Modeli:

$$\text{İST}_i = \mu_i + \alpha_1 \text{YAT}_i + \alpha_2 \text{BEL}_i + \varepsilon_i$$

İst: i İlindeki Yatırımların Sağladığı İstihdam Sayısının Logaritması

Yat: i İlindeki Yatırım Miktarı (TL) Logaritması

Bel: i İlindeki Yatırım Belgesi Sayısının Logaritması ifade eder.

5. BULGULAR

5.1. Türkiye Geneli Bazında Yatırımların İstihdam Etkisi

Çalışmada ilk olarak 2012-2013 dönemi için Türkiye geneli 81 ile ait veri kullanılarak doğrusal regresyon yöntemi ile yatırım miktarının ve teşvik belgesi sayısının istihdama etkisi araştırılmıştır.

Türkiye geneli için hem yatırımın artması hem de belge sayısının artması istihdamı artırmaktadır. Yatırım miktarının %1 artması istihdamı % 0.12 yükseltmektedir. Belge sayısının % 1 değişmesi istihdama % 0.93 etki etmektedir. Teşvik kapsamındaki yatırım miktarının ve belge sayısının artması istihdama olumlu katkı vermektedir.

Tablo 15. İller Bazında Yatırımların İstihdam Etkisi

Değişken	Katsayı	P-Değeri
Yatırım	0.122262	0.0433
Belge	0.935528	0.0000
Sabit	1.296487	0.0000

5.2. Teşvik Belgeli Yatırımların TR32 Bölgesinde İstihdam Etkisi

TR32 bölgesi için yatırımın artması istihdama az da olsa olumlu katkı sağlamaktadır. Bu sonuç yukarıda bölgenin verileri analiz edilirken ulaşılan sonuç ile uyumludur. Yatırım %1 artması istidamı %0.006 yükseltmektedir. Belge sayısındaki %1'lik artış istihdamı %1.25 artırmaktadır. İller için bireysel etkiler anlamlıdır. En yüksek bireysel etki Muğla ilindedir.

Tablo 16. Teşvik Belgeli Yatırımların İstidam Etkisi

Değişken	Katsayı	P-Değeri
Yatırım	0.006531	0.0048
Belge	1.252742	0.0000
Aydın	1.237528	0.0000
Denizli	0.998957	0.0000
Muğla	1.292687	0.0000

Bölgenin verileri analiz edilirken ulaşılan, emek yoğun sektörlerdeki yatırımların sermaye ve teknoloji yoğun sektörlerdeki yatırımlara göre daha çok istihdam ürettiği tespitin sınanması amacıyla enerji sektörü ve eğitim, turizm, sağlık gibi hizmet sektörlerinin dışında kalan sektörlerdeki yatırımların istihdam etkisi araştırılmıştır. Sonuçların verildiği aşağıdaki Tablo-17 den de görüldüğü üzere hizmet sektörü dışındaki sektörlerdeki teşvik belgeli yatırımların istihdam üretme etkisi oldukça düşüktür. Bu durum teşvik sisteminin bölgenin reel üretim gücüne dolayısıyla ihracatına da destek sağlayamadığı şeklinde de yorumlanabilir. Çünkü sonraki bölümde verilen sonuçlardan da görüldüğü üzere teşvik belgeli yatırımların ihracata olan katkısı oldukça düşüktür.

Tablo 17. Teşvik Belgeli Yatırımların İstidam Etkisi (Enerji ve Hizmet Sektörü Hariç)

Değişken	Katsayı	P-Değeri
Yatırım	0.002153	0.0032
Belge	0.090119	0.0000
Aydın	1.211282	0.0000
Denizli	0.992318	0.0000
Muğla	1.238634	0.0000

5.3. Teşvik Belgeli Yatırımların TR32 Bölgesinde İhracata Etkisi

Teşvik belgeli yatırım miktarının artması bölgenin ihracatına az da olsa olumlu katkı vermektedir. Yatırım miktarının %1 artması ihracatı % 0.016 artırmaktadır. Belge sayısının artmasının ihracata etkisi bulunmamaktadır. İhracat için bireysel etkisi en yüksek il Denizli'dir.

Tablo 18. Teşvik Belgeli Yatırımların İhracat Etkisi

Değişken	Katsayı	P-Değeri
Yatırım	0.016384	0.0109
Belge	0.041080	0.0611
Aydın	7.828556	0.0000
Denizli	8.448098	0.0000
Muğla	7.392368	0.0000

6. SONUÇ

Bu çalışmada teşvik belgeli yatırımların ihracat ve istihdam üzerine etkisi araştırılmıştır. İlk olarak Türkiye'deki tüm iller için 2013 yılına ait yatay kesit veri kullanılarak teşvik belgeli yatırımların istihdama etkisi incelenmiştir. Sonraki bölümde TR32 bölgesinde bulunan Aydın, Denizli ve Muğla illerinin 2002- 2014 yılları arasında çeyrek dönemdeki yatırım teşvik ve ihracat verileri Panel Veri Yöntemi kullanılarak teşvik belgeli yatırımların bu bölgedeki istihdam ve ihracata etkisi araştırılmıştır.

Ulaşılan sonuçlara göre Türkiye geneli için yatırım teşvik belgesinin ve yatırım miktarının artması istihdamı az da olsa artırmaktadır. Yatırım miktarının %1 artması istihdamı % 0.12 yükseltmektedir. Belge sayısının % 1 değişmesi istihdama % 0.93 etki etmektedir. Teşvik kapsamındaki yatırım miktarı ve belge sayısının artması istihdama olumlu katkı vermektedir.

TR32 bölgesi için yatırımın artması istihdama az da olsa olumlu katkı sağlamaktadır. Yatırım %1 artması istidamı %0.006 yükseltmektedir. Belge sayısındaki %1'lik artış istihdamı %1.25 artırmaktadır. İller için bireysel etkiler anlamlıdır. En yüksek bireysel etki Muğla ilindedir.

Teşvik belgeli yatırım miktarının artması bölgenin ihracatına da az da olsa olumlu katkı vermektedir. Yatırım miktarının %1 artması ihracatı % 0.016 artırmaktadır. Belge sayısının artmasının ihracata etkisi bulunmamaktadır. İhracat için bireysel etkisi en yüksek il Denizli'dir.

Teşvik sistemi kapsamı yatırımlar her ne kadar hem ülke geneli için hem de TR32 bölgesi için istihdama olumlu katkı yapsa da katkı çok yüksek değildir. Aynı şekilde teşvik belgeli yatırımların ihracata belirgin yükseklikte bir katkısı bulunmamaktadır.

Teşvik belgeli yatırımlar özellikle turizm, eğitim gibi emek yoğun sektörlerde daha çok istihdam oluştururken sermayenin yoğun olduğu ve reel üretimin gerçekleştiği imalat sanayi sektörlerinde daha az istihdam oluşturmaktadır. Nitekim Muğla ilinde teşvik belgeli yatırımların oluşturduğu istihdamın % 70'lik kısmı, Aydın ilinde %49'luk kısmı ve Denizli ilinde %30'luk kısmı turizm ve eğitim gibi hizmet sektörlerindeki yatırımlar yoluyla oluşmuştur.

Diğer taraftan teşvik belgesi sayısına ve yatırım miktarlarına bakıldığında ülke genelinde en çok teşvik belgesi alan ilk on ilin altı tanesinin birinci teşvik bölgesinde bulunması teşvik sisteminin planlanan birçok işlevi yerine getiremediğini görülmektedir. Bölgesel farklılıkların giderilmesi, refahın ülke geneline yayılması, geri kalmış bölgelere yatırım çekilmesi gibi temel amaçlara ulaşılamamaktadır. Bu sebeplerle teşvik sisteminin yeniden ele alınması yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- ACAR, Ozan ve Esen ÇAĞLAR (2012). Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme, TEPAV Yayını, N201221, Nisan, ss. 1-11.
- ACİNÖROĞLU, Serkan (2009), "Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği", Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Yıl:1 Cilt:1 Sayı:2, ss.147-169.
- AKDEVE, Erdal ve Erdal T. KARAGÖL E. (2013). "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi – Sayı 37 – Temmuz 2013
- ÇATAL, M. Faruk (2010). "Devlet Teşvikleri Ve Erzurum'da Tarihsel Bir Uygulama Örneği" Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 4, 2010
- ÇİFTÇİ, Hakkı ve Murat KOÇ (2013), "İstihdamın Artan Önemi ve Teşvik Belgeli Yatırımlar Etkinlik Analisi", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt 2 Sayı 6 Kış 2013.
- EKONOMİ BAKANLIĞI (2013) Yatırım Teşvik Sistemi Yıllık Değerlendirme Raporu (Haziran 2012– Haziran2013), <https://www.ekonomi.gov.tr> (ET: 08.09.2015)
- GÜLMEZ, Mustafa ve İlkay N. YALMAN (2010), "Teşviklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Sivas İli Örneği" Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 2, 2010.
- KARABIÇAK, Mevlüt (2013), "Türkiye'de Uygulanan Ekonomik Teşvik Politikalarının Boyutu, Ulusal, Bölgesel Ve Yerel Kalkınma Üzerine Olası Etkileri". SDÜ. İİBF Dergisi, Y.2013, C.18, S.3, S.263-280.
- ORAL GEDİZ, Burcu ve Alparslan UĞUR (2013) "Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlikleri Gidermek İçin Devlet Yardımları (Teşvikler): 2012 Teşvik Sisteminin Bölgesel Teşvikler Açısından Getirdiği Yenilikler" Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi – Sayı:21 (2013)
- YAVAN, Nuri (2011) "Bölgesel Teşviklerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analiz", Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 22, Sayı: 81, s: 65-104.
- YAVAN, Nuri (2011) "Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Bölgesel Kalkınma Politikaları Çerçevesinde Değerlendirilmesi", 5. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Sanayi Politikalarının Yönetişimi, TEPAV Yayını, 27-28 Ocak, Ankara, s: 127-154.
- YAVAN, Nuri (2010). Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği. Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları Yayın No: 27, 2010.

ÇALIŞMA HAYATINDA TAI CHI: BİR ALAN DENEYİ ÖRNEĞİ¹

Umut DENİZLİ²

ÖZET

Bu araştırmada, stres yönetim tekniklerinde kullanılan sportif faaliyetler içerisinde yer alan geleneksel bir Çin sporu olan Tai Chi Chuan'ın, çalışanların iş stresi ve psikolojik iyilik hali düzeylerine etkisi saptanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla bir alan deneyi çalışması tasarlanmıştır. Deney, özel sektör ve kamu sektöründen çalışanlardan oluşan karma iki farklı grup ile ön test-son test kontrol gruplu model şeklinde yürütülmüş, 27 kişiden oluşan deney grubu 2 ay boyunca Tai Chi Chuan eğitimine tabi tutulurken aynı sayıda katılımcıdan oluşan kontrol grubu benzer hiçbir aktiviteye katılmamıştır. Deney öncesi ve sonrası katılımcılara uygulanan yapılandırılmış soru formları ile iş stresi ve psikolojik iyilik hali düzeyleri ölçülmüş, analizler yardımıyla seviyeleri karşılaştırılmıştır. Eğitim sonrasında Tai Chi Chuan eğitimi alan grubun iş stresi seviyelerinde düşüş, psikolojik iyilik hali seviyelerinde eğitim öncesine göre anlamlı bir artış gözlenirken, kontrol grubunda ise anlamlı hiçbir değişiklik gözlenmemiştir. Bulgular ışığında, yavaş, yumuşak ve koreografik hareketlerden oluşan geleneksel bir uzak doğu sporu olan Tai Chi Chuan'ın çalışanların iş streslerini azaltmaya ve genel psikolojik iyilik hali düzeylerini arttırmaya yönelik olarak uygulanabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: İş stresi yönetimi, psikolojik iyilik hali, geleneksel spor egzersizleri, Tai Chi Chuan.

Jel Kodu: M54.

TAI CHI IN WORKING LIFE: A SAMPLE OF FIELD EXPERIMENT

ABSTRACT

In this research, the effect of traditional Chinese sport Tai Chi Chuan, which is involved in as sport exercises for stress management programs, on employees' work-related stress and psychological well-being levels has been tried to determine. For this purpose, a field experiment has been designed. The experiment has been conducted with two mixed different groups consisting of private and public sector employees in the form of pretest-posttest control group model. Control group (consisting of 27 people) has not been involved in any similar activities while putting experiment group (same number of participants) through Tai Chi Chuan training for 2 months. Work-related stress and psychological well-being levels have been measured with the survey forms applied to the participants before and after the experiment and their levels have been compared with the help of the analysis. At the end of the training, while a decrease in work-related stress level of the participants who got Tai Chi Chuan training, psychological well-being levels of them showed a significant increase compared to their pre-test results, on the other hand, there was no significant change in the control group. In the light of the findings, it has been concluded that traditional Far East sport Tai Chi Chuan, which comprises slow, soft and choreographic movements, can be applied to employees to increase their psychological well-being levels and to decrease their work-related stress levels.

Keywords: Stress management, psychological well-being, traditional sport exercises, Tai Chi Chuan.

Jel Code: M54.

¹ Bu çalışma 14-16 Mayıs 2015 tarihlerinde Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nin evsahipliğinde Bodrum'da düzenlenen "23. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi"nde sunulmuş olan bildirinin genişletilmiş halidir.

² Arş. Gör., Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü, u.denizli@gumushane.edu.tr

1. GİRİŞ

21. yüzyılda çalışma hayatı hızın ve rekabetin arttığı, çalışanlar ve yöneticiler için çevresel ve psikolojik baskılara daha çok maruz kalındığı bir hal almış durumdadır. Çalışanları etkileyen iş stresi mücadele edilmesi ve yönetilmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

İçinde bulunduğumuz bilgi çağında, üretim ve müşteri ilişkilerinde yaşanan rekabet; nitelikli iş gücüne olan talebin artması, yenilik ve değişimin her alanda var olan sistemlerin yapı ve yönetim biçimlerini etkilemesi gibi faktörler, çalışma yaşamını derinden etkilemektedir. Böyle bir ortamda çalışanlar, hızlı hareket etme zorunluluğu duymaları, değişime uyum sorunları yaşamaları veya kapasitelerinin üzerinde bir iş yükü ile karşı karşıya kalmaları gibi nedenlerden ötürü yoğun bir iş stresine girebilmektedirler. Çalışan bireylerde psikolojik bir gerilim durumu yaratarak iş verimi ve etkinliğini önemli ölçüde etkileyen stres, başa çıkılması ve yönetilmesi gereken bir süreç olarak görülmektedir (Soysal, 2009: 17).

İş stresinin düzeyini, kaynaklarını, çözüm yollarını ve mücadele tekniklerini bilimsel olarak ele alan ve inceleyen birçok araştırmalar vardır. Araştırmalar sonucu çalışan bireylerin özel yaşamlarından kaynaklanan stresin yanı sıra mesleki kimlikleri, rol yükü, kişiler arası ilişkilerden kaynaklanan gerilimi, kariyer beklentisi, işyeri sorunları, rol çatışmaları gibi birçok potansiyel stres kaynağının çalışanların sağlığını tehdit ettiği anlaşılmaktadır (Aytaç, 2009: 2).

İnsan kaynakları yönetimi uygulamaları içinde stres yönetimi programlarının geliştirilmesindeki ilk adım ise stresin tanımlanması ve farkındalığı olmaktadır. Birey; istemediği bir durumdan kurtulmak için öncelikle, içinde bulunduğu durumun bilincinde olmalıdır. Stres, bireylerle çevresi arasındaki iletişim sonucu ortaya çıktığından, stresin olumsuz etkilerini kontrol edebilmek bir anlamda çevreyi kontrol edebilmek ile mümkün olabilecektir. Stresin yönetilmesi anlamına gelen bu olgu, çevredeki değişimlerin sürekli izlenerek bilinçli olarak denetlenmesini içermektedir. Bu kapsamda öncelikle; stres nedenlerini ortadan kaldırmak ve / veya kontrol altına almak, ikinci olarak stresin etkilerini yok etmek ve üçüncü olarak ise bireyleri strese karşı daha güçlü kılarak, dirençlerini arttırmak gerekmektedir (Aydın, 2004: 58).

Stres yönetimi eğitimleri, çalışanların stresle nasıl başa çıkacaklarını öğreten, stresin neden ve sonuçları ile fiziksel ve psikolojik etkilerinin nasıl azaltılabileceği hakkında bilgilerin aktarıldığı programlardır (Muchinsky, 1997). Bu amaçla çalışanlar için geliştirilen ve ÇDP / EAP (Çalışan Destek Programları / Employee Assistance Programs) şeklinde adlandırılan çalışanlara yardım programları; gevşeme teknikleri, biyolojik geri bildirim yöntemleri ve algılama becerileri eğitimlerini kapsamakta olup bu yöntemler sonucunda çalışanlardaki strese ilişkin belirtiler azaltılmaya çalışılmaktadır (Ertekin, 1993). Araştırmamızda, iş stresi yönetimi araçlarından, bireysel olarak alınabilecek önlemlerden biri olan sportif faaliyetler ve egzersizler üzerinde durulacaktır.

Psikolojik iyilik hali kavramı ise kişinin, kendi yeteneklerini gerçekleştirebildiği, hayatın olağan stresi ile baş edebildiği, verimli ve etkin bir biçimde çalışabildiği, kendisine veya içinde yaşadığı topluma katkı yapabilmeye hazır olma durumu olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2012).

Çalışmanın ikinci bölümünde, araştırmanın amacı, yöntemi ve veri toplama araçlarına değinilerek araştırmanın metodolojisi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise değişkenler arası korelasyonlar ile deney öncesi ve sonrası farkların özet istatistikleri aktarılmış; tartışma ve sonuç kısımlarında elde edilen bulgular yorumlanarak konu ile ilgili araştırma verileri ışığında değerlendirilmiştir.

1.1. Kavramsal Çerçeve

Tai Chi Chuan'ı ruh, zihin ve beden sağlığı için yapılan bir takım uyumlu hareketler şeklinde tanımlayabilmemiz mümkündür (Güngören, 2003: 10).

Tai Chi Chuan, sağlığı korumak ve yaşam kalitesini arttırmak için uygulanan egzersiz veya hareketler dizisidir. Binlerce yıldır bir kişisel gelişim sistemi ve felsefi savaş sanatı olarak uygulanışı ve gelişiminin kökleri Çin kültürüne, tarihine ve geleneklerine dayanır.

Tai Chi Chuan, farklı kültürlerden, ülkelerden, kilo ve ölçülerden, entelektüel kapasitelerden, duygusal ve spiritüel eğilimlere sahip olan her yaşta erkek ve kadınların ilgisini çekmektedir (Clark, 2001: 14-15). Tai Chi Chuan'ın zarif ve akıcı hareketleri son zamanlarda bütün dünyada yalnızca sporla ilgilenenlerin değil, tıp ve iş dünyasından profesyonellerin de ilgisini çekmiştir. Bu Tai Chi Chuan'ın hem pratik uygulanabilirliği, hem de sağlık yönünden etkili olmasından kaynaklanmaktadır (Thang, 2002: 8).

Günümüzde Tai Chi Chuan, bütün batı ülkelerinde iyi bilinmektedir ve dünyanın her yerinde geniş bir yelpazede, pek çok insana hitap etmektedir. Kadınlar, erkekler, ileri yaştaki kişiler ve Tai Chi Chuan'ın yararlarını duyan genç insanlar tarafından düzenli olarak uygulanmaktadır. Batıda Tai Chi Chuan'ı müfredatına ya da eğitim programlarına almış sağlık organizasyonu, okul, üniversite ve hatta şirketler bulmak günümüzde artık ekstrem bir durum değildir (Clark, 2001: 10). Artık pek çok batı üniversitesinin kulüplerinde bir etkinlik ya da yüksek lisans programlarında seçmeli-zorunlu ders olduğunu görmek mümkündür (Şen, 2004: 9)

Genel sağlığı koruma ve koruyucu hekimlikteki (hastalıklar oluşmadan önleme) etkinliğinin yanında, tedavisinde etkili olduğu konuların başında ruhsal sorunlar, tedirginlikler, gerginlikler gelmektedir. Yine tıp literatürüne göre bu ruhsal sorunların arkasında bilinen ve bilinmeyen birçok bedensel bozukluklar, hastalıklar da saklanmaktadır. Tai Chi Chuan, kendini gevşetme alışkanlığını, yoğun ve yaygın bir dikkatliliği, kendine güven gibi nitelikleri geliştirerek, ruhsal sorunların birçoğuyla baş etmeyi kolaylaştırmaktadır.

Türkiye'de 54 ilde 2974 kişi ile görüşülerek yapılan ulusal bir saha araştırmasında elde edilen veriler ışığında, spor yapma sıklığının arttıkça, iyilik halinin her boyutunun anlamlı bir şekilde arttığı görülmüştür (Çakır, 2013: 27,28). Düzenli olarak uygun bir şekilde yapılan egzersizin zihinsel sağlık ve ruh halini olumlu yönde geliştirdiği, literatürdeki diğer çalışmalarla da desteklenmektedir. Örneğin klinik psikoloji ile ilgili bir çalışmada, Salmon'a (2001: 33-61) göre fiziksel egzersizlerin anksiyete, depresyon ve stres üzerindeki etkileri ölçülmüş; egzersiz alışkanlıklarının; antidepresan ve anksiyolitik (kaygı giderici) etkilerinden söz edilerek fiziksel ve zihinsel sağlık üzerindeki zararlı etkilerden koruyucu bir rol üstlendiğinden bahsedilmiştir.

Farklı düzeylerdeki stres yükleri altındaki çalışanların psikolojik iyilik halleri, sağlıklı bir çalışma ortamı ve işletme yaratılmasında kritik bir öneme sahiptir. Günümüzde alternatif insan kaynakları uygulamaları ve eğitimlerinin gündeme gelmesi de bu yüzdendir. Bu alternatif yöntemler içinde geleneksel bir Çin sporu olan Tai Chi Chuan egzersizlerinin de hareketli bir meditasyon tekniği olarak insan kaynakları uygulamaları içinde kullanıldığı görülmektedir (Soo, 1984). Örneğin, Wang vd. (2010: 23)'nin, Tai Chi Chuan ve psikolojik iyilik halinin çıktıları (stres, anksiyete, depresyon, ruh hali ve öz-saygı) arasındaki nicel ve nitel ilişkilerin incelendiği; 1354 İngilizce, 1225 Çince, toplam 2579 makaleyi gözden geçirerek, kırk adet çalışmayı seçerek yaptıkları meta-analiz çalışmasının sonuçlarında; Tai Chi Chuan'ın; stresin, anksiyetenin, depresyonun ve ruh halindeki oynamaların azalması, öz-saygının artması ile oluşan psikolojik iyilik halindeki düzelmeler ile ilişkili olduğu öne sürülmüştür. Böylece Tai Chi Chuan egzersizlerinin, insan sağlığının gelişimi, yaşam kalitesinin artırılması gibi konularda kullanılabilecek yeni bir yaklaşım olabileceği savunulmuştur (Chen W.W., W.Y. Sun., 1997). Ülkemizde ise bu tür çalışmalar oldukça az ve genellikle tıp literatüründe olmakla birlikte; bu alan deneyi, Tai Chi Chuan, yoga ve benzeri tekniklerin çalışma yaşamındaki etkilerinin araştırıldığı ender çalışmalar arasında yer almaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı geleneksel Çin sporu Tai Chi Chuan programına katılımın özel sektör ve kamu sektöründe çalışanların iş stresi ve psikolojik iyilik hali düzeylerine etkisini belirlemektir.

Ülkemizde, sosyal bilimlerde, çalışmada uygulanan yöntem olan, alan deneyi kullanılarak veri toplama tekniği, oldukça az kullanılan bir yöntem olmakla beraber; uluslararası literatürde örneklerine oldukça sık rastlanılmaktadır. Ülkemizde hem günlük hayatta, hem de çalışma yaşamında, bireylerin ve çalışanların üzerinde oldukça az durdukları bir konu olan spor ve kişisel gelişim uygulamaları ve etkilerinin ölçülmeye çalışıldığı bir araştırma olduğundan bu yönü ile araştırma tekniği açısından yenilik getirmeye çalışmaktadır. Bu yüzden çalışmanın hem konusu, hem de yöntemi açısından özgünlük taşıdığını söyleyebilmek mümkündür.

Literatürde yer bulmasına karşılık Tai Chi Chuan konusunda çalışma yaşamı ile ilgili Türkiye'de de bilimsel bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu anlamda araştırma Uzak Doğu, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde egzersiz alanında kanıta dayalı kabul gören Tai Chi Chuan eğitimlerini Türkiye'deki çalışma yaşamındaki kişilere uygulayarak etkilerini değerlendiren öncül bir çalışma olarak planlanmıştır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamızda alan deneyi yöntemi tercih edilmiştir. Deney, alanda yapılan Tai Chi Chuan uygulaması ve kontrol grubu karşılaştırması ile gerçekleştirilmiştir. Her deneysel modelde olduğu gibi bu araştırmada da bir karşılaştırma söz konusudur.

Deney, bağımsız değişken olan Tai Chi Chuan'ın, bağımlı değişkenler olan iş stresi ve psikolojik iyilik halini etkilemesi, kontrollü koşullarda değişikliklerin sonuçlarının izlenmesi ile gerçekleşmiştir. Araştırmacı tarafından "alan" da imkân verilen gruplarla gerçekleştirilen eğitimi alanlar deney grubunu, eğitim almayanlar ise kontrol grubunu oluşturmuştur. Chen ve Sun'un araştırmalarına göre deney ve kontrol grupları ile yapılan Tai Chi Chuan alan deneylerinin süreleri 8 ile 16 hafta arasında değişiklik göstermektedir. Bu da 8 hafta süren çalışmamızın deneysel bölümü ile uygun düşmektedir. Araştırmanın kısıtı, Tai Chi Chuan uygulamasına katılan gruplarla sınırlı olmasıdır.

Karışık desenli bir araştırma modeli olan araştırmada, ön test ve son test kontrol gruplu desen adı verilen yöntem kullanılmıştır. Araştırma, daha önceden saptanan gruplar üzerinde yapılmıştır.

Deneysel uyarıcının (Tai Chi Chuan) uygulandığı deney grubu denekleri ve deneysel uyarıcının uygulanmadığı kontrol grubu denekleri, rastgele atama tekniği ile gruplara atanmıştır. Buradaki rastlantısal belirleme, her bireyin deney veya kontrol grubuna girebilmesine eşit şans verilebilmesini sağlamak için yapılmıştır. İstek, eğilim gibi etmenler kişinin belirli bir gruba girmesinde etkili olmamıştır.

Yaklaşık 2 haftalık bir duyuru sürecinden sonra oluşan talepler doğrultusunda bir kamu hastanesinde 3 hekimler ve sağlık personelinden oluşan bir grup; özel sektör işletmesinde 4 beyaz yaka çalışanlardan oluşan bir grup ve yine beyaz yaka çalışanlardan oluşan karma bir grup olmak üzere toplam 54 kişiden oluşan bir katılımcı havuzu oluşturulmuştur.

Deney süreci başlatılmadan önce katılımcılara demografik soruların yer aldığı anketler uygulanarak grupların homojenliğinin sağlanması amacıyla; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, sağlık sorunları olup olmaması, herhangi başka bir spor ve/veya kişisel gelişim uygulaması ile ilgilenip ilgilenilmemesi, çalışma hayatı süreleri, mal varlığı ve gelir durumları değerlendirmeleri ile ilgili sorular sorulmuştur. Ardından ilgili değişkenler ile ilgili ölçek sorularının yer aldığı ön-testler uygulanmıştır.

Böylece Tablo 1'de görüleceği üzere hem demografik olarak hem de çalışmada yer alan üç değişken açısından olabildiğince eşit seviyelerde, homojen iki grup; yani, kontrol (hiçbir uygulamanın uygulanmadığı grup) ve deney grubu (bağımsız değişkenin, uyarının uygulandığı grup) oluşturulmuştur.

Tablo 1. Deney ve Kontrol Grupları Katılımcı Sayıları Tablosu

	Özel Sektör	Kamu	Karma	Toplam
Deney	9	9	9	27
Kontrol	9	9	9	27
Toplam	18	18	18	54

Ön-testin ardından deney grubuna 8 hafta boyunca, uyarın, yani bağımsız değişken Tai Chi Chuan uygulanırken, kontrol grubu ise bu süre boyunca benzeri başka bir uyarana maruz kalmamaları konusunda bilgi verilerek gözlemlenmiştir.

Deney ve kontrol gruplarına deneyden önce uygulanan ön-test benzeri, deneyden sonra da, çalışmamızda ve literatürde son-test şeklinde adlandırılan testler (ön-testte uygulananlar ile aynı olmak üzere) uygulanarak, her iki test için de aynı istatistiksel analizler yapılmıştır.

³ Eğitim verilen devlet hastanesi; doktor sayısı: 94, sağlık personeli: 265, idari personel: 49, toplam personel Sayısı: 408.

⁴ Eğitim verilen özel sektör işletmesi, beyaz yaka personel sayısı: 52.

Ön-testin uygulanmasıyla deney ve kontrol gruplarına ait ilgili değişkenlerin ortalamaları ayrı ayrı elde edilmiş, grupların başlangıçtaki düzeyleri belirlenmiştir. Son-test için de aynı istatistiksel işlemler uygulanarak grupların başlangıçtaki ortalamaları ve uyarı (Tai Chi Chuan) verildikten sonraki ortalamaları arasında farklar belirlenmeye çalışılmıştır. Her iki grup için ayrı ayrı elde edilen veriler karşılaştırılarak (kontrol grubunun ön-test ve son-test arasındaki farkı ile deney grubunun ön-test ve son-test arasındaki farkı), uygulanan eğitim yönteminin (Tai Chi Chuan) ölçülen değişkenlerin üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma modelimizde deney ve kontrol gruplarına ait ön-test puanlarının mümkün olduğunca birbirine yakın olmasına dikkat edilmiştir. Bu durum, alan deneyinin tabiatı gereği grupların homojenliğinin sağlanması amacıyla ön-test puanları yakın olan katılımcıların deney ve kontrol gruplarına alınması suretiyle sağlanmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmamızda iş stresi ölçeği olarak 1996 yılında Aliye Aktaş tarafından Türkçe'ye uyarlanıp güvenilirlik çalışması gerçekleştirilen, Dr. Suzanne Haynes tarafından Amerika Ulusal Sağlık İstatistikleri Merkezi'nde çalışanlar üzerinde uygulanmış olan ölçek kullanılmış olup, kullanılan ölçek toplam 10 sorudan oluşmaktadır. Ölçekte 12'den düşük puan düşük stresi, 12-30 orta ve 30'dan büyük puan ise stresli ve yüksek stresli durumu ifade etmektedir. Ölçeğin güvenilirliği test edilmiş ve Cronbach's Alfa değerleri ön test için 0.709 son test için ise 0.703 bulunmuştur. Psikolojik iyilik hali ölçümlerini yapmak amacıyla ise Türkçe geçerliliği 1999 yılında Erhan Eser tarafından yapılan Dünya Sağlık Örgütü İyilik Durumu İndeksi (1998 sürümü) kullanılmış olup, 5 sorudan oluşan bu anket, kişinin son iki hafta süresince kendini nasıl hissettiğine dair sorular içermekte olup; Cronbach's Alfa değeri ön test için 0.76 son test için ise 0.84 bulunmuştur. Araştırmamızda kullanılan tüm ölçeklerin güvenilirlikleri istatistiksel olarak kabul edilebilir düzeylerde dir. Cronbach's Alfa değerleri Tablo 2 ile gösterilmiştir.

Tablo 2. Güvenilirlik Analizi Sonuçları

	İş Stresi Ön Test	İş Stresi Son Test	Psikolojik İyilik Hali Ön Test	Psikolojik İyilik Hali Son Test
Soru Sayısı	10	10	5	5
Cronbach's Alfa	0.709	0.703	0.76	0.84

3. BULGULAR

3.1. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Sonuçları

Araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkileri saptamak için korelasyon analizi yapılmıştır.

H₀: İş stresi ve psikolojik iyilik hali arasında ilişki yoktur.

H₁: İş stresi ve psikolojik iyilik hali arasında ilişki vardır.

Tablo 3. Değişkenler Arası Korelasyon Tablosu

Spearman's rho		İş Stresi	Psikolojik İyilik Hali
İş Stresi	Korelasyon Katsayısı	1.000	-.602**
	Sig. (2-tailed)	.	.000
	N	27	27
Psikolojik İyilik Hali	Korelasyon Katsayısı	-.602**	1.000
	Sig. (2-tailed)	.000	.
	N	27	27

** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Araştırmada yapılan korelasyon analizleri sonucunda iş stresi ile psikolojik iyilik hali arasında orta düzeyde anlamlı bir negatif ilişki söz konusu olduğu görülmüştür. Bu halde; literatürdeki çalışmaların geneline uygun olarak iş stresi seviyeleri azaldıkça psikolojik iyilik hali seviyelerinin arttığını, iş stresinin artması durumunda ise psikolojik iyilik hali düzeylerinin azaldığını söyleyebilmek mümkündür. Bu halde; hipotezde H0 reddedilirken H1 kabul edilmiştir.

4.2. Tai Chi Chuan Eğitimi Öncesi ve Sonrası Farkların Özet İstatistikleri

Deney ve kontrol gruplarının Tai Chi Chuan eğitimleri öncesi ve sonrası iş stresi ve psikolojik iyilik hali düzeyleri Tablo 4.'de verilmiştir. İş stresi ve psikolojik iyilik hali düzeyleri kontrol grubunda anlamlı bir değişiklik göstermez iken, deney grubunda Tai Chi Chuan eğitimi sonrası anlamlı bir şekilde iş stresi seviyesinin düştüğü, psikolojik iyilik hali seviyesinin arttığı gözlenmiştir.

Tablo 4. Tai Chi Chuan Eğitimi Öncesi ve Sonrası Skorlar Arasındaki Farklar Özet Tablo

	DENEY GRUBU (n = 27)				KONTROL GRUBU (n = 27)			
	Önceki Ölçüm	Sonraki Ölçüm	P değeri*	Z Değeri	Önceki ölçüm	Sonraki ölçüm	P Değeri*	Z Değeri
İş stresi	25.7407	20.9630	.000*	-3.907	26.5185	26.2963	.784	-.212
Psikolojik iyilik hali	13.5185	15.4815	.004*	-1.970	15.963	15.1852	.171	-1.838

5. TARTIŞMA

Tai Chi Chuan'in iş stresinin azalması ile ilişkili olduğu araştırma bulguları ile desteklenmiştir. Bu durum mevcut literatür ile de uyum içindedir. Örneğin Wang ve arkadaşları (2010: 23) yaptıkları meta-analiz çalışmasında Tai Chi Chuan'in stresin, anksiyetenin, depresyonun ve ruh halindeki oynamaların azalması ile ilişkili olduğunu öne sürerek Tai Chi Chuan egzersizlerinin yaşam kalitesinin artırılmasında kullanılabilecek yeni yaklaşımlardan olabileceğini öne sürmüşlerdir. Aynı konuyu araştıran Esch ve arkadaşları (2007: 488-496) araştırmamıza benzer bir şekilde 28'er kişiden oluşan deney ve kontrol grupları katılımcıları (n=28) ile yaptıkları alan deneyinde Tai Chi Chuan'in psikolojik stresin azaltılması amacıyla profesyonel stres yönetimi teknikleri içinde kullanılabileceğini ve bu amaca hizmet edebileceğini ortaya koymuşlardır. Tai Chi Chuan'in

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (88-96)

Volume: 4 Issue: 8 (88-96)

mental rahatlama sağlama bulguları, çalışmamızda da elde edilmiştir. Tai Chi Chuan gibi bedensel ve zihinsel rahatlama sağlayan egzersizlerin, bütüncül stres yönetimi teknikleri içinde kullanılabilceğini ve benzer etkin gevşeme tekniklerinin zihinsel rahatlama sağlayarak stres düzeyini düşüreceğini söyleyebilmek mümkündür.

Sandlund ve Norlander (2000: 1) da Tai Chi Chuan'ın psikolojik iyilik hali üzerine etkilerini araştırmak için 4 yıllık bir süreçte uluslararası tanınmış iki tıp dergisinde yayımlanan makaleleri tarayarak yaptıkları literatür taramasında Tai Chi Chuan egzersizlerinin ruh halini ve psikolojik iyilik halini geliştirdiği ve olumlu katkı yaptığı sonucuna varmışlardır. Tai Chi Chuan eğitimi alan deney grubumuzda da psikolojik iyilik hali seviyeleri yukarıdaki çalışmalarda bahsedildiği gibi artış göstermiştir. Bu sonuç Tai Chi Chuan gibi fiziksel rehabilitasyon özelliği olan egzersizlerle insan sağlığı arasındaki ilişkileri saptayan diğer araştırmalarla da uyum içindedir. Klein ve Adams (2004: 735-745) da yaptıkları literatür taramasında Tai Chi Chuan egzersizlerinin yaşam kalitesini arttırdığı ve desteklediği sonucuna varmışlardır.

Spor yapma oranının düşük ve spora verilen değerin gelişmiş ülkelere kıyasla az olduğu ülkemizde sporun kısa vadede getireceği fiziksel külfet ve zaman kaybı göz önünde bulundurularak, uzun vadede getireceği yararlar göz ardı edilmektedir. Bu nedenle Türk çalışma hayatında insan kaynaklarının geliştirilmesi açısından bu tür kişisel gelişim seminerlerine verilen önemin artması gerektiği düşünülmektedir.

Uluslararası literatürdeki çalışmalar genellikle ileri yaşlardaki kişiler ile yapılmıştır. Kuramoto'nun (2006: 45) da belirttiği gibi Tai Chi Chuan'ın genç ve orta yaş kişiler üzerindeki etkilerini ölçecek çalışmalara ihtiyaç vardır. Çalışmamız yaklaşık 35 yaş katılımcı ortalaması ile bu anlamda literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Yine Kuramoto, çalışmasında zamanın psikolojik ve fiziksel müdahaleler için önemli bir faktör olarak ele alınmasından dolayı, araştırma grubunun farklı zaman dilimlerinde tekrar incelenmesi anlamına gelen boylamsal araştırmalara daha fazla gerek duyulduğundan bahsetmektedir. Bu da çalışmamızın eksiklerinden birisidir, katılımcılar mesai saatleri içerisinde bu eğitimi aldıklarından, zaman kısıtından dolayı alan deneyi aynı araştırma grubuna farklı zamanlarda tekrar uygulanamamıştır. Gelecekteki araştırmalar için aynı deney grubuna farklı zamanlarda tekrarlanan eğitimler önerilmektedir.

İleriki araştırmalar için Tai Chi Chuan'ın fonksiyonel etkileri farklı yaş grupları, Tai Chi Chuan stilleri, eğitim teknikleri, ülkenin farklı bölgeleri ve daha uzun eğitim süreleri ile ortaya çıkarılmalıdır. Türk akademik literatüründe Tai Chi Chuan'ın iş stresinin ve psikolojik iyilik halinin geliştirilmesinde yararlanılması üzerine herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Gelecekte daha iyi dizayn edilmiş deney tasarımları ile daha sağlıklı sonuçların elde edilmesi mümkündür.

6. SONUÇ

Çalışma, araştırma sorularını yanıtlamak için ihtiyaç duyulan verilerin gözlem ile toplanmasını gerektiren görgül araştırma modellerinden değil de; araştırmacının kontrolü altında değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkilerinin keşfedilmesi için verilerin üretildiği alan deneyi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bu yönü ile sosyal bilimlerde az sayıda yapılan çalışmalar arasında girerek özgün bir nitelik kazandığı söylenebilir.

Literatüre bakıldığında araştırmamızın deneysel kısmındaki katılımcı sayısına yakınsak katılımcı sayıları ve deneysel kısmındaki eğitim sürelerine yakın eğitim süreleri ile yapılan diğer alan deneyi çalışmalarındaki araştırma bulgularının; fiziksel egzersizin, yaşam kalitesini, genel iyilik halini arttırdığı, stres, anksiyete gibi olumsuz etkileri azalttığı ve sağlığı güçlendirici bir etkiye sahip olduğu konusunda paralellikler gösterdiği görülmektedir.

Bir Uzak Doğu sporu olan Tai Chi Chuan; bir sağlık egzersizi olmakla birlikte, bireyin bedensel, zihinsel ve psikolojik yönlerinin bir bütün olarak gelişimi ile ilgili bir uygulamalar sistemidir.

Bu araştırmada, kullanılan pek çok teknikten farklı olarak, çalışanların, iş stresi yönetimi ve psikolojik iyilik halinin geliştirilmesinde sportif faaliyetlerden yararlanılması konusu incelenmiş ve etkisi klinik araştırmalar ile kanıtlanmış bir Uzak Doğu sporu olan Tai Chi Chuan'ın tıp ve spor bilimlerinde kullanıldığı gibi sosyal bilimlerde de etkili bir biçimde kullanılabilirliği ölçülmüştür.

Araştırma sonucunda, çalışanların, iş stresi ve psikolojik iyilik hali düzeylerinin olumlu yönde etkilendiği görülmüştür. Çalışmanın temel değişkeni olan Tai Chi Chuan'ın bu kavramlar üzerindeki etkileri ise deney ve kontrol gruplarının katılımcı sayılarının < 30 olması sebebi ile bir non-parametrik test olan Wilcoxon eşleştirilmiş iki örnek testi yardımı ile analiz edilmiştir. Analizler deney (Tai Chi Chuan) grubunda,

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (88-96)

Volume: 4 Issue: 8 (88-96)

çalışmaların sonucunda iş stres seviyelerinin anlamlı ($p < 0.05$) bir şekilde azaldığını, psikolojik iyilik hali seviyelerinin anlamlı ($p < 0.05$) bir şekilde arttığını göstermektedir. Kontrol grubu katılımcılarında ise anlamlı hiç bir değişiklik ($p > 0.05$) tespit edilememiştir. Bu noktadan hareketle Tai Chi Chuan'ın iş stresi yönetiminde yardımcı bir etken olarak ve psikolojik iyilik halini arttırmak amacıyla da kullanılabilirliği mümkündür. İş stresi ile psikolojik iyilik hali arasında negatif korelasyon bulunmaktadır. Dolayısıyla deney grubunda iş stresi seviyesinin düştüğünden psikolojik iyilik hali seviyesi de artmıştır.

Araştırma sonuçları uluslararası araştırma bulguları ile de paralellik göstermektedir. Düzenli olarak Tai Chi Chuan uygulanması zihinsel ve psikolojik bir bütünlük ve iyilik hali hislerine sebep olmakta ve aynı zamanda mental bir rahatlama sağlamaktadır, çünkü Tai Chi Chuan zihnin ve bedenin etkileşimli ve karmaşık yapısını canlandırmaktadır. Bu güçlü, ritmik hareketlerin tekrar edilmesi ile bedende “rahatlama ve canlandırma”, nefeste “yumuşama ve derinleştirme”, zihinde “sakinleşme ve odaklama” sağlamaktadır. Zihin, beden ve psikoloji üzerinde sağlanan sakinlik durumu Tai Chi Chuan çalışmalarının sonucu olmaktadır.

Bu gibi çalışmaların örnekleri, uluslararası bazı kuruluşlarda da görülebilmektedir. Sürelerinin ve tekniklerinin kurumlara göre uyarlanarak, mesaiden önce işe daha iyi başlamak ve/veya kişisel verimin artmasını sağlamak amacı ile öğle arasında, ya da iş çıkışında günün yorgunluk ve stresinden kurtulmak için bu tür çalışmaların tasarlanabilirliği mümkündür.

Bu çalışmanın ülkemizde, çalışma hayatında; deney ve kontrol grupları yöntemini kullanarak, sosyal bilimler alanında Tai Chi Chuan'ın etkilerinin araştırılan ilk çalışma olması sebebiyle; ilgili alana ve çalışma yaşamına farklı perspektifler kazandırması ümit edilmektedir. Buradan elde edilen bulguların genellemeler yapmadan kısıtlı bir örnekleme dayandığı da gözden uzak tutulmaması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırmanın yapılabilmesi için oluşturulması gereken deney ve kontrol gruplarının homojen olması gerekliliği, mesai saatleri içinde gönüllü olarak eğitim almak isteyen çalışan sayısı, 2 ay kadar gibi bir süre için düzenli olarak etkinliğe katılma gerekliliği gibi faktörler katılımcı sayılarını sınırlayan öğelerden bazılarıdır. Bu nedenle daha çok sayıda katılımcı ile daha uzun süreli bir eğitim programının uygulanarak yapılacak araştırmalardan daha etkin sonuçların elde edilebilirliği mümkündür.

KAYNAKÇA

- AYTAÇ, S. (2009), İş Stresi Yönetimi El Kitabı, Çasgem Yayınları, Ankara.
- AYDIN Ş. (2004), “Örgütsel Stres Yönetimi”, DEÜ SBE Dergisi, 6 (3)
- CHEN W.W., W.Y. SUN (1997), “Tai Chi Chuan, An Alternative Form of Exercise for Health Promotion and Disease Prevention for Older Adults in the Community”, International Quarterly of Community Health Education, 16 (4)
- CLARK, Angus (2001), The Complete Illustrated Guide to Tai Chi – A Practical Approach to the Ancient Chinese Movement for Health and Well-being, Harper Collins Publishers, London,
- ÇAKIR Ö., AKSARAYLI M., ÇINAR E. ve DENİZLİ U. (2013), Türkiye’de Emeklilerin Yaşam Kalitesini Geliştirmede Öncelikli Faktörlerin Belirlenerek Stratejik Plan Oluşturulması, 111K104 No’lu Tübitak Projesi, İzmir.
- ERTEKİN Y. (1993), Stres ve Yönetim, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara.
- ESCH T., DUCKSTEIN J., WELKE J., STEFANO G. B. ve BRAUN V. (2007), “Mind/Body Techniques for Physiological and Psychological Stress Reduction: Stress Management via Tai Chi Training – A Pilot Study”, Med Sci Monit, 13 (11), pp. 488-496.
- GÜNGÖREN, İlhan (2003), T'ai Chi Ch'uan (Taijiquan) Gölge Boksuyla Hareketli Meditasyon, Yol Yayınları, İstanbul.
- KLEIN P. J. ve ADAMS W. D. (2004), “Comprehensive Therapeutic Benefits of Taiji: A Critical Review”, Am J Phys Med Rehabil, Volume 83, Sayı: 9, pp. 735-745.
- KURAMATO, M. A. (2006), “Therapeutic Benefits of Tai Chi Exercise: Research Review”, Wisconsin Medical Journal, 105 (7)

MUCHINSKY P. (1997), Psychology Applied To Work, Ltp Company.

SALMON, P. (2001), "Effects of Physical Exercise on Anxiety, Depression, and Sensitivity to Stress: A Unifying Theory", Clinical Psychology Review, 21 (1)

SANGLUND E. S. ve NORLANDER T. (2000), "The Effects of Tai Chi Chuan Relaxation and Exercise on Stress Responses and Well-Being: An Overview of Research", Human Sciences Press Inc. International Journal of Stress Management, 7 (2)

SOO, C. (1984), The Chinese Art of T'ai Chi Ch'uan, The Aquarian Press, Northamptonshire England.

SOYSAL, A. (2009), "İş Yaşamında Stres", Çimento İşveren Dergisi

ŞEN, Cem (2004), T'ai Chi Ch'uan Enerjinin Dansı, Klan Yayınları, İstanbul

THANG, Tri Dang (2002), Yeni Başlayanlar İçin T'ai Chi, Çev. Selim Yeniçeri, Okyanus Yayınları, İstanbul

WANG C. ve diğerleri (2010), "Tai Chi on Psychological Well-being: Systematic Review and Meta-analysis", BMC Complementary and Alternative Medicine, 10

WORLD HEALTH ORGANIZATION (2012), "Risks To Mental Health", WHO Discussion Paper